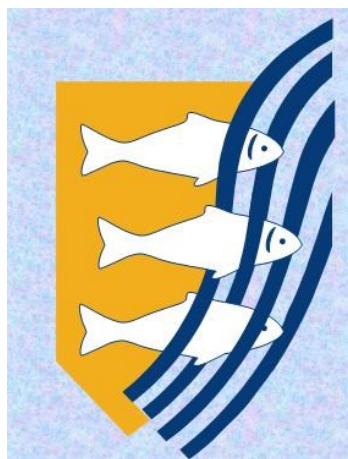

Algemene Inlichtingen- en
Veiligheidsdienst
Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

Selectielijst voor de archiefbescheiden van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) en de nog niet overgedragen archiefbescheiden van zijn voorgangers de Centrale Veiligheidsdienst (CVD) en de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) vanaf 1946.

Vastgesteld Staatscourant 20699, 25 april 2016

Inhoudsopgave

DEEL I TOELICHTING	4
1. INLEIDING	5
1.1. Aanleiding	5
1.2. Reikwijdte	5
1.3. Intrekken selectielijsten	6
1.4. Leeswijzer	6
2. CONTEXTUELE INFORMATIE	8
2.1. Historisch overzicht	8
2.1.1. CENTRALE VEILIGHEIDSDIENST (9 april 1946 - 8 augustus 1949)	9
2.1.1.1. Einthovens plan	9
2.1.1.2. rapport-Wijnveldt	10
2.1.1.3. rapport -Prinsen	11
2.1.1.4. de Raad van State	11
2.1.1.5. Koninklijk Besluit van 8 augustus 1949	12
2.1.2. BINNENLANDSE VEILIGHEIDSDIENST (1949 [1946] - 1965)	13
2.1.2.1. het Koninklijk Besluit van 8 augustus 1949	13
2.1.2.2. taken	13
2.1.2.3. organisatie	14
2.1.2.4. werkwijze	15
2.1.2.5. rapportage	20
2.1.2.6. relaties (internationaal)	22
2.1.2.7. coördinatie	22
2.1.2.8. politieke sturing	23
2.1.2.9. parlementaire controle	23
2.1.3. BINNENLANDSE VEILIGHEIDSDIENST (1965 - 1989)	25
2.1.3.1. wettelijk kader	25
2.1.3.2. veranderende wereld	26
2.1.3.3. radicale jongeren en studenten	26
2.1.3.4. organisatie	29
2.1.3.5. werkwijze	30
2.1.3.6. rapportage	32
2.1.3.7. relaties (internationaal)	36
2.1.3.8. coördinatie	37
2.1.3.9. politieke sturing	37
2.1.3.10. parlementaire controle	38
2.1.4. BINNENLANDSE VEILIGHEIDSDIENST (1989 - 2002)	39
2.1.4.1. reorganisatie	40
2.1.4.2. rapportage	40
2.1.4.3. relaties (nationaal)	41
2.1.4.4. relaties (internationaal)	41
2.1.4.5. coördinatie	42
2.1.4.6. politieke sturing	42
2.1.4.7. controle	42
2.1.5. ALGEMENE INLICHTINGEN- EN VEILIGHEIDSDIENST 2002 - HEDEN	43
2.1.5.1. Wetgeving	43
2.1.5.2. Aandachtsgebieden	47
2.1.5.3. Functie en Taken	48
2.1.5.4. Bevoegdheden	50
2.1.5.5. Acquisitie in het cybertijdperk	51
2.1.5.6. Rapportage	55
2.1.5.7. Organisatiestructuur	55
2.1.5.8. Werkwijze	58
2.1.5.9. Sturing en controle	58
2.1.5.10. Relaties (nationaal)	59
2.1.5.11. Relaties (internationaal)	61
2.2. Ordeningsstructuur van de archieven, de aansluiting tussen selectie en informatiebeheer	62
2.2.1. Hoofdprocessen	63
2.2.2. Documentair Structuurplan (DSP)	64
2.2.3. Documentmanagement systeem	65
3. TOTSTANDKOMING SELECTIELIJST	66
3.1. Uitwerking van het Generiek Waarderingsmodel Rijksoverheid (GWR)	66
3.2. Selectiedoelstelling	66

3.3. Verantwoording waarderingen	67
3.4. Criteria voor het maken van uitzonderingen	69
3.5. Verslag besluitvorming	69
3.6. Afspraken en vooruitblikken	70
3.6.1. Evaluatie selectielijst binnen vijf jaar	70
3.6.2. Groeipad selectielijst	70
DEEL II CATEGORIEËN VAN TE BEWAREN EN TE Vernietigen Archiefbesccheiden	71
4. LIJST VAN WAARDERINGEN EN PROCESSEN	72
4.1. Sturing van de organisatie	72
4.2. Primaire functies	75
4.3. Handhaving en toezicht	78
4.4. Kennis en advies	83
4.5. Ondersteunende functies	86
4.6. Uitvoering	87
Bijlage 1: Concordantie oude selectielijsten met categorieën nieuwe selectielijst	91
Bijlage 2: Risicoanalyse	92
Bijlage 3: Lijst gehanteerde afkortingen	93
Bijlage 4: AIVD-onderdelen en bijbehorende werkprocessen	94

DEEL I TOELICHTING

1. INLEIDING

Dit is de concept-selectielijst voor de archiefbescheiden van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) en de nog niet overgedragen archiefbescheiden van zijn voorgangers de Centrale Veiligheidsdienst (CVD) en de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) vanaf 1946.

De archiefbescheiden van de voorganger het Bureau Nationale Veiligheid (BNV) zijn reeds overgedragen aan het Nationaal Archief.

1.1. Aanleiding

De AIVD en zijn voorganger de BVD heeft meerdere pogingen gedaan om een selectielijst op basis van het Project Invoering Verkorting Overbrengingstermijn (PIVOT) vastgesteld te krijgen. Door verschil van inzicht met het Nationaal Archief over het al dan niet bewaren van archiefbescheiden met gegevens over agenten- en informanten zijn deze concept-selectielijsten niet vastgesteld.

In de Staatscourant 1997, nr. 217 is er wel een Lijst bewaren vernietigen BVD en voorgangers 1945 - heden vastgesteld. Naar aanleiding van overleg met de Tweede Kamer en een advies van de Raad voor Cultuur, is deze lijst buiten toepassing verklaard.¹ Met de vaststelling van de nieuwe selectielijst en de nieuwe Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (WIV) is de verwachting dat een dergelijke situatie wordt voorkomen.

Conform de eisen in het gewijzigde Archiefbesluit 1995 (Staatsblad 444 invoering NSR), is de AIVD gestart met het opstellen van een nieuwe selectielijst die aansluit bij de ordeningsstructuur die sinds 2013 wordt toegepast in het documentair structuurplan (DSP) en als leidraad wordt gebruikt voor de inrichting en het gebruik van het documentmanagement- en recordmanagementsysteem.

De selectielijst voorziet in een efficiënte en zorgvuldige manier van waarden en selecteren van de huidige en oude archiefbestanden van de AIVD.

1.2. Reikwijdte

De AIVD is een dienst van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Als dienst valt de AIVD als geheel onder de Archiefwet en het zorgdragerschap van de minister van BZK. De selectielijst geldt voor de taken van de AIVD en de daartoe behorende dienstonderdelen op grond van de WIV en op grond van de Wet veiligheidsonderzoeken (WVO).

De selectielijst is van toepassing op de archiefbescheiden van de AIVD en zijn voorgangers vanaf de periode van 1946 tot op heden.

Conform de brief van het Nationaal Archief met nummer DIR/03/1914 d.d. 29-7-2003 is afgesproken met de Chief Information Officier van het ministerie van BZK, dat:

1. deze selectielijst gericht is op de processen betreffende primaire taken van de AIVD;
2. de archiefbescheiden betreffende: Personeel, Informatie & ICT, Organisatie, Financiën, Algemene zaken (facilitaire zaken, inkoop en ondersteuning bij juridische verplichtingen), interne Communicatie, Huisvesting (PIOFACH-functies) niet binnen het bereik van deze selectielijst, maar onder de verantwoordelijkheid van de reeds vastgestelde (basis-) selectielijsten van de minister van BZK vallen.

De redenen om de selectielijst toe te passen vanaf 1946 zijn:

1. er is voor de AIVD en zijn voorgangers geen vastgestelde selectielijst;
2. de taken van de AIVD en zijn voorgangers vanaf 1946 zijn in hoofdlijnen hetzelfde gebleven;
3. de AIVD moet de archieven vanaf 1946 nog selecteren en waarden, waaronder de niet overgedragen operationele- en persoonsdossiers (targets) en de lopende dossiers die van het CVD archief zijn overgegaan naar BVD-archief.

Buiten de reikwijdte van de selectielijst vanaf 1946 blijven:

1. de archiefbescheiden van het BNV over de periode 1945 – 1946, deze zijn in 2001 overgedragen aan het Nationaal Archief;
2. het archiefbestand "open onderwerpsdossiers 1946 - 1952 van de CVD en het BVD-deel", dit is in 2014 overgedragen aan het Nationaal Archief;

¹ Jaarverslag Binnenlandse Veiligheidsdienst 1999, pagina 85.

3. Dossiers en gegevens over agenten- en informanten. De waardering van deze dossiers en gegevens worden geregeld in de nieuwe WIV. Tot die tijd worden deze dossiers niet geselecteerd, gewaardeerd, overgedragen of vernietigd.

De selectielijst AIVD zal worden gebruikt om nieuw te vormen archiefbestanden te selecteren en te waarderen, zal worden ingezet bij de bewerking voor overdracht van archiefbescheiden en voor de vernietiging van oud archiefmateriaal.

De opzet selectielijst is gebaseerd op het Generieke Waarderingsmodel Rijksoverheid (GWR). Deze opzet sluit beter aan op de sturende en primaire processen van de AIVD dan de handelingen van de concept selectielijsten.

Ook sluit de selectielijst beter aan bij de digitale werkwijze waarmee de AIVD met de invoering van Documentum (documentmanagement systeem met recordmanagement functionaliteiten) in 2013 van start is gegaan.

Gelet op de overeenkomsten tussen beide organisaties is de selectielijst AIVD afgestemd met de selectielijst van de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD).

De selectielijsten van beide diensten wijken op een aantal punten van elkaar af, omdat AIVD en de MIVD elk onder een eigen zorgdrager valt respectievelijk de minister van Defensie en de minister van Binnenlandse Zaken. Voorbeelden van deze verschillen zijn te vinden in de categorie 9 (het verlenen van ondersteunende diensten) en in mindere mate de categorieën 13 (het onderhouden van (inter)nationale betrekkingen en samenwerkingsverbanden) en 14 (het leveren van overheidsdiensten bij crises en calamiteiten) van de lijst van waarderingen processen. Gelet op de gevoeligheid van de materie zal er afstemming plaatsvinden met de Tweede Kamer.

1.3. Intrekken selectielijsten

Met de vaststelling van de selectielijst wordt de "Lijst bewaren vernietigen BVD en voorgangers 1945 – heden", zoals gepubliceerd in de Staatscourant 1997, nr. 217 ingetrokken. Zoals bij 1.1. aangegeven is deze lijst buiten toepassing verklaard.

1.4. Leeswijzer

In het hoofdstuk 'Contextuele informatie' worden de taken en organisatie van de AIVD en zijn voorgangers vanaf 1945 beschreven, maar ook:

- de actoren die een rol spelen op het beleidsterrein inlichtingen en veiligheid;
- de samenwerkings- en coördinatieorganen op het gebied van de organisatie van inlichtingendiensten;
- een historisch overzicht van de AIVD en zijn voorgangers.

In het volgende hoofdstuk worden de ordeningsstructuur van de archieven, de aansluiting tussen selectie en informatiebeheer en informatiesystemen van de AIVD beschreven.

In het hoofdstuk 'Totstandkoming selectielijst' is een overzicht opgenomen van categorieën in de vorm van processen van te bewaren en te vernietigen archiefbescheiden. Hierin worden de processen, risico's en daarbij behorende vernietigingstermijnen van de neerslag van de AIVD beschreven.

De besturende, primaire en ondersteunende processen van de AIVD zijn gebaseerd op de Enterprise Architectuur Rijksdienst (EAR) met drie procesgroepen en zestien hoofdprocessen en circa 60 subprocessen.

De processen zijn gekoppeld aan de zes functies en nummering van het GWR:

- sturing en inrichting;
- primaire functies;
- handhaving en toezicht;
- kennis en advies;
- ondersteunende functies;
- uitvoering.

De omschrijvingen van deze functies zijn opgenomen in het overzicht van de categorieën.
De categorieën en processen zijn beschreven volgens het volgende schema:

Nummer:	Dient als referentie voor de ordening van de categorieën en processen			
Categorie:	Naam van de categorie			
Toelichting	Informatie over bereik en neerslag van de categorie			
Nr.	Proces	Risico	Waardering	Toelichting !! Attentie • <i>Voornaamste neerslag en/of activiteiten per proces</i>
Nummer van het proces	Naam van het proces	Risico voor de bedrijfsvoering van de AIVD: - Hoog (rood) - Laag (groen)	Waardering van de neerslag van het proces: - B (bewaren), met nr. algemeen selectie criterium of - V (vernietigen), met een vernietigingstermijn in aantal jaren	Hier staat indien nodig verhelderende informatie over het proces. !! Hier wordt indien nodig gewezen op mogelijke interpretatieproblemen en geattendeerd op verwante processen. • <i>Cursief: voorbeelden van processen die onder dit proces vallen.</i>

De bewaarplaats van archiefstukken is gekoppeld aan het organisatieonderdeel dat primair is belast met de opstelling en behandeling van de neerslag van een proces. Voor het vaststellen van de voor de neerslag geldende waardering geldt de regel: de waardering op een lager niveau (bijvoorbeeld 1.2) gaat voor op de waardering van een hoger niveau (bijvoorbeeld 1). Als de neerslag is te koppelen aan een proces op lager niveau, wordt aan de hand van die waardering geselecteerd. De nummering sluit zoveel mogelijk aan bij de nummering van het GWR.

Binnen de AIVD zijn de processen uitgewerkt volgens een model ordeningsstructuur, gebaseerd op het Toepassingsprofiel metagegevens Rijk.

Per proces zijn volgens een vast stramien de volgende onderdelen beschreven:

- doel van het proces;
- voornaamste neerslag en/of activiteiten per proces;
- waardering;
- waarderingstermijn;
- risicoanalyse (zie bijlage 2);
- trendanalyse (analyse van de trends die voorkomen in de AIVD archieven vanaf 1945);
- systeemanalyse (besluitvorming van de AIVD als onderdeel van het ministerie van Binnenlandse Zaken (BZK));
- grondslag (wetten, besluiten e.d.);
- proceseigenaar (verantwoordelijke en bevoegde functionaris conform de beheersregeling documentaire informatievoorziening AIVD).

De bewaartermijn gaat in op het moment dat het digitale dossier in Documentum is afgesloten. Het afsluiten van een dossier gaat volgens een geautomatiseerde workflow (dossierlevenscyclus) en is een verantwoordelijkheid van de dossiereigenaar. De dossiers zijn afgesloten op het moment dat ze zijn overgedragen aan het semi-statisch archief van de AIVD.

2. CONTEXTUELE INFORMATIE

2.1. Historisch overzicht

De AIVD is voortgekomen uit het direct na de bevrijding opgerichte Bureau voor Nationale Veiligheid (BNV), maar is er geen integrale voortzetting van. Hoe nog tijdens het bestaan van het BNV uit geselecteerd personeel van dat bureau de Centrale Veiligheidsdienst (CVD) werd gevormd, en hoe de CVD vervolgens als Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) onder het ministerie van Binnenlandse Zaken kwam te ressorteren is elders beschreven.

In dit historisch overzicht wordt beschreven:

- de ontwikkeling van de BVD;
- de periode tot ±1965, de periode van de 'klassieke' Koude Oorlog, waarin de BVD zich vrijwel uitsluitend bezig hield met de communistische dreiging. Dat gold voor elk van de drie operationele onderdelen van de dienst
- de periode waarin naast (en niet: in plaats van) het communisme andere bedreigingen zich manifesteren. Met name gaat het in de jaren zeventig en tachtig om vormen van nationaal en internationaal terrorisme. Daaraan voorafgaand had in de tweede helft van de jaren zestig het activisme van studenten en andere jongeren de volle aandacht gekregen. Het uitgangspunt voor de organisatie van de dienst is dan nog steeds de onderkende dreiging;
- pas in de periode na 1989/90 - toevallig samenvallend met de 'val van de Berlijnse muur' - stapt de BVD, na een ingrijpende reorganisatie, af van zijn oude organisatieprincipe. Uitgangspunt voor de 'nieuwe dienst' worden de te beschermen belangen. Deze reorganisatie en de daarop volgende reorganisatie, die ertoe leidde dat de wettelijke taken - zoals genoemd in de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten van 1987 - richtinggevend werden voor de organisatie van de BVD.
- en de AIVD vanaf 2002 tot heden.

Per periode wordt aandacht besteed aan formeel-institutionele aspecten, maar ook aan de taakinhoud en -uitvoering van achtereenvolgens CVD, BVD en de AIVD.²

² Tenzij anders vermeld is de tekst van de hoofdstukken I, II en III gebaseerd op D. Engelen, *Geschiedenis van de Binnenlandse Veiligheidsdienst*, Den Haag 1995. Voor de bijbehorende noten zij verwezen naar deze publicatie.

2.1.1. CENTRALE VEILIGHEIDSDIENST (9 april 1946 - 8 augustus 1949)

Al in het najaar van 1945, terwijl hij het Bureau voor Nationale Veiligheid uit de grond stampte, werkte het eerste hoofd van de dienst, Mr. L. Einthoven, tegelijkertijd in stilte aan een andere dienst, de Centrale Veiligheidsdienst (CVD).

2.1.1.1. Einthovens plan

Einthovens uitgangspunt was dat de nieuwe dienst zou moeten beveiligen tegen externe en interne bedreigingen: zowel tegen spionage, sabotage en anti-democratische propaganda vanuit het buitenland, als tegen ondermijning van het wettig gezag en de democratische rechtsorde door Nederlanders en Nederlandse organisaties. Naar zijn mening zou deze dienst geen executieve bevoegdheden moeten krijgen en zich moeten beperken tot het verzamelen en doorgeven van inlichtingen op de genoemde terreinen. Met betrekking tot de organisatie en werkwijze van de toekomstige CVD legde Einthoven de klemtoon op twee onderdelen. Om te beginnen achtte hij onmisbaar voor de taakuitvoering van de dienst wat hij zelf noemde een 'kaartsysteem' en wat thans wellicht het beste omschreven kan worden als een documentatiesysteem. In dit systeem zouden de meldingen van gemeentepolitie, rijkspolitie en marechaussee tesamen met die van de dienst zelf samengebracht en gecentraliseerd moeten worden. Zo had de Centrale Inlichtingendienst dat tussen de wereldoorlogen ook gedaan. Einthoven pleitte er evenwel voor om, anders dan toen het geval was geweest, de genoemde politie-instanties nu te verplichten de relevante gegevens aan de Centrale Veiligheidsdienst door te geven.

Een tweede verbetering ten opzichte van de vooroorlogse situatie dacht Einthoven te bereiken door de CVD een opleidingstaak te geven ook voor de genoemde politie-instanties. Bovendien zou de dienst behalve eigen en politiepersoneel ook het personeel van de militaire inlichtingendiensten moeten opleiden, evenals de aan te wijzen 'security officers' van de departementen en van vitale bedrijven.

Ter verbetering van de vooroorlogse gang van zaken stelde Einthoven tenslotte voor, dat in de toekomst genoemde vitale bedrijven hun personeel zouden kunnen screenen. Voor de oorlog was dat eigenlijk niet toegestaan geweest, wat niet wegnam dat het hier en daar, bijvoorbeeld bij Philips, toch had plaatsgevonden. Voor de opbouw van een dienst zoals door hem geschetst dacht Einthoven ongeveer een jaar nodig te hebben, vooral omdat het aan te trekken personeel behoorlijk gescreend zou moeten worden. Dat was bij de oprichting van het BNV een praktische onmogelijkheid geweest, met alle gevolgen van dien.

Het KB van 9 april 1946, no. 27, waarbij de Centrale Veiligheidsdienst werd ingesteld, droeg dan ook in grote mate het stempel van Einthoven. Zo bepaalde artikel 2 "deze dienst wint inlichtingen in" - een impliciete aanduiding dat de dienst niet beschikte over executieve bevoegdheden. Hetzelfde artikel bepaalde verder dat die inlichtingen betrekking moesten hebben op "spionage, sabotage en voor de binnenlandsche orde en veiligheid ongewenschte propaganda" en op "elk streven gericht op bestrijding van het wettig gezag met onwettige middelen, dan wel op aantasting van de grondslagen van een democratischen regeeringsvorm".

Artikel 3 gaf de CVD een monopoliepositie op het gebied van het contra-inlichtingenwerk en het politieke veiligheidswerk door te stipuleren dat alleen de CVD de in artikel 2 genoemde inlichtingen mocht inwinnen "met uitsluiting van alle overheidsorganen, - diensten en in overheidsdienst staande personen". Artikel 5, dat de samenwerking met de politie regelde, was nogal vrijblijvend geformuleerd: het hoofd van de CVD kan de minister-president voorstellen om de minister onder wie de politie ressorteert te verzoeken, die politie opdracht te geven tot het inwinnen van door de CVD gevraagde inlichtingen. De afstandelijke formulering verraadt de hand van Justitie en maakte de samenwerking CVD-politie voor een groot deel afhankelijk van de goede wil van dat departement. En juist aan die goede wil ontbrak het. De instelling van de CVD, niet onder Justitie maar onder de minister-president was door Justitie - in casu secretaris-generaal Tenkink en de procureurs-generaal - als zeer teleurstellend ervaren. Dat leidde ertoe dat men het bestaan van de CVD als het ware negeerde door te stellen dat men het desbetreffende 'geheime' (want niet gepubliceerde) KB 'niet kende', waardoor de ambtelijke top van Justitie zich gerechtigd voelde om door te gaan met de opbouw van wat men enigszins overdreven een concurrerende veiligheidsdienst zou kunnen noemen. De procureurs-generaal bleven via de Rijkspolitie inlichtingen verzamelen over extremistische personen en organisaties. De PG bij het Gerechtshof te Arnhem ging zover dat hij in januari 1947 de politie in zijn ressort op dat punt instrueerde aan de hand van dezelfde tekst die de CVD in zijn instructie aan dezelfde politie had gestuurd. De op die manier door de Rijkspolitie ingewonnen inlichtingen werden

gezonden aan het bureau Kabinet van de directie Politie van Justitie. Dat bureau had zich voor de oorlog al bezig gehouden met de opsporing van spionage; nu kwam daar nog bij het volgen van de ontwikkelingen in het communisme en andere vormen van extremisme. Het zal duidelijk zijn dat de 'samenwerking' tussen CVD en Justitie op die manier sterk op een bureaucratische oorlogvoering ging lijken. Daarin had in de zomer van 1946 de 'affaire- Sanders' al een rol gespeeld, maar ook de nasleep ervan had ermee te maken. Genoemd is al de instelling van de commissie-Wijnveldt, die niet alleen de 'affaire-Sanders' moest onderzoeken, maar ook het beleid van de BNV-leiding en die bovendien moest adviseren onder welk departement de CVD uiteindelijk zou moeten ressorteren.

2.1.1.2. rapport-Wijnveldt

In mei 1948 bracht de commissie-Wijnveldt haar rapport uit aan minister-president Beel. De commissie was niet alleen negatief over Eindhoven, zij was dat ook over de inmiddels al twee jaar bestaande departementale inbedding van de CVD. In plaats daarvan bepleitte de commissie een andere, nieuwe dienst onder de chef van de Generale Staf. Deze dienst, te noemen GS III B, zou geen eigen opsporingspersoneel moeten hebben, maar alleen een kleine staf voor documentatie en coördinatie. Hij zou vier sub-secties moeten tellen: een voor buitenlandse inlichtingen, een voor militaire veiligheid, een voor civiele beveiliging en tenslotte een voor binnenlands extremisme.

Wat in dit voorstel opvalt is het ontbreken van een expliciete verwijzing naar de bestrijding van spionage. In zijn schriftelijk advies aan de commissie had Eindhoven daarvan nogal een punt gemaakt en een nauwe relatie gelegd tussen spionage door de Sovjet-Unie en de communistische partijen in het Westen. Hij had zich daarbij vooral gebaseerd op de verklaringen daaromtrent van de in Canada overgelopen medewerker van de Russische militaire inlichtingendienst GRU, Igor Gouzenko. Dat de commissie de bestrijding van spionage niet eens noemde geeft grond aan de veronderstelling dat zij deze taak geheel aan Justitie wilde overlaten, temeer daar zij ook had aanbevolen dat elk departement - naast GS III B - over zijn eigen inlichtingendienst zou moeten beschikken. Binnenlandse Zaken bijvoorbeeld zou een dergelijke dienst moeten hebben op het gebied van de openbare orde. Het is niet waarschijnlijk dat Beel, die de post van minister-president combineerde met het ministerschap van Binnenlandse Zaken, de oordelen en de aanbevelingen van de commissie-Wijnveldt juichend in ontvangst heeft genomen. Uitvoering daarvan zou een loslaten van het 'Engelse model' betekenen en een terugkeer naar de vooroorlogse situatie. Voor Beel was evenwel belangrijker dat hij als minister-president zijn directe greep zou verliezen op zowel de Buitenlandse Inlichtingendienst als de Centrale Veiligheidsdienst: beide diensten zouden immers opgaan in het voorgestelde GS III B. Justitie zou de spionagebestrijding aan zich trekken en Binnenlandse Zaken zou zich op inlichtingengebied alleen met openbare orde mogen bezig houden.

Een gesprek Beel-Van Maarseveen medio mei 1948 leidde niet tot een oplossing. Van Maarseveen voelde zich waarschijnlijk klem zitten tussen aan de ene kant zijn eigen topambtenaren en aan de andere kant zijn partijgenoot en minister-president Beel. Als uitweg uit wat voor hem kennelijk een impasse was, stelde Van Maarseveen voor een commissie te benoemen en die te laten leiden door de secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken M.J. Prinsen. Het genoegen waarmee Beel dit voorstel overnam laat zich raden. Hij nam onmiddellijk de samenstelling van de desbetreffende commissie ter hand en nodigde de ministers van Justitie (Van Maarseveen) en van Oorlog (A.H.J. Fievez) uit, ieder een hoge ambtenaar af te vaardigen om in de commissie plaats te nemen. De minister van Binnenlandse Zaken P.J. Witteman kreeg het verzoek, Prinsen ter beschikking te stellen om de commissie te leiden.

Ook het formuleren van de taak van de commissie hield Beel in eigen hand. De commissie -Prinsen zou het werk van de commissie-Wijnveldt moeten afronden - een term waarmee Beel eigenlijk bedoelde 'overdoen'. Zij zou de wenselijkheid van reorganisatie van de CVD moeten bekijken, evenals de afbakening van taken tussen de CVD en de politie. Tenslotte moest de commissie bindende richtlijnen vaststellen voor de samenwerking tussen de CVD enerzijds en politie en Justitie anderzijds. In dat kader moest de commissie ook onderzoeken in hoeverre de - onder Justitie vallende - Rijkspolitie zich ten onrechte had begeven op het terrein van de CVD.

Op 30 juni 1948 installeerde Beel de commissie-Prinsen. Daarvan maakten verder deel uit Beels hoogste ambtenaar, raadadviseur in algemene dienst C.L.W. Fock, de chef van de Marinestaf E.J. van Holthe, de chef van de Generale Staf H.J. Kruls en de secretaris-generaal van het ministerie van Justitie, J.C. Tenkink.

De bureaucratische oorlog rond de CVD werd nu voortgezet binnen de commissie-Prinsen.

2.1.1.3. rapport -Prinsen

Op 24 januari 1949 bood Prinsen aan Drees het rapport van zijn commissie aan. De voornaamste aanbevelingen daarin waren:

1. de CVD onder Binnenlandse Zaken te plaatsen onder de naam Binnenlandse Veiligheidsdienst;
2. de taken van de BVD vast te stellen overeenkomstig de oorspronkelijke voorstellen die Einthoven voor de CVD had gedaan;
3. een coördinatiecommissie in het leven te roepen om de samenwerking tussen de verschillende diensten te bevorderen.

In een uitgebreide toelichting betoogde het rapport dat de regering moest kunnen beschikken over een apparaat dat haar op de hoogte zou houden van bedreigingen ten aanzien van de "openbare orde, rust en veiligheid in het Koninkrijk in de meest uitgebreide zin". Hoewel het rapport preventieve maatregelen nodig achtte tegen wat heette "staatsvijandige penetraties", waarmee ongetwijfeld werd gezinspeeld op de op dat moment nog vrij recente communistische machtsovername in Tsjecho-Slowakije, noemde het als belangrijkste taak voor de BVD het waarnemen en registreren van de genoemde bedreigingen. Rapportage daarover zou de regering helpen bij het bepalen van haar beleid; strafrechtelijke belangen zouden in deze context van secundair belang zijn.

De commissie was tot het inzicht gekomen dat uiteenlopende departementale behoeften hadden geleid tot het ontstaan van verschillende inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Zo ressorteerde de Buitenlandse Inlichtingendienst onder de minister-president, minister van Algemene Zaken, de Militaire Inlichtingendienst onder de minister van Oorlog, de Marine Inlichtingendienst onder de minister van Marine en de Justitiële inlichtingendienst (geen dienst in de eigenlijke zin van het woord, maar het totaal van justitiële opsporingsactiviteiten) onder de minister van Justitie. Tenslotte was er dan nog de Centrale Veiligheidsdienst ten aanzien waarvan de commissie tot de conclusie was gekomen dat deze het best onder de minister van Binnenlandse Zaken zou kunnen vallen.

Niet alleen de departementale indeling van de CVD, ook de taak van die dienst had de commissie nog eens onder de loupe genomen. Het resultaat daarvan kwam grosso modo overeen met hetgeen Einthoven al in januari 1946 voor de ministerraad had uiteengezet. De dienst zou, uitsluitend in het binnenland, gegevens moeten inwinnen omtrent "personen in relatie tot staatsgevaarlijke activiteiten" (bedoeld wordt hier spionage), gericht tegen Nederland of zijn bondgenoten. Daarnaast zou de dienst gegevens moeten inwinnen over extremistische stromingen - globaal de taak van het oorspronkelijke bureau B. Tenslotte zou de dienst de beveiliging moeten bevorderen in vitale en kwetsbare bedrijven en instellingen, zowel in de particuliere als in de overheidssector. Deze drie taken zijn gedurende tientallen jaren de kerntaken gebleven van de Centrale, respectievelijk Binnenlandse Veiligheidsdienst. Als een apart taak-element noemde de commissie het onderhouden van verbindingen met bevriende buitenlandse diensten. Op het moment dat het rapport verscheen waren in Nederland drie zogenaamde 'zusterdiensten' vertegenwoordigd. Vanaf de bevrijding had Einthoven een nauwe relatie met de Engelse diensten onderhouden; de relatie met de Franse diensten volgde op enige afstand; de Amerikaanse CIA moest eerst nog (in 1947) opgericht worden voordat ook deze dienst een vertegenwoordiging naar Nederland kon sturen.

De kern van Beels opdracht aan de commissie-Prinsen was echter het aandragen van een oplossing voor de slechte samenwerking tussen Justitie en de CVD. De commissie meende die gevonden te hebben in de instelling van een Commissie van Coördinatie - alweer een commissie, maar nu een permanente. Om haar taak naar behoren te kunnen vervullen diende deze commissie een zodanig gezag te hebben, dat niemand minder dan de minister-president het voorzitterschap zou moeten bekleden. De dagelijkse leiding van een klein uitvoerend bureautje van de Commissie van Coördinatie zou dan kunnen berusten bij een vice-voorzitter, voor welke functie gedacht werd aan een recent gepensioneerd hoge militair.

Alvorens haar rapport aan de minister-president aan te bieden had de commissie-Prinsen zich ervan overtuigd dat de bij de materie betrokken ministers haar conclusies en aanbevelingen konden onderschrijven. Dat laatste gold eveneens, na overleg met Prinsen c.s., voor de meerderheid van de commissie-Wijnveldt. Zo niet voor de Raad van State.

2.1.1.4. de Raad van State

Het advies van de Raad van State ten aanzien van het concept-Koninklijk Besluit dat de voorstellen van de commissie-Prinsen moest formaliseren, was vernietigend. De Raad greep terug op de voorstellen van de commissie-Wijnveldt en beval aan, de inlichtingen- en veiligheidsdiensten onder te brengen bij de Generale Staf. Deze standpuntbepaling had mogelijk te maken met het feit, dat de

voormalige secretaris-generaal van Justitie, Van Angeren, sinds eind 1945 deel uitmaakte van dit hoge college. Hij had immers over de inrichting van het inlichtingen- en veiligheidswerk uitgesproken ideeën, die hij voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog getracht had te verwezenlijken.

Het was vooral Drees' secretaris-generaal Fock die de bouwstenen aandroeg voor het nader rapport van de minister-president aan de koningin. Punt voor punt ging Drees in op de adviezen en de argumenten van de Raad van State. Zo nam hij het advies van de Raad om het KB te publiceren niet over, omdat hij daarvan "ongewenste agitatie van extremistische zijde" verwachtte. Bovendien, aldus Drees, was ook uit de begrotingen al gebleken dat de diensten in kwestie al lang bestonden, zodat publicatie van het KB eigenlijk overbodig was.

Wat de diensten zelf betrof stelde hij geen grote wijzigingen voor ten opzichte van de al bestaande situatie. Alleen zou de Centrale Veiligheidsdienst voortaan onder de naam Binnenlandse Veiligheidsdienst gaan ressorteren onder de minister van Binnenlandse Zaken.

Drees noemde het, in navolging van de commissie-Prinsen, van groot belang dat de nodige coördinatie tot stand zou komen tussen de verschillende in het KB genoemde diensten. Vandaar dat hij van mening was dat hijzelf daaraan leiding zou moeten geven. De aanbeveling van de Raad, de inlichtingen- en veiligheidsdiensten onder de chef van de Generale Staf te plaatsen wees hij van de hand. Een dergelijke constructie, aldus Drees, kon alleen maar denkbaar zijn na intreden van de Staat van Oorlog en Beleg.

2.1.1.5. Koninklijk Besluit van 8 augustus 1949

Op 8 augustus 1949 tekende koningin Juliana het Koninklijk Besluit waarvoor het rapport-Prinsen de basis had gelegd. Het KB markeerde het einde van een tijdperk waarin Justitie langs de lijn van de Procureurs-generaal een overheersende rol had gespeeld op het gebied van de binnenlandse veiligheid. Het markeerde ook het einde van de periode waarin behalve de Buitenlandse Inlichtingendienst ook de Centrale Veiligheidsdienst rechtstreeks onder de minister-president ressorteerde.

De overgang van de veiligheidsdienst naar een ander ministerie en onder een andere naam veranderde echter niets aan zijn taken, organisatie en werkwijze. Deze institutionele aspecten van de CVD worden daarom meegenomen in het volgende hoofdstuk over de eerste periode van de Binnenlandse Veiligheidsdienst, 1949-1965.

2.1.2. BINNENLANDSE VEILIGHEIDSDIENST (1949 [1946] - 1965)

Het feit dat gedurende een groot deel van 1946 het Bureau voor Nationale Veiligheid en de Centrale Veiligheidsdienst naast elkaar hebben bestaan, mag tekenend genoemd worden voor de perceptie van de bedreiging van de democratische rechtsorde en de veiligheid van de staat in dat jaar. Aan de ene kant moesten korte metten gemaakt worden met de restanten van de geheime diensten van het nationaal-socialistische Duitsland, aan de andere kant eiste de 'nieuwe' dreiging van het nationale en internationale communisme de aandacht. Het BNV rondde de strijd tegen het nationaal-socialisme af, de CVD maakte zich op voor de strijd tegen het communisme.

De preoccupatie met het communisme is terug te vinden in de taakhoud maar ook in de organisatie van de Centrale/Binnenlandse Veiligheidsdienst in de eerste twee decennia van zijn bestaan. Hoewel de Indonesische kwestie de dienst niet onberoerd liet en rechtsextremisme - al dan niet in verband daarmee - nooit uit het blikveld van de dienst verdween, was het toch in de eerste plaats het communisme waarop de dienst zijn volle aandacht richtte. Dat betekende dat de dienst het als zijn taak zag de regering op de hoogte te houden van plannen en ontwikkelingen in de Communistische Partij van Nederland en haar nevenorganisaties enerzijds, en anderzijds van de bedreigingen die zich vanuit 'Moskou' op Nederland richtten, zoals spionage, propaganda en steun aan de CPN. Als aanvulling op en sluitstuk van deze taken droeg de dienst ertoe bij dat op vitale posten in overheid en bedrijfsleven alleen betrouwbare Nederlanders werden benoemd. Negatief geformuleerd betekende betrouwbaar in deze periode: niet behorend tot een neo-nazistische, neofascistische, anarchistische, trotskistische of - vooral - communistische partij of organisatie.

2.1.2.1. het Koninklijk Besluit van 8 augustus 1949

Dit KB, vrucht van de inspanningen van de commissie-Prinsen, vormde de wettelijke grondslag voor niet alleen de Binnenlandse Veiligheidsdienst, maar tegelijkertijd voor de Nederlandse intelligence community. Het stelde de taken vast van de BVD maar ook van de Buitenlandse Inlichtingendienst (BID) en de militaire diensten en regelde de samenwerking tussen de diensten onderling en tussen de diensten en het Openbaar Ministerie en de politie.

In een apart hoofdstuk werd de Commissie voor coördinatie van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten genoemd. Aan die coördinatie had het tot dan toe ontbroken en de commissie-Prinsen had dit onderwerp tot sluitsteen van haar rapport gemaakt.

Het Koninklijk Besluit werd enkele malen gewijzigd. In 1951 kreeg de Koninklijke Luchtmacht, inmiddels zelfstandig krijgsmachtdeel geworden, een eigen inlichtingendienst, en in 1956 werd de Commissie voor coördinatie vervangen door één functionaris, de Coördinator.

Het KB werd niet gepubliceerd en was 'vertrouwelijk' geclassificeerd. Dit had te maken met het feit dat de leiding van de BID tegen publicatie grote bezwaren had, omdat daardoor openlijk zou worden toegegeven dat Nederland in het buitenland spioneerde. Wel werd het KB bij de griffies van de Eerste en Tweede Kamer gedeponeerd, waar de parlementariërs het desgewenst vertrouwelijk konden inzien. Op den duur nam het parlement met deze oplossing geen genoegen, zoals in het volgende hoofdstuk zal blijken.

2.1.2.2. taken

De taken van de Binnenlandse Veiligheidsdienst waren in artikel 1 van het eerste hoofdstuk van het Koninklijk Besluit als volgt omschreven:

- het inwinnen van gegevens omtrent alle personen, die van een staatsgevaarlijke activiteit of neiging daartoe ten opzichte van Nederland of met Nederland bevriende buitenlandse mogendheden blijk geven of hebben gegeven;
- het inwinnen van gegevens omtrent extremistische stromingen;
- het bevorderen van veiligheidsmaatregelen in alle vitale en kwetsbare overheids- en particuliere instellingen en bedrijven;
- het verrichten van al hetgeen voor een goede functionering van de Binnenlandse Veiligheidsdienst noodzakelijk is;
- het onderhouden van verbindingen met de overeenkomstige inlichtingen- en veiligheidsdiensten van bevriende buitenlandse mogendheden.

In het tweede lid van artikel 1 was, mogelijk bedoeld als tegemoetkoming aan Justitie, nog eens ten overvloede vastgelegd dat de BVD zich niet als concurrent zou begeven op het terrein van Openbaar Ministerie en politie: "de dienst bezit generlei executieve bevoegdheden".

De in het KB gehanteerde globale en enigszins abstracte formulering van de taken van de BVD vraagt om enige concretisering. Met "staatsgevaarlijke activiteit" werd gedoeld op spionage, sabotage en ondermijnende propaganda, bedreven door de Sovjet-Unie en de communistische Oost-Europese landen, tezamen wel de AIJG (Achter het IJzeren Gordijn)- landen genoemd. Interessant is dat onder sabotage ook werd verstaan "allerlei bijzondere activiteiten ter voorbereiding van een greep naar de macht, zoals penetratie en infiltratie in voor de veiligheid van de staat van belang zijnde instellingen en bedrijven", een rechtstreekse verwijzing naar de manier waarop in 1948 in Tsjecho-Slowakije de communistische greep naar de macht is voorbereid. De afdeling die zich met deze zaken bezig hield was de Afdeling C, voortgekomen uit het in het vorige hoofdstuk genoemde Bureau Pot.

Bij "extremistische stromingen" moet gedacht worden aan anti-democratische partijen en organisaties aan de uiterste rechter- en linkerzijde van het politieke spectrum. Daaronder namen de communistische organisaties, zoals gezegd, de verreweg belangrijkste plaats in. Het dienstonderdeel dat zich met deze materie bezig hield was de Afdeling B, de rechtstreekse voortzetting van het Bureau B van het BNV, en nog steeds onder leiding van Crabbendam. Het "bevorderen van veiligheidsmaatregelen" vond vooral plaats in de preventieve sfeer. Aan de ene kant ging het om adviezen met betrekking tot materiële voorzieningen, zoals brandkasten, hekken, hang- en sluitwerk, aan de andere kant om personele beveiliging, dat wil zeggen het screenen van sollicitanten naar vertrouwensfuncties bij overheid en bedrijfsleven. Deze, in het KB van 1949 voor het eerst genoemde taak (maar impliciet al opgenomen in het takenpakket van de CVD) was het terrein van de afdeling D. De formulering "het verrichten van al hetgeen voor een goede functionering van de Binnenlandse Veiligheidsdienst noodzakelijk is" is zonder toelichting even vanzelfsprekend als nietszeggend. In *concreto* wordt hier gedoeld op de taken van enkele 'hulpafdelingen' ten behoeve van bovengenoemde drie primaire afdelingen. Het betreft hier in de eerste plaats drie zogenaamde Kabinetsafdelingen, rechtstreeks ressorterend onder het hoofd van de dienst, KA, KB en KO. KB verrichtte de operationele werkzaamheden, het rekruteren en 'runnen' van agenten en informanten; KO verzorgde de opleidingen van eigen personeel en van de met de BVD samenwerkende diensten en KA (Algemene zaken) was verantwoordelijk voor het beheer van personeel en materieel. Daarnaast gaat het om de Afdeling Centrale Documentatie (ACD), die ten behoeve van de hele dienst de registratie, documentatie en archivering verzorgde.

Het "onderhouden van de verbindingen met de overeenkomstige inlichtingen- en veiligheidsdiensten van bevriende buitenlandse mogendheden" tenslotte laat aan duidelijkheid weinig te wensen over. Deze taak was opgedragen aan de Kabinetsafdeling Exploitatie Buitenland (KEB).

2.1.2.3. organisatie

De organisatievorm van de Centrale/Binnenlandse Veiligheidsdienst weerspiegelde de autocratische stijl van leidinggeven van Einthoven. Rechtstreeks onder hem ressorteerden de hierboven al summier aangeduide Kabinetsafdelingen waarin de taken verricht werden die hem het naast aan het hart lagen en die hij dus het belangrijkste vond. Daarbij moet vooral gedacht worden aan de afdeling KB die verantwoordelijk was voor het operationele werk ten behoeve van zowel de afdeling B van Crabbendam als de afdeling C waaraan Pot oorspronkelijk leiding gaf. De afdeling KB was niet groot; zij telde bij de overgang van CVD naar BVD slechts een tiental 'operators'.

Behalve in de Kabinetsafdelingen waren de taken van de dienst ondergebracht in een viertal 'gewone' afdelingen. Daarin werden de overige hoofdtaken van de dienst uitgevoerd onder supervisie van het plaatsvervangend hoofd van de dienst, H.W. Felderhof. De grootste daarvan was Crabbendams afdeling B, waarin alle vormen van politiek extremisme werden bestudeerd en waar de rapportage aan de regering en andere belanghebbenden, waaronder in de eerste plaats de politie, werd verzorgd. Daarbij trad al spoedig een zekere specialisatie op. Er kwam binnen de afdeling B een sectie die zich met de communistisch gedomineerde vakbeweging, de EVC, ging bezig houden; er kwam een sectie BCP die zich op de CPN als zodanig richtte en daarnaast kwam er een sectie BFA die de Front- en Andere organisaties (waaronder de trotskistische) bestudeerde. Zoals al eerder vermeld was voor de uitvoering van de 'B-taak' de relatie met de inlichtingendiensten van de plaatselijke politie van groot belang. Voor het onderhouden van die relatie werd in de jaren vijftig een aparte sectie van de afdeling B in het leven geroepen, BOP (B Operaties Politie).

Voor het onderhouden van de contacten met de korpschefs kwam er in diezelfde periode een speciaal daarvoor aangewezen Kabinetsfunctionaris KCP (Kabinet Contact Politie), wat met zich meebracht dat

BOP zich vooral concentreerde op de relaties op werkniveau. De afdeling C was aanzienlijk kleiner. Telde 'B' eind 1948 ruim 40 medewerkers, 'C' had er op dat moment maar elf. De afdeling had tot taak het tegengaan van spionage door de inlichtingendiensten van de Sovjet-Unie en de andere communistisch geregeerde landen. Het eerste hoofd van deze afdeling, L. Pot, had het 'vak' geleerd in Groot-Brittannië waar hij met enkele collega's in 1946 een cursus bij MI 5 had gevolgd. Op den duur vond binnen de afdeling specialisatie plaats en kwamen er aparte landensecties: CR (Rusland), CS (satellietlanden als Polen, Roemenië en Tsjecho-Slowakije). Na verloop van tijd kwam er een aparte sectie die zich bezig hield met de spionage vanuit de DDR, CD. Bij de start van de BVD nauwelijks groter dan 'C' was de afdeling D, die de beveiliging van overheid en bedrijfsleven moest bevorderen. Het ging daarbij, zoals uiteengezet, om zowel de materiële als de personele beveiliging. Ook binnen 'D' vond met de groei van de organisatie specialisatie plaats. Er kwam een sectie die speciaal de overheid als 'klant' had, 'D Overheidsbeveiliging' (DOB) en een sectie die zich op het bedrijfsleven richtte, 'D Industriebeveiliging' (DIB).

De afdeling Centrale Documentatie (ACD) was niet veel kleiner dan 'B' en eind 1948 groter dan 'C' en 'D' samen. Ook binnen dit centrale dienstonderdeel ontstond men niet aan specialisatie en onderverdeling. Een sectie Organisaties (ACD/O) registreerde en documenteerde de informatie met betrekking tot de extremistische groeperingen en partijen (waaronder in de eerste plaats de CPN en haar nevenorganisaties), en een sectie Personen (ACD/P) vormde de persoonsdossiers (PD's). ACD/P op zijn beurt was onderverdeeld in een sub-sectie die de PD's samenstelde ten behoeve van de afdeling C (ACD/PC), en een sub-sectie die hetzelfde deed voor de afdeling B (ACD/PB).

Binnen de ACD was een centrale rol weggelegd voor de kartotheek (ACD/K) waarin alle namen van personen die voor de dienst van belang werden geacht waren vastgelegd. Dat waren niet alleen leden van extremistische organisaties en personen die van spionage verdacht werden, maar ook alle personen naar wie een veiligheidsonderzoek was ingesteld in het kader van een sollicitatie naar een vertrouwensfunctie. Deze laatste categorie namen maakte van het ACD/K-bestand verreweg het grootste deel uit.

De hierboven globaal beschreven organisatie-structuur onderging in de loop van de jaren natuurlijk aanpassingen, maar het voor de naar Engels model opgezette dienst kenmerkende 'need to know'-beginsel bleef gehandhaafd. Daarbij ging het om de afscherming van de werkzaamheden tussen de verschillende dienstonderdelen, maar vooral om de scheiding tussen enerzijds operationele activiteiten en anderzijds bewerking, analyse en rapportage. Deze scheiding ('compartimentering') was bedoeld om geheime bronnen te beschermen, maar ook om schade veroorzaakt door eventuele 'lekken' zoveel mogelijk te beperken. Oorspronkelijk waren alle operationele activiteiten geconcentreerd binnen de Kabinetsafdeling KB. Met de groei van de dienst werd ook binnen dit onderdeel een onderverdeling aangebracht. Er kwam een eenheid die speciaal ten behoeve van 'B' ging werken naast een eenheid die hetzelfde deed ten behoeve van 'C'. In een volgend stadium werden deze Kabinetsafdelingen aan het begin van de jaren zestig, na het vertrek van Einthoven, van elkaar en van de dienstleiding losgemaakt en opgenomen in respectievelijk de afdeling B en de afdeling C. De scheiding tussen operaties en bewerking bleef daarbij echter gehandhaafd. De afdeling B viel zodoende uiteen in een onderafdeling B Operaties (BO) en een onderafdeling B Verwerking (BV). De afdeling C kende een soortgelijke scheidslijn tussen de respectieve onderafdelingen C Verwerving (CV) en C Bewerking (CB). Het vertrek van Einthoven per 1 april 1961 en diens opvolging door J.S. Sinnighe Damsté bracht ook elders in de dienst enige herschikking van onderdelen met zich mee. Er kwam een afdeling E, waarin een aantal ondersteunende taken in secties waren ondergebracht. De oude Kabinetsafdeling KO werd in wezen gedegradeerd tot sectie EO; de uitwerking van telefoon- en microfoontaps geschiedde in een sectie EJ; de antecedenten- en veiligheidsonderzoeken, maar ook onderzoeken naar 'verdachte gevallen' en benaderingsonderzoeken, werden uitgevoerd door de sectie E IX. Het volg- en observatiewerk was toevertrouwd aan de sectie E XIII. Beide laatstgenoemde taken waren in het prille begin ondergebracht geweest bij de afdeling B en hadden daarvan de nummering 'meegenomen', zodat bijvoorbeeld B IX werd omgezet in E IX.

2.1.2.4. werkwijze

Wanneer men de administratieve en ondersteunende onderdelen - hoe belangrijk ook voor het functioneren van de dienst - buiten beschouwing laat, werden de in het Koninklijk Besluit genoemde hoofdtaken uitgevoerd door de afdelingen B, C en D. Bij het uiteenzetten van de werkwijze van de dienst zal die volgorde worden aangehouden. Daarnaast zal op geëigende momenten worden stilgestaan bij de modus operandi van de operationele afdeling KB en van enkele E-secties. Tenslotte zal aandacht besteed worden aan de manier waarop de afdeling ACD binnen de dienst een spilfunctie

vervulde op het gebied van registratie, documentatie en archivering. Hoewel ter wille van de overzichtelijkheid de werkwijze van ieder van de genoemde dienstonderdelen apart besproken zal worden, is het goed daarbij te bedenken dat deze dienstonderdelen - ondanks de compartimentering - geen van elkaar losstaande eilandjes vormden. KB werkte voor zowel de afdeling B als voor de afdeling C. De afdeling D had om zijn werk goed te doen gegevens nodig van zowel 'B' als 'C'. De ACD verwerkte gegevens die door 'B', 'C' en 'D' ter behandeling werden doorgestuurd. De observatie- en volgsectie E XIII werkte in het belang van 'B' en 'C', de sectie Onderzoek, E IX, voor de gehele dienst. De afdeling B van achtereenvolgens BNV, CVD en BVD was, zoals al vaker opgemerkt, de oudste en grootste afdeling van de dienst. Voor het uitvoeren van haar taak, het "inwinnen van gegevens omtrent extremistische stromingen" vormden open bronnen de basis van alle kennis omtrent die stromingen. De desbetreffende secties lazten op hun specifieke terrein - EVC, CPN, communistische vrouwen- en jongerenorganisaties, rechtsextremisme - alle beschikbare kranten, tijdschriften en brochures van die organisaties. De dienst was daarop geabonneerd door tussenkomst van een vertrouwde boekhandel. Zo had de BVD op het communistische dagblad De Waarheid enkele tientallen abonnementen.

Deze open bronnen leverden een schat aan gegevens en inzicht in de algemene politieke lijn van de desbetreffende organisaties en bovendien de namen van de voornaamste functionarissen daarvan. 'Close reading' van open bronnen leverde echter nog niet alle noodzakelijk geachte gegevens op. Men wilde ook weten wat de plannen waren voor de nabije en wat verder gelegen toekomst; hoe de relaties waren met soortgelijke organisaties in het buitenland; waar de financiën vandaan kwamen; hoeveel leden bijvoorbeeld de CPN had en hoeveel abonnees De Waarheid, wie die leden waren en wie die abonnees - allemaal gegevens waarmee de door de afdeling B bestudeerde organisaties niet te koop liepen en die zij zeker voor de BVD verborgen wilden houden. Om de gewenste informatie niettemin binnen te halen was men dus gedwongen om meer te doen dan alleen het raadplegen van open bronnen.

Hier komt de afdeling KB in zicht, wier taak het was op heimelijke ('operationele') manier de open bronnen aan te vullen met de gewenste moeilijk te verkrijgen gegevens. De oudste manier om dat te doen, al voor de Tweede Wereldoorlog toegepast door de inlichtingendiensten van de politie in bijvoorbeeld Rotterdam en Amsterdam, was het penetreren, het insluizen van agenten, in de organisaties waarom het ging. De aan de hand van door agenten en informanten verstrekte informatie vervaardigde zogenaamde operatierapporten werden 'open gemaakt', dat wil zeggen ontdaan van elementen die de identiteit van de berichtgever zouden kunnen prijsgeven. De 'opengemaakte' rapporten, informatierapporten geheten, werden toegezonden aan de analisten, naar Engels voorbeeld 'caseworkers' genoemd. De alleen op de berichtgever betrekking hebbende gegevens, de 'operationele gegevens', werden apart bewaard: het 'nul-dossier' met de persoonsgegevens van de desbetreffende menselijke bron, en de voortgangsrapportage over de ontwikkeling van de bron. Deze gegevens waren zeer beperkt toegankelijk op 'need to know'-basis.

De operationele afdeling KB verzorgde ook het plaatsen van af luistermicrofoons in gebouwen en woningen van met name communistische organisaties en personen. De hieruit gedistilleerde informatie, voor zover relevant, werd in geparafraseerde vorm aan de desbetreffende sectie van de afdeling B toegezonden. Evenals dat bij menselijke bronnen het geval was, werd de herkomst van de informatie - in dit geval de microfoon - zo goed mogelijk versluierd. In het verband van de technische operaties is het dienstig op te merken, dat de CVD/BVD ten behoeve van de 'zuivere' (politieke) B-taak nooit gebruik heeft gemaakt van telefoontaps. Daarvoor was namelijk de inschakeling van derden, de PTT, nodig, terwijl het plaatsen van microfoons geheel in eigen beheer kon geschieden. Overigens zal nog blijken dat de dienst in het kader van de contra-terrorismetaak (ook wanneer die taak binnen de afdeling B werd uitgevoerd) en de contra-inlichtingentaak wel degelijk gebruik maakte van telefoontaps.

Een derde soort operationele activiteit die de afdeling KB ten behoeve van de afdeling B verrichtte was de 'surreptitious entry' (SE) actie. Dergelijke acties - er zijn er vele uitgevoerd - bestond uit het op professionele wijze inbreken in kantoren van communistische organisaties, bijvoorbeeld bij de Eenheidsvakcentrale (EVC) aangesloten vakbonden. Het ging erom, de desbetreffende ledenadministratie te kopiëren, om die vervolgens in te voeren in de eigen BVD-administratie. Toen op den duur bleek dat die organisaties hun administratie niet altijd punctueel bijhielden werd deze vorm van inlichtingenvergaring gestopt.

Een vorm van informatieverwerving die ten dienste van de afdeling B slechts af en toe en eigenlijk alleen in de eerste jaren werd toegepast, was het volgen en observeren van tot de CPN of EVC behoren

leidende personen. Het ging in die gevallen vooral om het vaststellen van iemands identiteit, contacten en/of het juiste woonadres.

De werkwijze van de afdeling C vertoonde kenmerkende verschillen met die van de afdeling B. Deze afdeling richtte zich op personen, niet op organisaties. Daarbij ging het om personen die er door de dienst van verdacht werden actieve of potentiële spionnen te zijn. In beginsel maakte het niet uit voor welke vreemde mogendheid deze spionnen werkzaam waren, maar in de praktijk ging het in het overgrote deel van de gevallen toch om spionage ten faveure van een communistisch geregeerd land, niet in de laatste plaats de Sovjet-Unie.

De afdeling ging te werk volgens de methode 'beginning from the known': men wist dat zich onder de diplomaten van de Oost-Europese ambassades medewerkers bevonden van de inlichtingendiensten van die landen. Om hun werk te kunnen doen hadden die inlichtingenofficiërs (IO's) contacten nodig met de plaatselijke bevolking. Het vaststellen van die contacten was dus het eerste dat moest gebeuren. De afdeling C deed dat met behulp van twee inlichtingenmiddelen die zij niet zelf in huis had, maar die gehanteerd werden door twee secties van de afdeling E.

Het eerste middel was de telefoontap, het controleren van het telefoonverkeer van een ambassade op verdachte contacten met Nederlanders. De machtiging ('bijzondere last') daartoe werd op (gemotiveerde) voordracht van het hoofd van de dienst per kwartaal gegeven door vier ministers: de minister-president, de eigen minister van Binnenlandse Zaken, de minister van Justitie en die van Verkeer en Waterstaat waaronder de PTT toen ressorteerde. De machtiging gold voor maximaal drie maanden en kon zondig verlengd, dat wil zeggen opnieuw voor drie maanden verleend worden.

De gang van zaken rond een telefoontap was als volgt. De op een bepaalde lijn gevoerde gesprekken werden uitgewerkt en zondig vertaald door een speciaal daarvoor in het leven geroepen sectie van de afdeling E. Dit materiaal werd, al naar gelang de nationaliteit, verdeeld over de secties van de bewerkende onderafdeling (CB) van de afdeling C: CBR (Rusland), CBS (satellietlanden) en CBD (DDR). Daar werden parafrases gemaakt van de belangwekkend geachte delen van de vastgelegde gesprekken; de bedoeling hiervan was het versluieren van de als uiterst geheim beschouwde technische bron. De originele transcripties werden door de caseworkers in veel gevallen bewaard in werkdoSSIERS, meestal tot aan het vertrek van de Russische inlichtingenofficier (IO). De parafrases kwamen terecht enerzijds in de persoonsdoSSIERS van de deelnemers aan het genoteerde gesprek (zowel de Oost-Europese diplomaat als zijn Nederlandse gesprekspartner), anderzijds bij de medewerkers van de desbetreffende sectie van de operationele onderafdeling CV (van Verwerving), voorheen KB.

Zo zond CBR zijn parafrases naar CVR, enzovoorts, soms vergezeld van de aanbeveling om de Nederlandse deelnemer aan het genoteerde gesprek te 'benaderen', dat wil zeggen uit te nodigen tot samenwerking met de BVD tegen de spionagepogingen van het desbetreffende ambassade lid. Zo'n benadering had natuurlijk niet altijd succes. Bij een weigering tot medewerking was echter in elk geval bereikt dat de benaderde persoon was 'aangebrand' en daardoor onbruikbaar geworden als eventuele agent van de 'tegenpartij'. Gelukte de benadering wel, dan kon zo'n contact uitgroeien tot een dubbeloperatie: gestuurd door de operationele medewerker van de afdeling C deed een dubbelagent het voorkomen dat zij of hij bereid was in te gaan op de verzoeken om medewerking van de Oost-Europese diplomaat.

Dubbelagenten waren de kroonjuwelen van de afdeling C. Zij leverden namelijk de antwoorden op de vragen die de afdeling zich stelde: was de Oost-Europese diplomaat een IO onder diplomatiek 'cover'; indien inderdaad inlichtingenofficier, wat wilde hij dan weten; hoe ging hij daarbij te werk. Bovendien, zo luidde de redenering, had een dubbelagent een 'early warning'-functie: uit de gestelde vragen kon wellicht afgeleid worden of er een militaire aanval op het Westen werd voorbereid. Distributie van rapportage afkomstig van dubbelagenten was zeer restrictief en strikt gebaseerd op het 'need to know'-principe. Zo een dubbelagent al een persoonsdoSSIER had, dan werden daarin slechts die stukken uit zijn eigen rapportage geborgen waaruit zijn dubbelrol niet viel af te leiden.

De operationele rapportage met betrekking tot menselijke bronnen, waaronder dubbelagenten, werd in een aparte ('operationele') kluis bewaard, alleen toegankelijk voor de 'runners' van deze operaties en hun chefs. Niet alleen technische operaties, ook mobiele of statische observatie van Oost-Europese ambassades, consulaten of handelsmissies konden leiden tot het vaststellen van contacten van Nederlanders met gewantrouwde diplomaten. Ook daaruit konden, in het ideale geval, dubbeloperaties voortkomen.

Het specialistische volg- en observatiewerk werd niet door de afdeling C zelf gedaan, maar door een sectie van de afdeling E. De volg- en observatierapporten ondergingen in wezen dezelfde bewerking als de transcripties van de getapte telefoongesprekken: parafrases of samenvattingen werden in persoonsdoSSIERS gevoegd; Nederlanders die daarvoor in aanmerking kwamen werden benaderd.

Nederlanders van wie contacten met Oost-Europese 'diplomaten' waren vastgesteld werden soms door de BVD benaderd, maar niet altijd. Dat was afhankelijk van de frequentie van de contacten en van de uitslag van het benaderingsonderzoek. Zo'n onderzoek naar een te benaderen persoon werd altijd ingesteld alvorens zo iemand daadwerkelijk werd aangesproken. Het kon ook gebeuren dat een geconstateerd contact aanleiding gaf tot de veronderstelling dat hier sprake kon zijn van een al langer bestaande heimelijke samenwerking. In zo'n geval sprak men bij de afdeling C van een 'verdacht geval'.

In theorie kon een 'verdacht geval' ook het resultaat zijn van de inzet van een bijzonder inlichtingenmiddel, de ethercontrole, anders gezegd het onderscheppen van radiocommunicatie tussen vijandelijke inlichtingendiensten en hun agenten in Nederland.

Voor dit 'uitpeilen' van agenten had de CVD/BVD de beschikking over een speciaal onderdeel, de afdeling Technische Dienst (TD). Deze TD werkte nauw samen met de PTT en met de militaire inlichtingendiensten, bilateraal maar vooral ook in de Radio Intelligence Commissie (RIC). Dit interceptiewerk kon ondersteunend werken als op andere manier al indicaties waren verkregen dat iemand voor een buitenlandse inlichtingendienst werkzaam was. Op het adres van zo'n 'verdacht geval' konden dan peilingen verricht worden om eventuele agenten-uitzendingen dan wel -ontvangsten vast te stellen. De resultaten van het interceptiewerk werden neergeslagen in dagrapporten, waarin opvallende zaken nog eens apart werden vermeld. Dit alles leverde evenwel nooit een substantiële, laat staan doorslaggevende bijdrage aan het contra-inlichtingenwerk van de dienst. Medio 1986 werd het interceptiewerk beëindigd.

Om een 'verdacht geval' tot klaarheid te brengen konden alle beschikbare inlichtingenmiddelen ingezet worden, mits de verdenking van spionage voor een vreemde mogendheid ernstig genoeg was. De telefoon van woonhuis en/of werkplek kon getapt worden, de verdachte kon gericht gevolgd en geobserveerd worden; in zijn omgeving konden informanten gerecruteerd worden.

Voordat de dienst tot de inzet van deze ingrijpende middelen overging, had intern eerst een administratief onderzoek plaats. In de kartotheek (ACD/K) werd nagegaan of de verdachte al eens eerder onder de aandacht was gekomen, en hoe dan wel. Bestond er van haar of hem een persoonsdossier, dan werd daarin gezocht naar aanwijzingen van mogelijke eerdere contacten. Een belangrijke rol speelden daarbij aanvankelijk de reismeldingen. Dit waren de door de Koninklijke Marechaussee stelselmatig aan de BVD toegezonden meldingen van reizen van Nederlanders (en andere nationaliteiten) naar en van communistisch geregeerde landen, de zogenaamde AIJG-(Achter het IJzeren Gordijn)landen. Had aan het eind van de jaren veertig en in de jaren vijftig een dergelijke melding nog een zekere zeldzaamheidswaarde, in de loop van de jaren toen Oost-Europa ontdekt werd als goedkope vakantiebestemming kreeg het bestand reismeldingen een enorme omvang en nam de indicatieve waarde ervan recht evenredig af. Het reisbestand, waarin letterlijk duizenden en duizenden namen van Nederlandse mannen en vrouwen waren opgenomen die ooit een Oost- Europees land hadden bezocht, was het eerste administratieve bestand dat in samenwerking met de CIA werd gemechaniseerd en dat met Hollerith-ponskaarten ging werken omdat het handmatig niet meer te hanteren was. Een voormalig hoofd van de BVD doelde met name op dit reisbestand met zijn uitspraak: "We waren op zoek naar een speld in een hooiberg, en derhalve verzamelden wij hooibergen".

In enkele gevallen leverde het raadplegen van het reisbestand inzake een 'verdacht geval' overigens wel enige extra indicaties op. Dat was in de jaren vijftig wel het geval bij geconstateerde reizen naar de DDR. De inlichtingendienst van dat land had namelijk de gewoonte, beoogde geheime medewerkers eerst naar de DDR te laten komen alvorens hen daar te rekruteren. De inlichtingendiensten van de andere Oost-Europese landen rekruteerden hun medewerkers in de regel in Nederland zelf.

Naast het reisbestand leverde het visumbestand een bijdrage aan het contra-inlichtingenwerk van de dienst. Alle aanvragen voor een Nederlands visum afkomstig van personen uit communistisch geregeerde landen werden de dienst ter advisering voorgelegd. Bezien werd dan, of de aanvrager al bekend was (bijvoorbeeld al door een bevriende dienst als 'verdacht' was aangemerkt), terwijl ook de in de visumaanvraag genoemde Nederlandse referenten nader werden bekeken, zowel door naslag in ACD/K als door eventueel nader onderzoek door E IX. Ook het visumbestand groeide op die manier aan tot een omvang van duizenden en duizenden namen.

De inzet van de hierboven genoemde inlichtingenmiddelen kon ertoe leiden dat de verdenking van spionage zich zodanig concretiseerde dat tot maatregelen moest worden overgegaan. De incriminerende gegevens werden ter beschikking van het Openbaar Ministerie gesteld, dat op basis daarvan al dan niet tot strafrechtelijke vervolging overging. De 'diplomaat' in wiens opdracht de spion zijn heimelijke activiteiten had uitgevoerd, werd op basis van het door de afdeling C geleverde

feitenrelaas door de minister van Buitenlandse Zaken persona non grata (PNG) verklaard, een en ander op verzoek van zijn ambtgenoot van Binnenlandse Zaken in diens hoedanigheid van politiek verantwoordelijke voor de BVD. In het algemeen kan men van de activiteiten van de afdeling C zeggen, dat die in de eerste plaats een preventieve werking hadden en het de inlichtingenofficiëren van de Oost-Europese landen zo moeilijk mogelijk maakten. De wel met zekere regelmaat maar niet zeer frekwent voorkomende arrestatie van spionnen en PNG-verklaring van inlichtingenofficiëren versterkten nog die preventieve werking. Vooral de afdeling D kon van dergelijke in de openbaarheid gekomen spionagezaken gebruik maken en de noodzaak van beveiliging tegen spionage ermee onderbouwen.

Al in de formulering van de taak van de afdeling D in het Koninklijk Besluit ("het bevorderen van de beveiliging" etc.) ligt besloten dat de werkwijze van de afdeling lag op het vlak van adviseren en stimuleren. De medewerkers van de afdeling hadden tot taak hun *counterparts* bij de overheid en in het bedrijfsleven, de beveiligingsambtenaren respectievelijk de beveiligingsinspecteurs, te overtuigen van het nut en de noodzaak om overheids- en bedrijfsgeheimen goed te beveiligen. De overheid was weliswaar verplicht te beveiligen op grond van het Beveiligingsvoorschrift 1949, terwijl het bedrijfsleven daartoe door contracten gedwongen kon worden. Niettemin: veiligheidsmaatregelen kosten geld en men moest, zeker bij het bedrijfsleven, met goede argumenten komen om de extra uitgaven te rechtvaardigen. Alleen wanneer een bedrijf gerubriceerd (confidentieel of geheim) werk voor de overheid verrichtte, bijvoorbeeld voor Defensie, konden beveiligingsmaatregelen geëist worden en kon een sanctie (het intrekken van de order) worden toegepast. Vandaar dat liefst recente spy cases door ambtenaren van de afdeling D graag als argumenten om te beveiligen werden gehanteerd tegenover hun gesprekspartners, die op hun beurt die argumenten weer tegenover hun eigen management konden gebruiken. Van de gesprekken met hun relaties bij overheid en bedrijfsleven maakten de ambtenaren van de afdeling D verslagen die per bedrijf in een dossier werden geborgen. De terughoudendheid bij het invoeren van kostbare materiële beveiligingsmaatregelen (brandkasten, sloten, hekwerken, toegangscontrole, aparte registratie van geclassificeerde documenten) gold overigens in aanzienlijk mindere mate wanneer het ging om personele beveiliging. Weinig chefs en werkgevers hadden er bezwaar tegen dat een deel van hun personeel, namelijk dat deel dat een vertrouwensfunctie bekleedde, door de BVD werd gescreend. De verplichting tot screening van vertrouwensfunctionarissen was een uitvloeisel van het zogenaamde Ambtenarenverbod dat in 1951 was ingesteld en dat erop neerkwam dat de regering in vitale of kwetsbare functies geen communisten wenste te handhaven of te benoemen.

De betekenis van het Ambtenarenverbod kwam daardoor te liggen op het politieke antecedentenonderzoek bij sollicitaties naar vitale en/of kwetsbare functies, primair bij de overheid maar ook bij vitale onderdelen van het bedrijfsleven. Het waren de overheidsorganen en de daarvoor in aanmerking komende bedrijven zelf, die dat soort functies aanwezen. De BVD had daarin geen zeggenschap. Die voerde alleen de onderzoeken uit naar sollicitanten naar de desbetreffende functies. De rol van de afdeling D daarin was het fungeren als intermediair en rapporteur. De secties overheidsbeveiliging (DOB) en industriebeveiliging (DIB) namen, ieder op eigen terrein, de aanvragen voor een 'clearance' in behandeling.

Ging het daarbij om een zogenaamde 'C-functie' dan kon worden volstaan met het raadplegen van de centrale kartotheek ACD/K en van politieke en justitiële bestanden. Kwam de desbetreffende persoon daarin niet voor, dan deelde de sectie DOB, respectievelijk DIB, dat aan de aanvragende instantie mee. Was dat wel het geval, dan werd dat de aanvrager meegedeeld. De afdeling D onthield zich van een advies. De benoeming bleef, wat ook het resultaat van het onderzoek mocht zijn, de uitsluitende verantwoordelijkheid van de benoemende instantie.

Aan 'B-functies' en 'A-functies' werden hogere eisen van betrouwbaarheid gesteld; daarom werden behalve de al genoemde gegevensbestanden, ook informanten geraadpleegd. Voor 'B-functies' minstens twee, voor 'A-functies' ongeveer zes. De onderzoeken werden verricht door de onderzoekssectie van de afdeling E, op aanvraag van de sectie DOB of DIB. Ook voor de categorieën B en A gold, dat de BVD geen aanstellingsadvies gaf, maar slechts de verkregen gegevens doorgaf. De informanten werden geanonimiseerd.

Alle namen van personen naar wie een veiligheidsonderzoek was ingesteld, werden vastgelegd in de centrale kartotheek – ook de namen van degenen over wie alleen maar gunstig was bericht. Tienduizenden, op den duur honderdduizenden namen werden op die manier vastgelegd.

2.1.2.5. rapportage

Hoewel ook de andere afdelingen schriftelijke externe contacten onderhielden, was het de afdeling B die het leeuwendeel van de externe rapportage van de BVD voor haar rekening nam. De gegevens afkomstig uit de verschillende genoemde bronnen werden door de onderscheiden secties van de afdeling B bestudeerd, vergeleken en met elkaar in verband gebracht, om uiteindelijk verwerkt te worden tot diverse soorten van rapportage.

Praktisch vanaf het begin van haar bestaan, dan nog als bureau B van het BNV, legde de afdeling B haar bevindingen vast in weekoverzichten die in de eerste plaats bedoeld waren om de politieverbindingen (de inlichtingendiensten van de plaatselijke politie) van de nationale ontwikkelingen op de hoogte te houden. In de loop van de tijd bleken ook anderen, bijvoorbeeld commissarissen van de koningin, in de weekoverzichten van B geïnteresseerd.

Na korte tijd maakten de weekoverzichten om praktische redenen (minder werk !) plaats voor maandoverzichten, zonder dat de inhoud en de verspreiding verandering ondergingen. De overzichten kregen geleidelijk een vaste indeling die in de gehele in dit hoofdstuk behandelde periode vrijwel ongewijzigd bleef. In het eerste hoofdstuk werd, meestal naar aanleiding van een actuele gebeurtenis, een ontwikkeling in een van de communistische landen aan de orde gesteld. Zo werd in de eerste helft van de jaren zestig veel aandacht besteed aan de zich aftekenende breuk tussen de Sovjet-Unie en de Volksrepubliek China. Het tweede hoofdstuk was gereserveerd voor analyses van ontwikkelingen en gebeurtenissen in de CPN, terwijl het derde hoofdstuk aan de nevenorganisaties van de CPN was gewijd, zoals de Nederlandse Vrouwenbeweging (NVB) en het Algemeen Nederlands Jongerenverbond (ANJV).

In hetzelfde hoofdstuk werd, als daartoe aanleiding was, aandacht besteed aan anarchistische en trotskistische groeperingen. Ontwikkelingen in het extremisme van rechts werden soms in een apart hoofdstuk, soms in het kader van dit derde hoofdstuk behandeld. De maandoverzichten werden stevast afgesloten met een zogenaamd stakingsoverzicht, waarbij het er vooral om ging de rol van de communistische vakbeweging te belichten.

Wanneer de gebeurtenissen (en de beschikbare inlichtingen) daartoe aanleiding gaven produceerde de afdeling B zogenaamde Regeringsbrieven. Dit waren berichten over onderwerpen die voor de regering, in de eerste plaats de eigen minister, van belang werden geacht. Te denken is daarbij aan een belangrijke koerswending in de politiek van de CPN, maar ook aan bijvoorbeeld de aankondiging van een grote staking. Regeringsbrieven gingen altijd naar de minister van Binnenlandse Zaken, maar vaak tegelijkertijd tevens naar ministers op wier terrein de BVD iets belangrijks te melden meende te hebben. In voorkomende gevallen gingen bovendien afschriften naar commissarissen van de koningin en/of naar burgemeesters. In het laatste geval werden ook de korpschefs van de politie in de desbetreffende gemeenten op de hoogte gesteld.

Een bijzondere vorm van rapportage vormde het samenstellen door de afdeling B van de zogenaamde Porselein- (aanvankelijk Diepvries-)lijsten. Dit waren lijsten van personen die hetzij op grond van de Oorlogswet van 1899, hetzij op grond van de Wet Buitengewone Bevoegdheden van het Burgerlijk Gezag van juli 1952 op de nominatie stonden gearresteerd en geïnterneerd te worden. In het eerste geval ging het om personen van wie te duchten viel dat zij ingeval van een dreigende oorlog de vijand hand- en spandiensten zouden bieden, in het tweede geval om personen die geacht konden worden een rol te spelen bij dreigend revolutiegevaar. Voor beide categorieën kwamen in de periode van dit hoofdstuk alleen communisten in aanmerking.

De lijsten werden door een sectie van de afdeling B samengesteld aan de hand van criteria als positie in de CPN, 'politieke hardheid' en woonplaats in de nabijheid van defensieobjecten. Het materiaal daarvoor werd gevonden in de persoonsdossiers (PD's) die waren samengesteld door de daarvoor aangewezen subsectie van de afdeling Centrale Documentatie (ACD). Als vuistregel daarbij gold dat een PD werd aangelegd zodra iemands persoonskaart in de centrale kartotheek vol was. Deze persoonsdossiers bevatten een allegaartje van gegevens, zeer uiteenlopend in kwaliteit en relevantie. Er werden perspublicaties van en over de desbetreffende vrouw of man in geborgen, uittreksels van op operationele manier verkregen rapporten (bijvoorbeeld verslagen van vergaderingen van de CPN-afdeling waartoe betrokkene behoorde), parafrasen van gesprekken die via technische operaties waren binnengekomen, meldingen van uit- en inreis naar en van communistisch geregeerde landen, etcetera. Pas bij beoordeling van de vraag of de houder van een persoonsdossier op de Porseleinlijst geplaatst moest worden, werden de aanwezige gegevens aan de hand van de originele stukken zoals operatierapporten, beoordeeld op relevantie en betrouwbaarheid. Ook werden dan de persoonsgegevens zoals naam, geboortedatum, exact adres enzovoorts gecontroleerd en vergeleken met de gegevens in de bevolkingsadministratie. Het was overigens, dit voor alle duidelijkheid, niet de BVD die eventueel de op de lijst geplaatste personen zou arresteren. Dit zou de taak zijn van de

plaatselijke politie, die wanneer de situatie daartoe aanleiding zou geven de desbetreffende lijsten via de burgemeester voorgelegd zou krijgen. De interneringsvoorbereiding werd in 1987 beëindigd.

De externe rapportage van de afdeling C was aanzienlijk geringer van omvang. Eigenlijk was daarvan alleen dan sprake, wanneer een Oost-Europese inlichtingenofficier, eventueel met zijn heimelijke medewerkers, was ontmaskerd. Het ministerie van Buitenlandse Zaken werd dan op de hoogte gesteld van diens activiteiten die 'niet in overeenstemming waren met zijn diplomatieke status'. Op basis van dit soort ambtsberichten kon een ontmaskerde inlichtingenofficier persona non grata (PNG) verklaard worden. Diens Nederlandse heimelijke medewerkers konden in voorkomende gevallen vervolgd worden op grond van soortgelijke ambtsberichten aan het Openbaar Ministerie. Overigens legden de afdelingen van C wel interne ontwikkelingen, bijvoorbeeld de vorderingen van dubbeloperatie of een geslaagde rekrutering, vast in interne rapportagevormen.

Ook van de afdeling D had de externe rapportage een in wezen bilateraal karakter. De secties DOB en DIB correspondeerden met de instanties en bedrijven waarvan zij de beveiliging moesten bevorderen en rapporteerden over de uitslagen van de ingestelde veiligheidsonderzoeken. In de meer algemene informatiebehoefte van de 'klanten' werd voorzien door toezending van de week- en maandoverzichten van de afdeling B. relaties (nationaal)

De hierboven behandelde externe rapportage geeft al een globaal beeld van de relaties die de dienst onderhield met andere instanties in Nederland. Daaronder nam zeker voor de afdeling B de politie - in de toen nog bestaande tweedeling van gemeente- en rijks politie - de eerste plaats in. Op werkniveau was er structurele samenwerking met de Politie Inlichtingendiensten (PID's) van de korpsen van gemeentepolitie en met de District Inlichtingenrechercheurs (DIR's) van de rijks politie. Op het moment dat ambtenaren van deze politiediensten inlichtingen verzamelden ten behoeve van de BVD hadden zij de status van BVD-ambtenaar. Werkten zij uitsluitend ten behoeve van het eigen korps, dan was daarvan geen sprake. Met de militaire veiligheidsdiensten werden gegevens uitgewisseld, maar bestond er ook een soms onderhuidse, dan weer naar boven komende competentiestrijd. Daarbij stond de vraag centraal, in hoeverre de militaire diensten 'buiten de hekken' van de kazernes gebruik mochten maken van niet-militaire informanten en berichtgevers. Deze kwestie had een lang leven en is eigenlijk nooit definitief en naar tevredenheid van beide partijen opgelost.

Met de Buitenlandse Inlichtingendienst (BID) had de BVD een bij tijden moeizame relatie. Enkele conflicten over onoordeelkundige inzet van dubbelagenten liepen hoog op. Dat stond er overigens niet aan in de weg, dat de BVD en de BID op werkniveau redelijk goed samenwerkten, bijvoorbeeld op het terrein van onderzoek naar eventueel door de BID te rekruteren personen. Dergelijke personen werden systematisch 'gecleared' (of niet) door de BVD.

Een bijzondere relatie van de BVD, en dan inzonderheid van de afdeling B, was die met het georganiseerde bedrijfsleven. De dienst onderhield relaties met organisaties van werkgevers en werknemers met het oog op de uitwisseling van informatie betreffende communistische activiteiten in bedrijven en vakbonden. Vooral het NVV was voorwerp van wat gezien werd als communistische infiltratie, en had daarover regelmatig overleg met de afdeling B, maar de relaties bestonden ook met het protestants-christelijke CNV en de Katholieke Arbeidersbeweging KAB.

De afdeling C had in de militaire sfeer vooral een vruchtbare relatie met het wapen der Koninklijke Marechaussee. Een onderdeel daarvan, de Grensveiligheidsdienst, zorgde ervoor dat de toenemende stroom reismeldingen bij de BVD terecht bleef komen. Wanneer in een spionagezaak een Nederlandse militair was betrokken werd daarover uiteraard contact opgenomen met de veiligheidsdienst van het betrokken krijgsmachtdeel. Met de politie had de afdeling C minder frequent contact; eigenlijk alleen dan wanneer het OM tot vervolging wegens spionage van een Nederlander had besloten. Dan was er een directe samenwerking met de recherche die het justitieel onderzoek deed. In dat soort gevallen bestond er bovendien een ad hoc samenwerking (het uitbrengen van advies) met Buitenlandse Zaken over de PNG verklaring van de bij de spionagezaak betrokken Oost-Europese 'diplomaat'.

Op werkniveau waren de beveiligingsambtenaren (BVA's) en beveiligingsinspecteurs (BVI's) van overheidsinstanties en bedrijven de eerstaangewezen relaties van de afdeling D. Ook met de militaire counterparts werd samengewerkt waar het ging om de beveiliging van bedrijven die defensieorders in hun portefeuille hadden. Een belangrijke manier om de samenwerking met de genoemde relaties te versterken was het geven van cursussen door de afdeling KO, later sectie EO. Daaraan namen medewerkers van de BVD deel, maar ook van de militaire diensten en van de politie. Het feit dat men elkaar persoonlijk kende 'van de cursus' vergemakkelijkte in veel gevallen de onderlinge samenwerking. Kwam er van buiten de dienst een verzoek om voorlichting over de dienst zelf en/of zijn werkzaamheden, dan was het in het algemeen de afdeling EO die dit soort voorlichting voor haar rekening nam.

2.1.2.6. relaties (internationaal)

Direct na de Tweede Wereldoorlog waren het in de eerste plaats de Britse diensten waarmee het BNV en de CVD/BVD contacten onderhielden. De Britse veiligheidsdienst, de Security Service die nog steeds beter bekend is als MI 5, leidde de eerste Nederlandse ambtenaren op in het contra-inlichtingenwerk. De Britse Secret Intelligence Service (MI 6) had al snel een liaison-officer geplaatst op de ambassade van het Verenigd Koninkrijk in Den Haag.

Nadat in 1947 in de Verenigde Staten de CIA was opgericht plaatste ook deze inlichtingendienst vertegenwoordigers onder diplomatiek cover in Den Haag. De Amerikanen hadden niet alleen meer personeel, maar ook meer geld, waardoor zij na enige tijd voor de BVD belangrijker werden dan de Engelsen. Zo financierde de CIA voor een groot deel het 'project A', het aftappen van de telefoonlijnen van Oost-Europese ambassades, waaronder in de eerste plaats die van de Sovjet-Unie.

Van de Europese diensten waren het verder de diensten van België, Luxemburg en Frankrijk waarmee min of meer structureel werd samengewerkt. Met de diensten van de Bondsrepubliek Duitsland duurde het tot ongeveer het midden van de jaren vijftig voordat daarmee een vertrouwensrelatie begon te ontstaan. Op enige afstand wat intensiteit betreft volgden landen als Italië, Zwitserland en de Scandinavische landen.

In de periode die in dit hoofdstuk aan de orde is, was dat het beeld van de internationale relaties van de BVD. Een zeer sterke relatie met de Amerikanen, een goede tot zeer goede met de Britse diensten, en met de andere Europese partnerdiensten een goede maar niet zeer intensieve relatie. Pas aan het begin van de jaren zeventig zouden de internationale relaties van de BVD snel in aantal toenemen.

2.1.2.7. coördinatie

Een belangrijk punt in het rapport-Prinsen dat de basis vormde voor het Koninklijk Besluit van 8 augustus 1949, was de aanbeveling de coördinatie te verbeteren tussen de inlichtingen- en veiligheidsdiensten onderling, en tussen die diensten en Justitie. Tegelijk met de daarin genoemde diensten stelde het KB een Commissie van Coördinatie in onder leiding van de minister-president. Op 11 oktober 1949 zat minister-president W. Drees de voltallige eerste vergadering voor van wat officieel heette de 'Commissie voor coördinatie van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten'. Verder waren daarbij aanwezig de vice-voorzitter W. H. Fockema Andreae (staatssecretaris van Oorlog), de secretaris van de commissie C.L.W. Fock (raadadviseur in algemene dienst bij het ministerie van Algemene Zaken), L.H.K.C. van Asch van Wijck (directeur-generaal Politie van het ministerie van Justitie, H.N. Boon (secretarisgeneraal van het ministerie van Buitenlandse Zaken), L. Einthoven (hoofd BVD), A.A. Fresco (hoofd Marine Inlichtingendienst), A. Th. de Muralt (hoofd Buitenlandse Inlichtingendienst) en P.M.H. Tielens (hoofd Militaire Inlichtingendienst).

Drees gaf om te beginnen zijn visie op de taak van de commissie. Die zou eruit bestaan, de werkzaamheden van de diensten te coördineren en de onderlinge contacten te verbeteren. Doublures zouden hierdoor worden voorkomen en in het algemeen zou een doelmatige manier van werken worden bevorderd. Hoewel hij zelf voorzitter van de commissie zou blijven, zou het voorzitterschap in de praktijk worden waargenomen door de vice-voorzitter. Bij bespreking van belangrijke problemen zou Drees echter, zo beloofde hij, persoonlijk aanwezig zijn.

De commissie bleek in de praktijk niet te voldoen, voornamelijk omdat zij geen bevoegdheden had. Voorgesteld werd daarom een Coördinator te benoemen die onder de minister-president zou gaan ressorteren. Eind 1955 werden de minister-president, de minister van Binnenlandse Zaken en de minister van Oorlog en Marine het met elkaar eens, dat men de commissie door een functionaris zou vervangen aan wie de hoofden van de diensten alle gewenste inlichtingen zouden moeten verstrekken. De taak van de Coördinator zou overigens niet afwijken van die van de commissie: het bevorderen van de samenwerking van de diensten onderling en met de procureurs-generaal en met het Openbaar Ministerie in het algemeen.

Als eerste Coördinator werd bij Koninklijk Besluit van 1 maart 1956 no. 9 de vice-admiraal b.d. F.J. Kist benoemd. Per 15 april van dat jaar trad hij in functie, maar zijn gezag moest hij nog veroveren. Zo weigerde Einthoven aanvankelijk hem inzage te geven in de financiering van het 'project-A', het door de CIA gefinancierde tappen van telefoonlijnen van Oost-Europese ambassades. Pas toen de minister van Binnenlandse Zaken Kist gelijk gaf, kreeg de Coördinator de gewenste inlichtingen.

Ongeveer een jaar na de benoeming van de Coördinator stelde Drees een orgaan in dat eveneens (mede) de coördinatie tussen de diensten zou bevorderen: het Comité Verenigde Inlichtingendiensten Nederland (CVIN). Hij deed dat bij beschikking van 8 mei 1957. Voorzitter van het CVIN werd coördinator Kist; zitting kregen voorts de hoofden van de vijf inlichtingen- en veiligheidsdiensten, alsmede een vertegenwoordiger van Buitenlandse Zaken, dat bovendien de vaste secretaris leverde.

De voornaamste taak werd het verzorgen van geïntegreerde rapportage aan de regering, vooral dan wanneer internationale spanningen zich zouden voordoen. Het was de bedoeling dat het CVIN minstens eenmaal per kwartaal een Periodiek Inlichtingen Rapport zou produceren. Bovendien zou eenmaal per maand een Inlichtingen Samenvatting gemaakt worden.

Het CVIN vertoonde, op Nederlandse schaal, een zekere gelijkenis met het Amerikaanse Office of National Estimates (ONE), waarin ook de strijdkrachten, de inlichtingendienst CIA, de veiligheidsdienst FBI en het State Department participeerden.

Toen het hoofd van ONE, Sherman Kent, in februari 1957 een bezoek aan de BVD bracht, nodigde Eindhoven het CVIN-gezelschap uit om met Kent kennis te maken en een lezing van hem aan te horen in het toen nieuwe BVD-gebouw aan het Stadhoudersplantsoen (later President Kennedylaan) in Den Haag.

De BVD, in casu vooral de afdeling B, leverde niet alleen een bijdrage aan de CVIN-rapportage, maar had ook een adviserende en begeleidende rol bij het beveiligen van de door het CVIN geproduceerde documenten. De sectie DOB van de afdeling D deed op dit terrein het feitelijke werk.

2.1.2.8. politieke sturing

Sinds 8 augustus 1949 berustte de politieke verantwoordelijkheid voor de Binnenlandse Veiligheidsdienst bij de minister van Binnenlandse Zaken. De mate waarin de opeenvolgende ministers zich met de BVD bemoeiden hing naar het voorkomt nogal af van de mate waarin zij zich interesseerden voor de materie waarmee de dienst zich bezig hield. De eerste minister van Binnenlandse Zaken die voor de BVD politiek verantwoordelijk was, was J.R.H. van Schaik die deze functie ad interim slechts 6 weken vervulde. F.G.C.M. Teulings volgde hem in die functie op.

Deze was als anti-communistisch katholiek geïnteresseerd in de materie en in de dienst, maar was niet van plan Eindhoven zijn gang maar te laten gaan. In een instructie gedateerd 2 december 1949 liet hij het hoofd van de BVD weten wat hij van hem verlangde. Teulings vond het noodzakelijk dat hij door bemiddeling van de SG "nauwkeurig, omstandig en geregeld" op de hoogte zou worden gehouden van het functioneren en het optreden van de dienst. Daarom verlangde hij elke maand een schriftelijk verslag waarin melding zou worden gemaakt van hetgeen de BVD de afgelopen maand had gedaan en wat daarvan de resultaten waren. Bovendien zou het hoofd van de dienst wekelijks een bespreking met de Secretaris- Generaal hebben.

Ook over de rapportage van de BVD had Teulings een uitgesproken mening. Hij vond dat de dienst teveel op zijn gegevens bleef zitten, mogelijk vanuit de verkeerde gedachte dat de dienst dan ook verantwoordelijk zou zijn voor de maatregelen die op grond van zijn inlichtingen al dan niet werden genomen. Wanneer de dienst aan andere departementen inlichtingen verstrekke wilde Teulings daarvan op de hoogte worden gehouden, evenals van hetgeen in de Commissie voor Coördinatie werd besproken.

De door Teulings verlangde schriftelijke verantwoording werd na enkele probeersels gegoten in de vorm van kwartaalverslagen waaraan alle afdelingen van de BVD hun bijdragen leverden. In december 1952 kregen deze kwartaaloverzichten de naam Panorama. Vanaf 1955 werden de overzichten per zes maanden geproduceerd, hetgeen tot de grote reorganisatie van 1990 het geval bleef.

Het hoofd van de BVD hield niet alleen minister Teulings, maar ook diens opvolgers doorlopend op de hoogte van de werkzaamheden van de BVD en van de daarbij gehanteerde middelen. Elke nieuw aangetreden minister werd door hem op de hoogte gebracht van de belangrijkste technische en agentenoperaties. Voor speciale projecten, zoals het aftappen van telefoons, vroeg hij (zoals eerder uiteengezet) toestemming van niet alleen de minister van Binnenlandse Zaken, maar ook de minister-president en de ministers van Justitie en Verkeer en Waterstaat. Die toestemming werd hem overigens zelden of nooit geweigerd.

Het afleggen van schriftelijke en mondeling verantwoording jegens de minister van Binnenlandse Zaken werd aanvankelijk nog niet gecompleteerd door een effectieve parlementaire controle. Daarmee werd pas in de jaren vijftig een begin gemaakt.

2.1.2.9. parlementaire controle

De enige gelegenheid waarbij het parlement de minister ter verantwoording kon roepen met betrekking tot het functioneren van de CVD/BVD was bij de begrotingsbehandeling van Algemene Zaken, vanaf 1949 Binnenlandse Zaken. Kritiek bleef de minister, en daarmee de dienst, daarbij niet bespaard. Vooral woordvoerders van groeperingen die wisten of vermoedden dat zij de aandacht van

de BVD hadden, zoals de communisten en het uit de KVP getreden Kamerlid Welter, verklaarden luid en duidelijk dat zij het bestaan van de dienst in strijd achtten met de beginselen van de democratie. Dit nam niet weg dat de dienst in beide Kamers van de Staten Generaal ruime steun genoot. Steun was echter niet hetzelfde als blind vertrouwen. Het aandringen van de woordvoerder van de PvdA-fractie in de Tweede Kamer, J. Burger, leidde er toe dat op 25 maart 1952 een begin werd gemaakt met een vorm van parlementaire controle op de BVD. Toen werd de Vaste Kamercommissie voor de BVD ingesteld, bestaande uit de fractievoorzitters van de vijf grote politieke partijen van dat moment, de KVP, PvdA, VVD, CHU en ARP. Zoals de naam al aangeeft zou de commissie zich uitsluitend bezig houden met de controle op de Binnenlandse Veiligheidsdienst en niet met de militaire diensten en de Buitenlandse Inlichtingendienst.

Aanvankelijk was de 'BVD-commissie' vooral een klachteninstantie. Er was in de eerste jaren geen sprake van dat in de commissie operationele zaken als inzet van inlichtingenmiddelen aan de orde konden komen. Toch was de commissie zelf niet ontevreden over de mate waarin zij het functioneren van de BVD kon controleren. Burger, als voorzitter van de PvdA-fractie *qualitate qua* lid van de 'BVD-commissie', vond dat de commissie er in slaagde op een bevredigende manier haar opdracht uit te voeren. Burger zag die opdracht als tweeledig. Enerzijds "bevorderen dat de gewone gemiddelde staatsburger zo weinig mogelijk hinder ondervindt" van de BVD, en anderzijds dat de commissie "een zeker inzicht" zou krijgen in "wat daar [bij de dienst] gebeurt". "Veel meer is niet mogelijk", aldus Burger in 1960 in een briefje aan het plaatsvervangend hoofd van de dienst, J.S. Sinninghe Damsté.

Niettemin zou de Vaste Kamercommissie voor de BVD zich vanaf het einde van de jaren zestig ontwikkelen van klachteninstantie tot controle-orgaan. Deze ontwikkeling zal in het volgende hoofdstuk aan de orde komen.

2.1.3. BINNENLANDSE VEILIGHEIDSDIENST (1965 - 1989)

De eerste twee decennia na de Tweede Wereldoorlog zou men, althans wat de BVD betreft, de periode van de klassieke Koude Oorlog kunnen noemen. Afgezien van de nooit afwezige belangstelling voor het rechtse extremisme, had de dienst vooral zijn aandacht gericht op het nationale en internationale communisme: de CPN en haar nevenorganisaties en de inlichtingendiensten van de communistisch geregeerde landen. Rond het midden van de jaren zestig werd de samenstelling van het takenpakket van de BVD gecompliceerder. Naast - niet: in plaats van - de inmiddels traditionele objecten dienden zich nieuwe voorwerpen van aandacht aan. Provo, studenten- en jongerenradicalisme, nationaal en internationaal terrorisme - dat waren de nieuwe fenomenen waarmee de dienst te maken kreeg. De spionage vanuit de landen van het Warschau-Pact ging onverminderd door en kreeg de aandacht die het verdiende. In het nationale en internationale communisme deed zich een scheiding der geesten voor en ontstond er naast het traditionele op Moskou geïntendeerde communisme een pro-Chinese variant. De vraag of en in hoeverre de intensieve aandacht voor de hoofdstroom in het Nederlandse communisme, *in casu* de CPN, gehandhaafd moest blijven kwam in de jaren zeventig en vooral in de jaren tachtig aan de orde.

De nieuwe onderwerpen waarmee de dienst werd geconfronteerd leidden niet tot ingrijpende reorganisaties. Met name de vraag, of er voor het bestuderen en bestrijden van het terrorisme niet een aparte eenheid zou moeten komen, werd wel gesteld maar niet in positieve zin beantwoord. Al naar gelang de aard van het terrorisme (binnenlands, Europees, Arabisch/Palestijns) werden bestaande eenheden belast met de behandeling ervan. Daarbij gold het als een - overigens nooit hardop uitgesproken - axioma dat de afdelingen B en C met elkaar in evenwicht c.q. ongeveer even groot moesten blijven. Op den duur leidde dit uitgangspunt hier en daar tot enigszins gewrongen constructies. Pas de grote reorganisatie van 1989/1990 brak met een organisatorische opzet die het in grote lijnen ruim veertig jaar had uitgehouden.

Alvorens in te gaan op de veranderingen die zich vanaf het midden van de jaren zestig voltrokken, vooral op het gebied van de taakhoud van de BVD, bezien we nu eerst de wettelijke context waarbinnen de BVD opereerde.

2.1.3.1. wettelijk kader

Het Koninklijk Besluit van 8 augustus 1949 had, zoals in het vorige hoofdstuk is uiteengezet, de wettelijke grondslag gelegd voor het functioneren van de Binnenlandse Veiligheidsdienst. De wijzigingen die het KB in 1951 en 1956 onderging hadden betrekking op de erkenning van de Luchtmacht Inlichtingendienst als gelijkberechtigde partner van de Marid en de MID, respectievelijk op de vervanging van de Commissie voor Coördinatie door een Coördinator. Voor de BVD veranderde er in de formulering van de taakstelling niets, ook niet toen in 1972 het Koninklijk Besluit werd gepubliceerd. Dat laatste gebeurde op aandringen vanuit de Tweede Kamer, waar het lid H. Wiegel in april 1970 minister-president P.J.S. de Jong de toezegging daartoe had ontlokt.

In juni 1975 ging de Kamer een stap verder en eiste door aanneming van een motie-Roethof de vervanging van het Koninklijk Besluit door een echte wet. In 1977 kwam er een interdepartementale commissie die een ontwerp voor zo'n wet zou gaan voorbereiden.

De commissie stond onder leiding van loco-secretaris-generaal van Justitie, mr. W.J. van Eijkern. Namens de BVD had mr. P.G.H. van Doeveren er zitting in. In december 1987 kon de "Wet van 3 december 1987, houdende regels betreffende de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten)" in het Staatsblad worden afgekondigd, waarna de wet op 1 februari 1988 in werking trad. Hoewel de wet ten opzichte van het Koninklijk Besluit enkele verschillen vertoonde (waarvan de bevoegdheid van het hoofd van de BVD om aan de politie-inlichtingendiensten aanwijzingen te geven niet de minst belangrijke was), bleef de formulering van de taakopdracht van de Binnenlandse Veiligheidsdienst in essentie ongewijzigd. Artikel 8 van de wet bepaalde dat de dienst tot taak had:

- het verzamelen van gegevens omtrent organisaties en personen welke door de doelen die zij nastreven, dan wel door hun activiteiten aanleiding geven tot het ernstige vermoeden dat zij een gevaar vormen voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde [traditioneel de taak van de afdeling B], dan wel voor de veiligheid [afdeling C] of voor andere gewichtige belangen van de Staat;
- het bevorderen van maatregelen ter beveiliging van gegevens waarvan de geheimhouding door het belang van de Staat wordt geboden en van die onderdelen van de overheidsdienst en van het

bedrijfsleven, welke naar het oordeel van Onze terzake verantwoordelijke Ministers van vitaal belang zijn voor de instandhouding van het maatschappelijk leven [afdeling D].

De inhoud van de aan de dienst verstrekte taakopdracht begon zich in de jaren zestig echter wel degelijk te wijzigen omdat in de wereld waarin de BVD moest opereren nieuwe ontwikkelingen en fenomenen optraden.

2.1.3.2. veranderende wereld

De eerste ingrijpende verandering waarmee de BVD te maken kreeg was de scheuring in het tot dan toe als monolithisch geziene internationale communisme. In Nederland deed zich de uitzonderlijke situatie voor, dat de 'oude', op Moskou georiënteerde CPN geen keuze maakte tussen Moskou en Peking, maar een 'autonome' koers koos. Tegelijkertijd ontstonden er in het Nederlandse communisme naast de CPN dissidente groeperingen, gericht op respectievelijk Moskou en Peking.

Doordat de BVD in de wereld van het Nederlandse communisme inmiddels goed ingevoerd was geraakt, viel het de dienst niet zo heel moeilijk de nieuwe ontwikkelingen 'mee te nemen'. Anders lag dat bij fenomenen die naar het leek uit het niets naar voren kwamen en die met de traditionele verschijningsvormen van politiek extremisme weinig of niets van doen hadden. Het zogeheten studenten- en jongerenradicalisme confronteerde de autoriteiten in heel de Westerse wereld met tot dan toe onbekende vormen van maatschappelijke en politieke oppositie - ook in Nederland.

2.1.3.3. radicale jongeren en studenten

De eerste uiting van jongerenradicalisme waarmee de Nederlandse gezagsdragers - in dit geval met name in Amsterdam - te maken kregen was 'Provo'.

Er kwam in de zomer van 1966 een lijvig rapport, "Provo's, exponent van hedendaags radicalisme onder de jeugd", dat een tamelijk genuanceerd beeld schetste van de jeugdige anarchist.

In de praktijk beperkte de activiteit van de BVD met betrekking tot 'Provo' zich tot het zorgvuldig lezen van de beschikbare open bronnen. Mede daardoor kwam het nationaal en internationaal bekend geworden Amsterdamse rookbomincident tijdens het huwelijk van prinses Beatrix in maart 1966 voor de lokale politie maar ook voor de BVD als een verrassing.

Niet geheel als een verrassing kwam de 'studentenopstand' in de tweede helft van de jaren zestig. Al in een terugblik over 1966 signaleerde de BVD een toegenomen radicalisering van jongeren (waaronder studenten) met als 'issues' de NAVO en de Amerikaanse interventie in Vietnam. Tegelijkertijd wees de dienst op een toenemende tendens tot internationalisering op die terreinen. Aan het eind van 1967 maakte de BVD, net als het jaar daarvoor, de balans op. In het laatste Maandoverzicht van dat jaar merkte de dienst op, dat de "andere groeperingen" (verzamelnaam voor alle niet-communistische groeperingen waaraan de BVD op enige manier aandacht besteedde) door hun pluriforme en radicale activiteiten eigenlijk meer aandacht zouden verdienen dan de 'nette' communistische hulporganisaties zoals het ANJV.

De Parijse gebeurtenissen brachten de bemoeienis van de BVD met de radicale studentenbeweging in een hogere versnelling. Op 15 mei had het hoofd van de dienst een bespreking met de ministers Beernink van Binnenlandse Zaken en Veringa van Onderwijs en Wetenschappen. In dat gesprek bracht Kuipers naar voren dat het werken (lees: met operationele middelen binnendringen) in studentenkringen een politiek gevoelige aangelegenheid was: van extremisme in de traditionele zin (communisme, anarchisme, trotskisme) was daar immers geen sprake. De beide ministers daarentegen waren van mening dat gezien de ernst van de situatie dit als een volstrekt normale zaak gezien moest worden. Minister van Justitie Polak sloot zich daarbij aan.

De volgende dag, 16 mei, werd het Maagdenhuis, het administratief centrum van de Universiteit van Amsterdam, door studenten bezet. In een haastig bijeengeroepen vergadering sprak Kuipers met de ministers Beernink en Polak, de secretaris-generaal van Justitie Mulder, loco-burgemeester Koets en met de rectores van de beide Amsterdamse universiteiten, Van der Hoeven (UvA) en De Gaay Fortman (VU). Het gesprek ging over buitenlandse 'studentenagitatoren' als de al genoemde Dutschke en diens Franse evenknie Daniel Cohn-Bendit, over de studentenbeweging en over de reacties op het zogenaamde rapport-Maris. Dit rapport, getiteld 'De zelfstandige taakvervulling van de universiteit' bepleitte een centralistische bestuursvorm, waartegen 'de' studenten en een aantal hoogleraren protesteerden.

Met ijzeren consequentie en grote precisie zou de BVD in de komende jaren in procenten en absolute getallen aangeven tot welke hoogte besturen van studentenorganisaties bestonden uit leden van de CPN. Daarbij gaf de dienst zich - althans in zijn externe rapportage - er geen rekenschap van, dat de CPN van 1968 een andere was dan die van 1948. De communistische coup in Tsjecho-Slowakije in 1948 was door de toenmalige CPN-leiding met vreugde begroet; de militaire inval van het Pact van Warschau in het Tsjecho-Slowakije van Dubcek daarentegen werd door de zich sinds 1964 'autonoom' noemende CPN veroordeeld. Op de manier waarop de BVD zijn bemoeienis met de CPN in de loop van de jaren aanpaste komen we nog terug; aan het eind van de jaren zestig was communistische invloed ('infiltratie') in de studentenbeweging een reden te meer om zowel die studentenbeweging als de CPN duchtig in de gaten te houden.

De intensieve aandacht van de dienst voor de studentenoppositie duurde niet vreselijk lang. In 1975 verstuurde het hoofd van de dienst voor - naar later bleek - de laatste keer een 'regeringsbrief' over studentenaangelegenheden, getiteld 'Landelijke demonstratie tegen verlenging van de studentenstop'. In datzelfde jaar nam het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen de rapportage over dit soort zaken over met een eigen 'Bulletin Studentenpolitiek'. De vraag of, en zo ja in hoeverre, er sprake was van communistische invloed in een politieke organisatie stelde de BVD ook ten aanzien van de Pacifistisch-Socialistische Partij (PSP).

Zolang de PSP heeft bestaan liet de dienst zich consequent leiden door het uitgangspunt, dat de PSP als zodanig geen voorwerp van observatie was. Wel was de dienst alert op pogingen van (voormalige) communisten en trotskisten om de PSP om te vormen tot voertuig voor hun politieke ideeën.

De maatschappij-kritische houding van intellectuelen, studenten en jongeren in het algemeen, maar vooral het anti-Amerikanisme onder invloed van met name de Vietnam-oorlog leidde tot de oprichting van een veelheid van sympathie- en solidariteitscomités. Zo werd in april 1968 een 'Comité van Solidariteit met Cuba' opgericht, er kwam een 'Medisch Comité Nederland- Vietnam', een 'Angola Comité', een 'Palestina Comité', een 'Ierland Comité', etcetera. Deze opsomming is niet uitputtend en dient alleen om aan te geven hoe inhoudelijk divers het takenpakket van de BVD - met name van de afdeling B - in de jaren '70 inmiddels was geworden.

Hoewel de BVD nuchter genoeg was om de ontwikkeling van het jongerenradicalisme niet op het conto van 'Moskou' te schrijven, signaleerde de dienst wel een tendens om via organisaties als de 'International Union of Students' een zekere invloed uit te oefenen, ook in Nederland, bijvoorbeeld om de NAVO in diskrediet te brengen.

Anders dan het studentenradicalisme in engere zin, zouden de activiteiten van actiegroepen, comités en andere 'one issue'-bewegingen door de jaren heen de aandacht van de BVD in meerdere of mindere mate houden, afhankelijk van de bereidheid tot het gebruiken van geweld en/of de politieke intenties. Terrorisme, zowel in zijn nationale als zijn internationale verschijningsvormen, is een fenomeen dat pas vanaf ongeveer 1970, maar dan ook intensief en permanent, de aandacht van de BVD zou eisen. Daarbij speelden zowel terroristische groeperingen 'van eigen bodem' een rol, als internationale organisaties en hun - om het ingewikkeld te maken - Nederlandse sympathie- dan wel support-comités. De eerste uitingen van inheems terrorisme waarmee de dienst te maken kreeg waren de activiteiten van de 'Rode Jeugd' (RJ).

Met het Palestijns terrorisme had de BVD voor het eerst kennis gemaakt in september 1969, toen in Den Haag een aanslag werd gepleegd op de residentie van de Israëlische ambassadeur. Hoewel de BVD geen voorkennis had over datum en doelwit van de aanslag, was de dienst wel in algemene zin op de hoogte van het feit dat het Palestijns terrorisme bezig was zijn operatieterrein tot Europa uit te breiden.

Het was vooral in de jaren zeventig dat het Palestijns terrorisme zijn bloedige spoor trok door de wereld en door Europa, met als een van de dieptepunten in 1972 de moord op elf Israëlische atleten tijdens de Olympische spelen in München. Vliegtuigkaping was een veel gebruikt middel om de aandacht van de internationale gemeenschap op het Palestijnse probleem te vestigen. Ook Nederland ontkwam daar niet aan; in 1976 werd de 'City of Madrid' van de KLM gekaapt.

In de jaren tachtig nam, althans voor Nederland, het gevaar van het Palestijns terrorisme geleidelijk af.

Het Palestijns terrorisme was echter niet de enige vorm van internationaal terrorisme waarmee de BVD vanaf plusminus 1970 werd geconfronteerd. In december 1970 werd in Brussel de Spaanse ambassade bestormd door Baskische separatisten, waarna in Den Haag de beveiliging van de Spaanse ambassade werd verscherpt. Meer dan met de Baskische afscheidingsbeweging ETA kreeg Nederland en daarmee de BVD echter te maken met de Ierse onafhankelijkheidsbeweging IRA.

Een vierde terroristische organisatie met internationale uitstraling, ook naar Nederland, was de West-Duitse Rote Armee Fraktion (RAF), ook wel naar de eerste leiders Baader-Meinhoff-groep genoemd.

Het met de Rote Armee Fraktion sympathiserende hele of halve terrorisme van Nederlandse bodem nam in 1980 een wat merkwaardig einde. In juni van dat jaar deed zich in een woning in de Amsterdamse Quellijnstraat een ontploffing voor die grote materiële schade aanrichtte. De bewoners, een uit de RJ voortgekomen sympathisant van de RAF met zijn vriendin, brachten het er levend af. Naar alle waarschijnlijkheid waren zij bezig geweest een bom in elkaar te zetten of anderszins met explosieven te experimenteren. Ironisch genoeg beschuldigden zij de BVD ervan, hen op deze wijze van het leven te hebben willen beroven.

Jonge in Nederland wonende Molukkers van de tweede generatie tot de treinkaping bij Wijster en de begeleidende bezetting van het Indonesisch consulaat in Amsterdam. Deze terroristische activiteit kwam in zoverre niet onverwacht, dat al in 1970 een soortgelijke actie door jonge Molukkers had plaats gevonden, bedoeld om de Nederlandse regering te dwingen om de erkenning van de Republiek der Zuid-Molukken te steunen. Deze terroristische actie, bestaande uit de gijzeling van de Indonesische ambassadeur in zijn residentie in Wassenaar.

Ook los van de 'zwarte piet'-vraag (Kuipers was van mening dat de bulletins van de dienst slecht waren gelezen) leidde de Wassenaarse gijzelingsactie ertoe dat de BVD zich gedwongen zag, zich intensief bezig te gaan houden met de in Nederland verblijvende Zuid-Molukkers en met name met de radicale jongeren onder hen. Naar de mening van het hoofd van de dienst zou dat wel eens een langdurige zaak kunnen zijn, 'want de oplossing van het probleem is niet in zicht'. Toen op 6 september Zuid-Molukse jongeren een aanval met benzinebommen hadden gedaan op het politiebureau in Assen, herhaalde Kuipers nog eens dat de dienst 'blijvende, niet geringe aandacht' aan de Zuid-Molukkers zou moeten besteden.

De sectie CFO werd uitgebreid, er kwam een coördinator voor de eerste opvang van terroristische aangelegenheden, de sluimerende relatie met de Indonesische inlichtingendienst werd geactiveerd - het kon allemaal niet verhinderen dat in december 1975, naar het voorbeeld van de Saiqa-actie, de gijzeling van de trein bij Wijster en de bezetting van de Indonesisch consulaat in Amsterdam plaats vonden. Sterker nog, binnen een periode van anderhalf jaar vond een tweede terroristische actie van die aard en omvang plaats, toen Zuid-Molukse jongeren een trein gijzelden bij De Punt en een school in Bovensmilde. Toen men overging tot het executeren van gegijzelde passagiers werd de actie op gewelddadige manier beëindigd, waarbij zes van de acht daders alsmede twee gegijzelden om het leven kwamen. Het harde optreden van de Nederlandse overheid 'schokte de Zuid-Molukse gemeenschap diep'. Dat kon overigens niet verhinderen dat in maart 1978 het Provinciehuis in Assen werd gegijzeld waarbij een dode viel te betreuren. Ook deze terroristische actie werd door de Nederlandse overheid middels gewelddadig ingrijpen beëindigd. Na 1978 volgde een lange periode van relatieve rust in de Zuid-Molukse gelederen.

Overigens leverden de inspanningen van de dienst op het gebied van het Zuid-Moluks terrorisme ook wel positieve resultaten. Zo hebben berichten van de BVD in 1973 mogelijk een ontvoering van minister-president Den Uyl voorkomen, terwijl in april 1975 Zuid-Molukkers op basis van BVD-gegevens gearresteerd konden worden, verdacht van samenspanning tot het plegen van een aanslag op dan wel gijzeling van koningin Juliana.

Sinds de jaren zeventig is de aandacht van de dienst voor het fenomeen Zuid-Moluks terrorisme nooit meer geheel verdwenen, al kon de intensiteit van die aandacht van periode tot periode verschillen. In de jaren tachtig was de taakhoud van de BVD zodanig divers en complex geworden, dat het hoofd van de dienst, mr. P. de Haan, een zogenaamde Objectenlijst liet samenstellen die hij de minister van Binnenlandse Zaken ter goedkeuring voorlegde. De lijst geeft een goed en compleet beeld van de onderwerpen waaraan de BVD op dat moment aandacht besteedde.

De Objectenlijst zelf bestond uit een achttal rubrieken. Om daarvan een volledig beeld te geven volgt hier de lijst in extenso.

I Spionage en sabotage: de klassieke contra-inlichtingentaak

II Terrorisme:

- Rood Verzetsfront (RVF)
- Action Directe
- Cellules Communistes Combattantes
- Rote Armee Fraktion
- Brigade Rosse

- IRA, ETA, PIRA
 - Terrorisme uitgaande van minderheden: Surinamers (pro- en anti-Bouterse)
 - Zuid-Molukkers, Palestijnen (anti- en pro-Arafat)
 - Staatsterrorisme uitgaande van: Libië, Syrië, Irak, Iran
 - Armeens, Koerdisch, Marokkaans (links en rechts), Turks terrorisme
- III Politiek (gewelddadig) activisme vanuit een anarcho-revolutionaire maatschappijvisie ('de beweging')
- IV Anarchisme
- V Rechts-extremisme
- VI Marxistisch-leninistische organisaties, o.m. Socialistische Partij
- VII Trotskisme, o.m. de Socialistische Arbeiderspartij (SAP)
- VIII Sovjet beïnvloeding: Ned. Comité voor Europese Veiligheid en Samenwerking; Ver. Nederland-USSR, Ver. Nederland-DDR.

2.1.3.4. organisatie

De nieuwe fenomenen leidden wel tot aanpassingen in de organisatie maar niet tot wijziging van de hoofdstructuur van de dienst. De nieuwe verschijningsvormen van het communisme vonden als vanzelfsprekend hun behandeling in de sectie BCP van de afdeling B. Het was ook deze sectie die in de jaren tachtig in het middelpunt stond van de discussie over de (mate van) bemoeienis van de dienst met de CPN. Studentenactivisme werd behandeld in de afdeling 'Front- en Andere organisaties' van de afdeling B, BFA.

Wat de behandeling van het nationale en internationale terrorisme betreft, werd het systeem van de verdelende rechtvaardigheid toegepast: een deel daarvan werd toegevoegd aan het takenpakket van de afdeling B, een ander deel aan dat van de afdeling C. Bij de afdeling B was het wederom de sectie BFA die zich onder het etiket van de 'Andere organisaties' ging bezig houden met de 'Rode Jeugd' (later 'Rode Hulp' en 'Rood Verzetsfront') toen deze oorspronkelijk politieke - maoïstische - groepering overging tot het niet alleen propageren maar ook actief uitoefenen van geweld. Daarbij voegden zich niet veel later het IRA- en ETA-terrorisme en de Nederlandse sympathie-comités met alle mogelijke internationale terroristische bewegingen.

Ook de afdeling C kreeg haar deel van het terrorisme te behandelen. De sectie die ermee werd belast had een interessante ontwikkeling doorgemaakt. Toen de BVD zich in de jaren vijftig indringend ging bezig houden met de vraag, of behalve de Russen wellicht ook de Chinezen in ons land spionage bedreven, werd er in eerste instantie een kabinetsafdeling voor dat doel in het leven geroepen: K/CH. Bij een partiële reorganisatie in 1956 werd K/CH een aparte, zij het kleine, afdeling F. Vervolgens werd deze afdeling als sectie CF respectievelijk CFO (bewerking en verwerving) geïncorporeerd in de contra-inlichtingenafdeling C. Behalve met Chinezen kreeg de sectie te maken met andere 'Oosterlingen' zoals communistische en nationalistische Indonesische studenten die in Nederland hun universitaire opleiding volgden. Het had dan ook een zekere logica dat de sectie het Zuid-Molukse dossier kreeg toegedeeld, ook al ging het daarbij om terrorisme.

Toen het Palestijns terrorisme zich aandiende werd de behandeling daarvan eveneens aan CF/CFO toevertrouwd. Daaraan schijnen geen diepere gedachten ten grondslag te hebben gelegen dan de redenering, dat een zeker evenwicht tussen de afdelingen B en C gehandhaafd diende te worden. In de praktijk kwam het erop neer, dat de afdeling B het 'westerse' terrorisme (IRA, ETA, RAF, RJ) voor haar rekening nam, terwijl de afdeling C terrorisme uit het Verre en Midden-Oosten (het Japanse Rode Leger, de verschillende Palestijnse terroristische organisaties, Zuid-Moluks terrorisme) behandelde.

De zaken werden iets overzichtelijker toen bij de reorganisatie van de afdeling C in 1975 de verwerkende en verwervende secties, dus ook CF en CFO, werden samengevoegd. Bij de afdeling B evenwel bleef de strikte scheiding tussen analyse en rapportage enerzijds en operaties (met menselijke bronnen) anderzijds bestaan. De uitwerking van technische bronnen (telefoontaps en microfoon-operaties) geschiedde door een sectie van de support-afdeling E ten behoeve van zowel de afdeling B als de afdeling C.

Tegelijk met de reorganisatie van de afdeling C werden voor de hele dienst nieuwe benamingen van de onderdelen ingevoerd. Afdeling werd directie en sectie werd afdeling. Gedurende een reeks van jaren is de behandeling en bestudering van het nationale en internationale terrorisme op bovenstaande manier organisatorisch in de dienst 'opgehangen'. Toch was dat niet zo vanzelfsprekend. Al in 1970 had het hoofd van de dienst zich afgevraagd, of intern bij de BVD de coördinatie van de anti-terrorisme-activiteiten wel afdoende was geregeld. Moest er niet een reorganisatie komen?

In de daarop volgende jaren bleef die vraag met enige regelmaat terugkomen, bijvoorbeeld in 1975 toen bekend werd dat de Duitse zusterdienst een aparte afdeling anti-terrorisme had gevormd. De vraag bleef echter beantwoord worden met handhaving van de organisatorische status quo. Zelfs bij een als reorganisatie aangekondigde herschikking van taken tussen de directies B en C in 1983 werd weliswaar de behandeling van het Zuid-Moluks terrorisme overgeheveld naar B, maar de behandeling van het Palestijns terrorisme bleef bij C plaats vinden. Pas medio 1985 werd met de integratie van de desbetreffende afdelingen van B en C bereikt dat de bestudering van alle vormen van terrorisme binnen één directie werd geconcentreerd, en wel binnen de nieuw gevormde hoofdafdeling BT (terrorisme) van de directie B.

In de periode ruwweg tussen 1965 en 1989 onderging de inhoud van de BVD-taken aanzienlijke uitbreidingen. Dat leidde, zoals hierboven uiteengezet, niet tot ingrijpende reorganisaties maar tot geleidelijke incrementalistische aanpassingen in de BVD-organisatie. Zo werd pas in 1985 de behandeling van alle vormen van terrorisme in één organisatorische eenheid gerealiseerd. De hoofdstructuur van de BVD bleef in de genoemde periode dan ook nagenoeg onaangetast. De oorspronkelijke kabinetsafdelingen waren al in de jaren vijftig verdwenen; wat het Kabinet ging heten was een direct onder de dienstleiding vallende eenheid waarin met name juridische en politiek/bestuurlijke zaken werden behandeld. De afdeling B werd weliswaar directie B maar bleef de oorspronkelijke interne tweedeling handhaven tussen operaties en analyse/rapportage. De afdeling C werd directie C, wat wel enige wijziging in de werkwijze met zich meebracht. Binnen een afdeling werden onder een eenhoofdige leiding zowel de operationele als de analyse-taken uitgevoerd. De afdeling D werd hoofdafdeling D en ging voort, de beveiliging van overheid en bedrijfsleven te bevorderen, daarbij soms goed, soms minder goed gevoed vanuit de directies B en C ten aanzien van de bedreigingen waartegen beveiligd moest worden. De afdeling E werd eveneens hoofdafdeling en omvatte nog steeds vier afdelingen voor respectievelijk opleidingen, volg- en observatiewerk, uitwerking van technische operaties en onderzoek, vooral ten behoeve van antecedenten- en veiligheidsonderzoeken. De afdelingen personeelszaken en financiën bleven als zodanig bestaan, maar werden wel op enig moment samengevoegd in de hoofdafdeling AZ (algemene zaken).

Een innovatie was de komst van de computer waarvoor oorspronkelijk een afzonderlijke afdeling G werd gevormd, maar die later onder de vleugels van AZ werd geplaatst. De afdeling ACD bleef voor de gehele dienst de centrale documentatie verzorgen, al werd er tegen het eind van de hier behandelde periode aan dat 'centrale' wel geknabbeld. In de volgende paragraaf komen we daarop terug.

2.1.3.5. werkwijze

In deze paragraaf zal de volgorde worden aangehouden die in het vorige hoofdstuk is gehanteerd. Daarbij zal vooral worden belicht welke veranderingen in de onderhavige periode plaats vonden. Vanaf oktober 1946 was de ACD het administratief centrum van de dienst geweest. Daar werden in de desbetreffende secties/afdelingen de namen 'op kaart gebracht' van onder meer al die tienduizenden naar wie een veiligheidsonderzoek was ingesteld. Bij gunstige uitslag werden alleen de namen in ACD/K bewaard, niet de onderliggende stukken. Een uitzondering daarop vormden de onderzoeken naar personen die voor een hoge 'clearance' bij bijvoorbeeld de NAVO in aanmerking kwamen. Voor de anderen gold dat op de ACD-kaart slechts werd vermeld dat het 'onderzoek gunstig' was en de 'stukken vernietigd'. Daarnaast werden in ACD/K de namen ingevoerd van al diegenen die op een of andere manier onder de aandacht van de dienst waren gekomen. Het feit dat iemands naam in de BVD-cartotheek voorkwam betekende dan ook geenszins, zoals al eerder gezegd, dat de betrokken persoon 'verdacht' was.

In de loop van de jaren tachtig begon de gedachte veld te winnen, dat het wellicht beter zou zijn, de ACD-werkzaamheden te decentraliseren en het registreren en administreren te laten plaats vinden direct bij de diensteenheden die met de inhoudelijke behandeling van de zaken waren belast. Bovendien zou dat een personeelsbesparing opleveren. De explosieve groei van de mogelijkheden en toepassingen van de computer maakte de overstap naar een dergelijke manier van registreren en documenteren mogelijk. De decentrale documentatie werd dan ook 'meegenomen' toen de dienst zich in 1989/90 grondig reorganiseerde. Ook de vorming van de persoonsdossiers werd uiteindelijk voornamelijk digitaal uitgevoerd. Daarbij moet worden aangetekend dat vanaf 1991 in principe geen persoonsdossiers in fysieke vorm meer worden gevormd. De relevante persoonsgegevens zijn opgeslagen in relationele databestanden.

Hervormingen en reorganisaties geven vaak een golfbeweging te zien. Zo werd de decentrale documentatie bij een reorganisatie per 1 januari 1999 weer aanzienlijk 'teruggedraaid' doordat er toen

een centrale afdeling Registratie, Documentatie en Archief werd gevormd. Door deze RDA werden de decentraal bij de directies geplaatste documentaire medewerkers centraal 'aangestuurd'.

De afdeling, vanaf 1975 directie B bleef uiteraard gebruik maken van open bronnen. Zelfs in toenemende mate, aangezien alle comités, solidariteitsgroepen, actiegroepen etcetera hun eigen publicaties uitbrachten. Om het volgen van de dag- en weekbladen enigszins te stroomlijnen begon men in 1969 met een 'persselectie', een knipselkrant waarin aan de belangstelling van de BVD gerelateerde onderwerpen werden opgenomen. De operationele activiteiten die voor inside information moesten zorgen over communistische, maar geleidelijk aan ook terroristische groeperingen, bleven praktisch de gehele periode toevertrouwd aan twee afdelingen.

Een daarvan werkte specifiek in Amsterdam (BOA), de andere werkte landelijk in samenwerking met de inlichtingendiensten van de politie (BOP). Daarnaast ging aan het eind van de jaren zestig een kleine gespecialiseerde eenheid zich bezig houden met het operationele werk in organisaties van radicale studenten en jongeren (BOI). Tussen de operationele afdelingen en de verwerkende/rapporterende afdelingen bleef een scheiding (compartimentering) bestaan om de beveiliging van de menselijke bronnen zo goed mogelijk te waarborgen. Pas toen binnen de directie B de hoofdafdeling BT tot stand kwam, werden binnen BT de inmiddels als verouderd beschouwde scheidslijnen doorbroken. BOA en BOP werden in 1989 respectievelijk 1988 opgeheven; met BOI was dat al eerder gebeurd. In de werkwijze van de afdeling/directie C trad in 1975 een verandering op, toen de voorheen gescheiden secties voor respectievelijk operaties en bewerking werden samengevoegd tot afdelingen onder eenhoofdige leiding. Dit bracht een zekere mate van decompartimentering met zich mee - zij het uitsluitend binnen de nieuw gevormde afdelingen, niet daarbuiten. Ten dienste van de contra-inlichtingentaak bleven de al eerder genoemde inlichtingenmiddelen gehanteerd worden. Telefoontaps, microfoon-acties, volg- en observatie-acties, benaderingen van personen, raadpleging van reisgegevens bleven de standaardwapens in de strijd tegen spionage, al werden ze wel voortdurend verbeterd en verfijnd.

Tegen terroristische binnen- en buitenlandse organisaties werden dezelfde middelen ingezet, zowel door de directie B als door de directie C. Hierbij zij - wellicht ten overvloede - nog eens aangetekend dat het middel van de telefoontap nimmer is gebruikt tegen politieke organisaties zoals de CPN of de Boerenpartij - hoeveel klikjes aanhangers van dit soort partijen ook op de lijn meenden te horen. Een nieuwe ontwikkeling die aanvankelijk vooral de directie C ten goede kwam was het invoeren van de computer waartoe in 1972 werd besloten, na een jaar van voorbereidende studie. Enkele jaren lang waren datatypisten bezig de honderdduizenden kaarten van ACD/K te converteren en in de computer op te slaan. Op 18 januari 1977 werd de computer officieel in gebruik genomen. In eerste instantie konden nog slechts de met voorrang ingevoerde slavische namen nageslagen worden - uiteraard ten behoeve van de directie C.

Met name voor de raadpleegbaarheid van de reisgegevens was de computer een uitkomst. Deze gegevens hadden betrekking op naar communistisch geregeerde landen uitreizende Nederlanders en op uit die landen in Nederland inreizende Oost-Europeanen en (in veel mindere mate) Chinezen. Zij waren in de loop der jaren kwantitatief gegroeid tot monsterachtige proporties, waardoor de significantie en relevantie van dit soort gegevens recht evenredig was afgenomen. Dat gold zeker na 1964, toen het CPN-leden door de leiding verboden werd naar de Sovjet-Unie te reizen omdat dat de 'autonomie' van de CPN in gevaar zou kunnen brengen. Maar de gedachte dat bij uitstek CPN-leden zich zouden lenen voor spionage ten gunste van de Sovjet-Unie was toen al lang verlaten, zodat de tien-, ja honderdduizenden vastgelegde reisgegevens geen andere betekenis meer hadden dan hun benaming aangaf. Hetzelfde gold voor het tienduizenden visumaanvragen bevattende visumbestand. Slechts in combinatie met eerder verkregen, aan andere bronnen (bijvoorbeeld een telefoontap) ontleende gegevens kregen reis- en visumgegevens in een enkel geval een zekere meerwaarde.

De werkwijze van de afdeling/hoofdafdeling D evolueerde mee met de groei van het aantal terroristische en (gewelddadig) activistische groepen en groeperinkjes waarmee de BVD vanaf ongeveer het midden van de jaren zestig te maken kreeg. Anders dan de directies B en C, die objectgericht ingedeeld waren, was de hoofdafdeling D klantgericht georganiseerd in afdelingen die tot taak hadden de beveiliging te bevorderen van respectievelijk 'overheid' (DOB) en 'bedrijfsleven' (DIB). Deze organisatievorm bleef gehandhaafd in de in dit hoofdstuk behandelde periode.

De werkwijze van de afdeling DIB onderging in 1979 een ingrijpende wijziging, beter gezegd uitbreiding, toen de affaire-Khan in de publiciteit kwam. De heer Khan was een Pakistaan die werkzaam was bij het Ultra Centrifuge project in Almelo en die daar, naar later bleek, zich nogal wat bedrijfsgeheimen had toegeëigend ten behoeve van de ontwikkeling van het Pakistaans nucleair

programma. Anders dan men in een dergelijk geval van spionage zou verwachten, was het niet een afdeling van de directie C, maar de afdeling DIB die de opdracht kreeg een onderzoek in te stellen naar het falen van het beveiligingsregime bij het UC-project en de toedracht van de affaire-Khan. DIB deed dat in nauwe samenwerking met de zogenaamde commissie-Bos, genoemd naar de voorzitter daarvan, de plaatsvervangend secretaris-generaal van het ministerie van Economische Zaken mr. J. Bos. Een belangrijke conclusie van deze commissie was, dat 'bij de uitvoering van de beveiligingsmaatregelen ernstige fouten [waren] gemaakt'.

De affaire-Khan stelde wat de BVD betreft het onderwerp proliferatie van biologische, chemische en - in dit geval - nucleaire wapens voor het eerst in volle omvang aan de orde. In de zomer van 1987 stelde de BVD-leiding zich de vraag, of de problematiek van proliferatie niet te rekenen was onder de 'gewichtige belangen van de Staat', bedoeld in artikel 8 van de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (WIV). Als die vraag bevestigend beantwoord zou kunnen worden, zouden deze onderwerpen systematisch aangepakt moeten worden in plaats van, zoals tot nu toe, ad hoc. Nog voor de dienst zelf een antwoord kon formuleren, kwam dat van 'hogerhand'. De commissie-Bos had omstreeks die tijd een geheim rapport uitgebracht, na lezing waarvan de minister-president liet weten het wenselijk te achten dat de BVD zijn inspanningen zou verhogen tegen de Pakistaanse inlichtingen-activiteiten op nucleair terrein. Dat gebeurde, niet door de directie C maar door de afdeling DIB die - zo lijkt de redenering te zijn geweest - nu eenmaal al met deze zaak vertrouwd was. Het was de eerste en enige keer dat de hoofdafdeling D zich bediende van bijzondere inlichtingenmiddelen, zoals telefoontaps. De grote reorganisatie van 1989/90 bracht ook hierin verandering.

2.1.3.6. rapportage

De steeds sneller veranderende wereld waarmee de BVD vanaf de jaren zestig te maken kreeg, vond uiteraard ook zijn uitdrukking in de externe rapportage van de dienst. Het is interessant te zien, hoe de dienst aanvankelijk nog moeite had de nieuwe fenomenen op zich zelf te beoordelen. Zo berichtte de dienst in het Maandoverzicht van mei 1966 over 'Provo', maar deed dat door de ogen van de communistische jongerenorganisaties Algemeen Nederlands Jeugdverband (ANJV) en Organisatie van Progressief Studerende Jeugd (OPSJ) onder de titel "de communistische jongeren en de provo's". Enkele maanden later echter verzond de dienst een uitgebreid rapport 'de "Provo's" - exponent van hedendaags radicalisme onder de jeugd'. Hierin werd een overzicht gegeven van het ontstaan en van de 'organisatie' van 'Provo' in Nederland en vooral in Amsterdam.

In het algemeen kan men zeggen dat de Maandoverzichten een tamelijk getrouwe afspiegeling vormden van de onderwerpen waarmee de BVD zich bezig hield, zij het dat over sommige onderwerpen (studenten, Zuid-Molukkers) aanvullende vormen van rapportage het licht zagen, terwijl over andere onderwerpen (spionage, terrorisme) in de Maandoverzichten meer ad hoc werd gerapporteerd.

De Parijse 'studentenrevolutie' van begin mei 1968 gaf de dienst, in casu de sectie BFA, de impuls om een speciaal bulletin uit te geven met 'gegevens inzake studentenactiviteiten'. Het eerste nummer verscheen op 10 mei 1968 en bevatte berichten uit zowel open als operationele bronnen.

De bulletins, die verschenen met een frequentie van eenmaal per week (of zoveel vaker als nuttig leek), hadden een ruime distributie. Behalve de eigen minister kregen de minister-president en de ministers van Justitie en van Onderwijs en Wetenschappen een exemplaar. De vijf procureurs-generaal werden niet vergeten, evenmin als de DG OO&V van Binnenlandse Zaken.

Behalve de bulletins verzond de BVD van tijd tot tijd aan dezelfde afnemers rapporten van meer beschouwende aard over het studentenactivisme, terwijl de lijst van geadresseerden dan werd aangevuld met de coördinator van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, de commissarissen van de koningin, de hoofdcommissarissen van gemeentepolitie en de korpschefs van politie in de studentensteden. Ook bij de buitenlandse relaties van de dienst bestond belangstelling voor hetgeen de BVD over dit toen actuele en als bedreigend ervaren fenomeen te vertellen had. Een Engelstalige versie van het rapport 'Onrust in de studentenwereld' bijvoorbeeld werd gezonden aan de Franse, Belgische, Engelse, Amerikaanse, Duitse en Italiaanse inlichtingen- en veiligheidsdiensten.

Toch bleek deze intensieve berichtgeving nog niet voldoende. Vanaf 1 mei 1969 bracht de dienst als extra service zogenaamde 'extra bulletins' uit, bestemd voor een wel zeer beperkte kring van externe afnemers, namelijk de secretarissen-generaal van Binnenlandse Zaken en van Onderwijs en Wetenschappen.

In dezelfde sfeer van acties en demonstraties liet de BVD eind april 1969 twee 'regeringsbrieven' verschijnen onder de titel 'Acties Koninginnedag - Bevrijdingsfeesten'. Ze werden verzonden aan zeven

ministers, enkele commissarissen van de koningin, alle procureurs-generaal en aan enkele korpschefs. Voor zover dat nog nodig was, was een gesprek van Kuipers met minister van Binnenlandse Zaken Beernink in mei 1969 een aansporing temeer om relevante informatie over studenten- en jongerenactivisme zo snel mogelijk aan de geïnteresseerde autoriteiten toe te sturen. De 'politiek' bleek op dit soort informatie te zitten wachten en was dan ook niet zuinig met lof voor de berichtgeving van de dienst. Zo kon Kuipers medio 1969 in het Aurora-gezelschap meedelen dat de ministers van Binnenlandse Zaken, Justitie en Defensie bijzondere belangstelling aan de dag hadden gelegd voor wat de BVD te vertellen had over de gebeurtenissen in de universitaire wereld. Een rapport 'Achtergrond onrust studentenwereld' werd bijzonder door de heren geapprecieerd.

De formule van het bulletin over een speciaal onderwerp en voor een specifieke groep afnemers was een succes gebleken en er kwamen er meer. Bijvoorbeeld eind 1969 in de opmaat naar een in Amsterdam te houden anti-NAVO-congres, waaraan studenten- en jongerenorganisaties uit buiten- en binnenland deelnamen, maar ook een klein jaar later in de weken voorafgaand aan het bezoek aan Nederland van de Indonesische president Suharto. Zoals bekend hebben laatstgenoemde bulletins de gijzelingsactie in Wassenaar niet kunnen voorkomen, noch heeft anderssoortige berichtgeving van de BVD de twee grote gijzelingsacties in 1975 en 1977 kunnen verhinderen.

Die gang van zaken zette de BVD alleen maar aan tot nog grotere activiteit. Vanaf 1 januari 1978 stelde de dienst, in dit geval CF, een 'weekbulletin Molukkers' samen dat uiteraard aan de minister van Binnenlandse Zaken werd verzonden, maar daarnaast aan een groot aantal afnemers binnen en buiten Binnenlandse Zaken. Het laatste nummer van dit weekbulletin verscheen eind november 1982. In zijn aanbiedingsbrief aan de minister gaf het hoofd van de dienst, De Haan, een verklaring voor het stopzetten van de distributie. 'Dit BVD-bulletin, dat voorheen toen daar aanleiding voor was, inderdaad wekelijks werd samengesteld, verschijnt tegenwoordig nog slechts sporadisch, hoewel de naam ter wille van de continuïteit is gehandhaafd'. Op dat moment en in de daarop volgende jaren was het gevaar van een nieuwe explosie van Zuid-Moluks geweld inderdaad sterk verminderd.

De BVD-berichtgeving over studentenzaken was al eerder stopgezet. Midden juni 1975 verzond de dienst de laatste 'regeringsbrief' over dat onderwerp: 'Landelijke demonstratie tegen verlenging van de "studentenstops" '. De fakkel werd in datzelfde jaar overgenomen door het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, dat vanaf oktober voor eigen gebruik een 'Bulletin Studentenpolitiek' ging samenstellen, geheel uit open bronnen.

Zoals al opgemerkt in de inleiding van deze paragraaf, had de externe berichtgeving over terrorisme (met uitzondering van het Zuid-Molukse) en spionage een meer ad hoc karakter. Informatie over die onderwerpen werd wel degelijk uitgewisseld met nationale en internationale instanties waarmee de BVD samenwerkte, maar uit het oogpunt van informatiebronbescherming werd daarbuiten extern weinig gerapporteerd. Pas vanaf 1975 kwam het Maandoverzicht enigszins tegemoet aan de behoefte aan informatie over het ook toen actuele onderwerp terrorisme.

Eveneens in 1975 wijdde de dienst een uitgebreide beschouwing aan de Rode Hulp: de voornaamste figuren daarin, de onderlinge tegenstellingen, de verwachtingen voor de komende periode van ongeveer een jaar. Ook de internationale relaties van deze groepering met onder meer de Rode Armee Fraktion en de IRA kwamen daarbij aan bod. De arrestatie van de vier Syriërs die de Warschau-express hadden willen gijzelen kwam, nog steeds in het jaar 1975, tamelijk uitgebreid aan de orde. Wellicht had dat te maken met het feit, dat de dienst in die affaire succesvol had kunnen optreden. Dat het Maandoverzicht noch in december 1975 noch in het gehele jaar 1976 ook maar enige aandacht besteedde aan de Molukse gijzelingsacties te Wijster en Amsterdam, kan dan misschien te maken hebben met de omstandigheid dat de BVD met betrekking tot deze acties over geen enkele voorwetenschap had beschikt. De Zuid-Molukse acties van mei 1977 kregen overigens in het Maandoverzicht wel de aandacht die ze verdienden, al had de dienst ook deze terroristische acties niet kunnen voorkomen.

Het Maandoverzicht had toen overigens zijn langste tijd gehad. Zoals al eerder uiteengezet, was het oorspronkelijk bedoeld geweest om de politieverbindingen op de hoogte te houden van ontwikkelingen op gebieden van gemeenschappelijk belang. In de eerste twintig jaar na de Tweede Wereldoorlog waren dat voornamelijk ontwikkelingen geweest in de CPN en haar nevenorganisaties. In de periode daarna had de diversificatie van objecten aanleiding gegeven tot andere manieren van berichtgeving, zoals de bulletins op diverse terreinen, waardoor de functie van het Maandoverzicht wat werd uitgehold.

Om toch een geregelde informatie-lijn met de politieverbindingen, maar ook met andere afnemers in stand te houden, werd in 1978 met instemming van de minister van Binnenlandse Zaken besloten, in het vervolg een Kwartaaloverzicht uit te brengen.

Het eerste Kwartaaloverzicht zag het licht in maart 1978 en was zodanig ingericht dat de dienstonderdelen B, C en D elk in een eigen rubriek aan bod konden komen. Rubriek I gaf C ruimte voor rapportage over 'Activiteiten van buitenlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten', rubriek II 'antidemocratische stromingen' was voor B; rubriek III werd gevuld door B en C met berichtgeving over 'minderheden, activisme en terrorisme'; rubriek IV tenslotte was ingeruimd voor D : 'de beveiligings-bevorderende taak van de BVD'. In dit eerste nummer ging de D-bijdrage over de beveiliging van het UC-project.

De jaren tachtig waren bij uitstek de jaren waarin de BVD op zoek was naar meer op de relaties c.q. afnemers toegesneden vormen van rapportage. Met klem nodigde het hoofd van de dienst zijn directeuren uit, na te gaan welke onderwerpen van waarde konden zijn voor de relaties van de dienst, waaronder ook andere departementen. Daaraan viel, ondanks de stap vooruit die het kwartaaloverzicht betekende, toch nog wel wat te verbeteren. De secretarisgeneraal van Binnenlandse Zaken mr. P. van Dijke bijvoorbeeld achtte de kwaliteit van de BVD-rapportage weliswaar van hoog gehalte, maar voegde daaraan in één adem toe dat die rapportage wat hem betrof niet altijd beleidsrelevant genoemd kon worden. Het zou kunnen zijn dat het deze opmerking was die ertoe leidde dat de distributie van het Kwartaaloverzicht beperkt werd, hetgeen een meer op de geuite of veronderstelde wensen van de afnemers afgestemde rapportage mogelijk moest maken. Bovendien kreeg het Kwartaaloverzicht een 'zware' redactiecommissie bestaande uit de plaatsvervangende hoofden van de directies. De bedoeling daarvan was de inhoud van het Kwartaaloverzicht beter te laten aansluiten bij de politieke en beleidsmatige behoeften van het moment. In dat kader werd ook de rapportagevorm Regeringsbrief bewust en meer gericht gebruikt, zoals na het onverwacht grote succes van de Centruumpartij bij de gemeenteraadsverkiezingen in 1983.

Enkele specifieke onderwerpen leenden zich voor gezamenlijke rapportage met andere diensten. In 1985 bijvoorbeeld werkte de BVD, *in casu* de Stafafdeling Buitenlandse Politiek (SBP) samen met de Inlichtingendienst Buitenland (IDB) en de inlichtingencomponent van de Landmacht Inlichtingendienst (LAMID) aan een rapport 'Verlenging/vernieuwing van het Warschaupakt'. Eenzelfde samenwerking bestond er op het gebied van de rapportage over de ontwikkelingen in Suriname, maar toen was de reorganisatie van de BVD al in zijn voorbereidende fase.

In de periode die in dit hoofdstuk wordt behandeld onderging het nationale relatienetwerk van de BVD niet zozeer wijzigingen als wel aanzienlijke uitbreiding. Dat was vooral te danken aan de opkomst van het nationale en internationale terrorisme vanaf ongeveer 1970. Terrorismen als politiek gemotiveerde geweldscriminaliteit was nu eenmaal ook - en zelfs in de eerste plaats - een zaak van politie en Justitie.

Terwijl de BVD, zoals bij de 'Rode Jeugd', in eerste instantie de ontwikkeling volgde van een politieke groepering, zagen politie en Justitie hun taak in de opsporing en vervolging van strafbare (gewelds-) handelingen. In die context werd bij de Centrale Recherche Informatiedienst (CRI) van Justitie een aparte centrale in het leven geroepen voor wat genoemd werd 'politieke misdrijven', de Informatiecentrale Bijzondere Zaken (ICBZ). De ICBZ, later Bijzondere Zaken Centrale (BZC) genoemd, werd voor de BVD de eerste afnemer van inlichtingen over terroristische groeperingen en (voorgenomen) terroristische acties. Daarbij kon, zeker in het begin, niet altijd voorkomen worden dat de verschillende uitgangspunten met elkaar in botsing kwamen. De BVD achtte zich gehouden aan bescherming van zijn bronnen, terwijl de ICBZ zich een eigen oordeel over de waarde van de berichtgeving wilde kunnen vormen. Dat in dat soort gevallen veel afhing van de tact en soepelheid van de gesprekspartners aan beide zijden, spreekt eigenlijk vanzelf. In 1983 werd de verhouding tussen BVD en CRI vastgelegd in een protocol, waarmee in juli van dat jaar de beide ministers accoord gingen.

In de loop van enkele jaren ontstond in Nederland een aantal commissies en werkgroepen die alle te maken hadden met voorkoming en bestrijding van terrorisme en waarin ook de BVD was vertegenwoordigd. Voor de volledigheid volgen zij hieronder:

1. de commissie van directeuren-generaal, onder leiding van de DG Politie van Justitie. In deze commissie had HBVD zitting. De vraagstellingen van de commissie waren:
 - a. hoe te handelen bij grootschalige terroristische acties zoals bij de Olympische Spelen in München, en
 - b. welke aanbevelingen moeten er gedaan worden op het gebied van organisatorische voorzieningen, zoals de inzet van sluipschutters en de eventuele vorming van een gevechtsgroep. Deze commissie kreeg later de naam Ambtelijke Stuurgroep Aanslagen (ASTA).
2. de werkgroep explosieven onder leiding van het directoraat-generaal voor Openbare Orde en Veiligheid van Binnenlandse Zaken. Voor de BVD had hierin het hoofd van de afdeling DIB zitting.

De werkgroep boog zich over problemen die te maken hadden met de verkenning en de ruiming van explosieven.

3. de werkgroep evaluatie onder leiding van Justitie. Voor de BVD hadden hierin zitting het hoofd van het Kabinet (HK) en het hoofd van de sub-directie BV. In deze werkgroep ging het om het formuleren van een voorstel om te komen tot evaluatie en beoordeling van berichten over terroristische acties - een en ander met het oog op te nemen maatregelen van beveiliging en bewaking.
4. de werkgroep recherche-onderzoek van aanslagen met explosieven, onder leiding van Justitie. Voor de BVD had hierin PHE zitting, die in een bepaalde periode binnen de dienst als eerste opvang en coördinator fungeerde op het gebied van terroristische meldingen.
5. de commissie beveiliging burgerluchtvaart onder leiding van Justitie. Ook hierin had DIB zitting. Het ging in deze commissie om het verzamelen en evalueren van berichten met betrekking tot (voorgenomen) vliegtuigkapingen.
6. de commissie toezicht Arabieren. Ook hierin had Justitie de leiding. Verder waren Buitenlandse Zaken, de CRI en de Koninklijke Marechaussee in de commissie vertegenwoordigd. Voor de BVD had CFO er zitting in. De taak van de commissie bestond er in, de vraag te beantwoorden op welke manier men het toelatingsbeleid ten aanzien van met name Arabieren zou kunnen verscherpen.
7. de commissie ad hoc bomaanslagen Rotterdam/Eindhoven/Utrecht onder leiding van een officier van justitie uit Rotterdam. In de commissie hadden recherchechefs uit genoemde plaatsen zitting; voor de BVD was dat BFA, omdat de genoemde aanslagen uit de hoek van de 'Rode Jeugd' kwamen.

Uit het onder 7. genoemde ad hoc-gezelschap kwam na enige tijd het instituut van de Landelijk Officier van Justitie (LOVJ) voort, die landelijk bevoegdheid kreeg op het gebied van de opsporing en vervolging van politiek gemotiveerde geweldsmisdrijven.

Met de LOVJ kreeg de BVD op den duur een hechte relatie, evenals met de officier van justitie die speciaal was aangewezen voor de opsporing en vervolging van spionage. Later, aan het eind van de jaren tachtig, werden die twee functies samengevoegd, waardoor de BVD alle zaken waaraan een justitiële kant zat, met één LOVJ kon bespreken.

Naast de door de opkomst van het terrorisme intensiever wordende relatie met Justitie (CRI/ICBZ, LOVJ) bleef uiteraard de relatie met de inlichtingendiensten van Rijks- en Gemeentepolitie, de 'politieverbindingen', een belangrijke pijler van het BVD-werk. In 1979 werd de relatie BVD-Politie door een werkgroep onder leiding van het hoofd van de dienst nog eens tegen het licht gehouden. Het resultaat daarvan was een document geheten 'Aanbevelingen Plaatselijke Inlichtingendienst' (APID), waarin afspraken en procedures in het kader van de samenwerking waren vastgelegd. Eind oktober 1979 ging de minister van Binnenlandse Zaken met deze APID accoord.

De grote aandacht die de nieuwe objecten opeisten stond er niet aan in de weg dat de 'oude' onderwerpen de belangstelling bleven houden. Dat gold zowel voor de dienst zelf als voor 'de politiek'. Zo deed minister-president P.J.S. de Jong in 1970 aan het hoofd van de dienst het uitdrukkelijke verzoek, de contacten met de bonden van werknemers en werkgevers 'naar vermogen te onderhouden'. Zoals in het vorig hoofdstuk uiteengezet, hadden deze contacten vooral tot doel elkaar op de hoogte te houden van pogingen van communistische kant om te infiltreren in de 'bona fide' vakbeweging. Onder meer over dat onderwerp had Kuipers eind 1971 een levendige gedachtewisseling met de leiding van het Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV).

Ook met de nationale 'zusterdiensten', de drie militaire diensten en de Buitenlandse Inlichtingendienst, bleef de BVD ook in de hier behandelde periode zijn nu eens wat meer, dan eens wat minder intensieve relatie onderhouden. Gedurende een aantal jaren in de eerste helft van de jaren zeventig nam de BVD een deel van de taak van de Buitenlandse Inlichtingendienst over. Laatstgenoemde dienst was in 1970 formeel opgeheven en als Inlichtingendienst Buitenland (IDB) geplaatst onder de minister van Defensie. De IDB zou zich alleen nog maar bezig houden met operationele werkzaamheden. Analyse en rapportage werden ondergebracht bij de Stafafdeling Buitenlandse Politiek (SBP) van de BVD. SBP was in het begin van de jaren zestig opgericht om met name de operationele medewerkers van de dienst te voorzien van ideologische achtergrondgegevens betreffende het internationale en nationale communisme. Geleidelijk verbreedde deze taak zich tot het signaleren van in de eerste plaats voor de BVD relevante internationale ontwikkelingen. Bovengenoemde constructie heeft nog geen twee jaar stand gehouden. De IDB ging in 1972 terug naar Algemene Zaken en ging op termijn ook weer zelf de analyse en rapportage ter hand nemen. Tussen SBP en de collega-analisten van de IDB groeide een redelijk goede verstandhouding. Toen in de jaren tachtig de IDB in omvang fors werd gereduceerd kwamen gedachten op over 'cohabitatie' van de twee diensten.

Dat kwam er niet van; wel werd tussen de beide diensten een protocol gesloten waarin de onderlinge samenwerking werd geregeld. Tussen de BVD en de drie militaire diensten bleef de 'hekkentheorie' steeds een omstreden punt. Ooit had het eerste hoofd van de BVD, Einthoven, uitgesproken dat de militaire diensten slechts binnen de hekken van de militaire terreinen en kazernes competent waren. Deze stelling is steeds voor de BVD een axioma gebleven, voor de militaire diensten daarentegen een uitgangspunt waarover discussie mogelijk moest zijn. Zo was er in 1985 een discussie tussen het hoofd van de BVD en het hoofd van de LUID over de mogelijkheid, dat een militaire dienst wel eens 'buiten de hekken' belangstelling kon hebben voor personen voor wie de BVD zich totaal niet interesseerde. De minister van Binnenlandse Zaken, mr. J.G. Rietkerk, was het echter met de BVD-leiding eens, dat de 'hekkentheorie' onverkort gehandhaafd diende te worden. De minister zegde toe, zich hierover te zullen verstaan met zijn collega van Defensie. Hoewel er in 1987 een concept-convenant tot stand kwam tussen de BVD en de Militaire Inlichtingendienst (MID) waarin de drie militaire diensten waren opgegaan, bleef de 'hekkentheorie' de relatie tussen deze diensten nog jaren belasten. Het samengaan van de drie militaire inlichtingendiensten in één dienst hing samen met de totstandkoming van de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (Wiv) die in 1987 parlementaire goedkeuring kreeg en in 1988 in werking trad.

2.1.3.7. relaties (internationaal)

Evenals dat op het nationale vlak het geval was, onderging het internationale relatienetwerk van de BVD een uitbreiding onder invloed van het opkomende terrorisme, terwijl de bestaande relaties werden geïntensiveerd bijvoorbeeld op het terrein van de (internationale) protestbeweging. Hiervoor is al aangestipt dat de BVD in 1968, na consultatie met Buitenlandse Zaken, een 'voorzichtige relatie' aanging met de Israëliëse inlichtingendienst op het terrein van het Palestijnse terrorisme. Dat laatste bracht de dienst geleidelijk aan ook in aanraking met inlichtingen- en veiligheidsdiensten van wat genoemd werden 'gematigde' Arabische landen als Jordanië en Marokko. Andere vormen van internationaal terrorisme intensiveerden de relaties met bijvoorbeeld de Britse (IRA) en Duitse (RAF) diensten, terwijl de gijzelingsactie in Den Haag door het Japanse Rode Leger de basis legde voor een zekere samenwerking met de Japanse diensten. Het Ierse terrorisme bracht de Ierse veiligheidsdienst binnen het relatienetwerk van de BVD. Het internationale terrorisme leidde tot uitbreiding van de bilaterale contacten van de BVD, maar ook tot het ontstaan dan wel de intensivering van internationale vormen van samenwerking waarin de dienst participeerde. Door het al jaren bestaande Special Committee van de NAVO waarin de hoofden van de veiligheidsdiensten zitting hadden, werd in 1968 een werkgroep 'protest movements' ingesteld. Voor Nederland had hierin het hoofd van de afdeling B zitting. Over ditzelfde onderwerp kwam multilateraal contact op gang tussen de veiligheidsdiensten van het 'Europa van de Zes', aangevuld met (als gasten) de Britse diensten. In 1971 voegde de Zwitserse veiligheidsdienst zich bij dit gezelschap waaruit tenslotte de 'Club de Berne' ontstond. Het hoofd van de BVD Kuipers was een van de belangrijkste pleitbezorgers van dit internationaal samenwerkingsverband.

Het was op zijn voorstel dat een 'Europese cursus' voor ambtenaren van de deelnemende landen van de grond kwam. Het was dan ook in Den Haag dat in 1974 de eerste cursus plaats vond, georganiseerd door de BVD. Het doel van deze cursus was bespreking van onderwerpen van gemeenschappelijk belang, maar vooral kennismaking, persoonlijk en institutioneel, met elkaars diensten. De volgende cursussen vonden bij toerbeurt plaats in een van de deelnemende landen, zoals ook het voorzitterschap onder de deelnemende diensten rouleerde. Overigens bleef binnen dit Europees verband altijd een speciale relatie bestaan tussen de drie Benelux-landen, eerst op het gebied van het contra-inlichtingenwerk, later ook op het terrein van het contra-terrorisme. Op dat laatste gebied (contra-terrorisme) neemt de BVD overigens ook intensief deel aan het overleg binnen de Europese Unie. In dat kader levert de dienst een bijdrage aan het half-jaarlijks document dat de EU publiceert inzake de dreiging op dat gebied.

Ter wille van de volledigheid zij er hier nog eens op gewezen, dat ondanks de hierboven geschetste 'Europeanisering' van het internationale relatienetwerk van de BVD, de traditionele relaties met de Amerikaanse diensten, met de Britse diensten, maar ook met die van bijvoorbeeld Australië en Canada bleven bestaan, evenals met de Scandinavische landen goede, maar niet zeer intensieve relaties bestonden en gehandhaafd bleven.

2.1.3.8. coördinatie

In het vorige hoofdstuk is opgemerkt, dat per 15 april 1956 de Commissie voor Coördinatie werd vervangen door een functionaris, de Coördinator van de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten. Gedurende een reeks van jaren werd deze functie waargenomen door gepensioneerde hoge militairen, in casu vice-admiraals b.d. Pas in 1983 werd een (overigens ook gepensioneerd) opperofficier van de Koninklijke Landmacht in die functie benoemd. Nadat in 1987 de drie militaire diensten (althans in theorie) tot één dienst waren samengevoegd, bleef er voor de coördinator aanzienlijk minder te doen over. In 1990 verzocht hij dan ook, van zijn functie te worden ontheven. Na de vier bovengenoemde militaire coördinatoren werd per 1 januari 1991 voor het eerst een 'burger' benoemd tot Coördinator van de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten waarvan er toen nog drie waren: de Inlichtingendienst Buitenland, de Militaire Inlichtingendienst en de BVD. De nieuw benoemde Coördinator was de secretaris-generaal van het ministerie van Algemene Zaken mr. R.J. Hoekstra.

Vanaf de instelling van het Comité Verenigde Inlichtingendiensten Nederland (CVIN) in mei 1957 was de Coördinator daarvan de voorzitter. Conform zijn instellingsbeschikking had het CVIN geïntegreerde rapportage aan de regering te verzorgen, met name in tijden van internationale spanning. Zo was de CVIN-zitting van 30 november 1973 geheel gewijd aan de situatie in het Midden-Oosten en bespraken in dit gremium begin december 1980 de situatie in Polen.

Al snel na zijn aantreden stuurde Coördinator generaal-majoor b.d. F.H. Alkemade in januari 1984 een brief aan de leden van het CVIN waarin hij een discussie aankondigde over het 'verloop van de CVIN-vergaderingen in het algemeen'. Die leden waren op dat moment:

- het hoofd van de IDB
- het hoofd van de BVD
- de hoofden van de drie militaire diensten
- het hoofd van de Afdeling Inlichtingen en Veiligheid van de Defensiestaf
- een vertegenwoordiger van het ministerie van Buitenlandse Zaken

Een maand later stuurde Alkemade hen een 'concept-regeling CVIN-vergaderingen' toe waarin hij zijn visie op taak en functioneren van het CVIN uiteenzette. Als externe taak zag hij - overigens conform de oude instellingsbeschikking - het vervaardigen van samenvattende rapportages ten behoeve van de regering; de interne taak moest naar zijn mening bestaan uit het op elkaar afstemmen van de taken van de instanties die in het CVIN participeerden. De vergaderingen zouden naar zijn mening eenmaal per maand moeten plaats vinden, voorafgegaan door een 'voor-CVIN' waaraan materiedeskundigen van de deelnemende partijen zouden deelnemen. Vanaf 1984 behandelde het CVIN naast de genoemde zaken ook de concept-teksten die uiteindelijk uitmondde in de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten.

Deels met een politiek sturende taak, maar vooral met een coördinerende taak werd in 1976 de Ministeriële Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (MICIV) in het leven geroepen. De MICIV bestond uit de minister-president als voorzitter en voorts uit de ministers van Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Justitie, Defensie, Financiën en Economische Zaken. De voornaamste taak van de commissie is het op het hoogste politieke niveau bepalen van het algemene beleid van en de coördinatie tussen de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. In de loop van de tijd is het CVIN (mede) gaan functioneren als ambtelijk voorportaal van de MICIV.

2.1.3.9. politieke sturing

Vanaf het ontstaan van de dienst hebben de hoofden van de BVD altijd een regulier en soms zeer frequent contact gehad met de minister van Binnenlandse Zaken en/of de secretaris-generaal van dat departement. Wat daarbij opvalt is dat de leiding van de dienst zich bij het aanpakken van nieuwe onderwerpen terughoudend opstelde, terughoudender dan de minister.

In 1968 bijvoorbeeld was Kuipers van mening dat de bemoeienis van de dienst met het studentenradicalisme een gevoelige zaak was waarin omzichtig moest worden gemanoeuvreerd. Minister van Binnenlandse Zaken Beernink daarentegen, daarin bijgevalen door zijn ambtgenoot van Onderwijs en Wetenschappen, huldigde het standpunt dat in dit geval er sprake was van een normale activiteit van de BVD.

Een kwestie waarbij opeenvolgende ministers van Binnenlandse Zaken een sturende rol hebben vervuld was de vraag, of en in hoeverre de BVD zich nog met de CPN zou moeten bemoeien.

2.1.3.10. parlementaire controle

In de vorige paragraaf is al een enkele keer de Kamercommissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten aan de orde geweest. Ingesteld in 1952 als Vaste Kamercommissie voor de BVD werd de commissie in 1966 competent voor alle in het Koninklijk Besluit genoemde inlichtingen- en veiligheidsdiensten. De naam werd gewijzigd in Vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten. In 1967 bracht de nieuwe commissie, waarin na de verkiezingen van februari nu ook D'66 zitting had, aan de Tweede Kamer verslag uit. Daaruit bleek dat de commissie zich, net zoals de oude 'BVD-commissie', voornamelijk had beziggehouden met klachten van burgers, meer in het bijzonder over de uitvoering en de consequenties van de door de BVD uitgevoerde veiligheids- c.q. antecedentenonderzoeken.

Daarin kwam geleidelijk verandering. Steeds vaker liet de commissie zich inlichten over actuele zaken waarbij de BVD betrokken was of zou moeten zijn. Zo wilde H. Wiegel, fractievoorzitter van de VVD, in september 1971 een bijeenkomst van de commissie over de uitwijzing van 105 Russische spionnen uit het Verenigd Koninkrijk en verlangde de commissie als geheel in 1972 een uiteenzetting van het hoofd van de BVD over de sabotage tegen de installaties van de Gasunie in Ommen en Ravenstein.

Dat de commissie meedacht en meeeoordeelde over de vraag in hoeverre de BVD zich nog met de CPN moest bezig houden is in de vorige paragraaf al aan de orde geweest. Ook van lopende onderzoeken liet de commissie zich steeds vaker op de hoogte houden, zoals in 1987 naar aanleiding van het inbrandsteken door de actiegroep RARA van Makrovestigingen. Dat was toen al een lang bestaande praktijk, evenals het uitbrengen door de commissie van een jaarverslag aan de Tweede Kamer.

2.1.4. BINNENLANDSE VEILIGHEIDSDIENST (1989 - 2002)

Anders dan wel is gedacht vond de grote reorganisatie van de jaren 1989-1990 niet zijn oorzaak in het einde van de Koude Oorlog. Toen in november 1989 de Berlijnse Muur werd neergehaald was het proces van reorganisatie al lang gaande. Wel heeft het einde van de Koude Oorlog uiteraard invloed gehad op de inhoud van de BVD-taken in het laatste decennium van de twintigste eeuw. De CPN hief zichzelf op, de Sovjet-Unie viel uiteen, in Rusland was de communistische partij, ooit het ideologisch centrum van de communistische wereldbeweging, zelfs enige tijd verboden. De DDR hield op te bestaan en haar grondgebied werd deel van een herenigd Duitsland; de satellietstaten maakten zich los van Rusland en van hun traditionele communistische regimes; Joegoslavië viel uiteen.

Het was tegen de achtergrond van, maar niet veroorzaakt door deze ontwikkelingen dat de reorganisatie van de BVD zich in de jaren 1989-1990 voltrok. Daarbij moet aangetekend worden, dat in de dienst de noodzaak van verandering al veel langer was onderkend. Eigenlijk al vanaf zijn aantreden als hoofd van de dienst in 1977 stelde De Haan zichzelf en zijn medewerkers de vraag of de dienst wel de juiste prioriteiten stelde en of bijvoorbeeld de grote aandacht voor de CPN *cum annexis* niet beter besteed kon worden aan extremistische Zuid-Molukse jongeren. Ook de rapportage, die een belangrijke rol speelde in de relatie met de buitenwereld, werd kritisch gezien. Het Maandoverzicht werd omgezet in modern ogend en ook inhoudelijk aangepast Kwartaaloverzicht. Meer dan voorheen vroeg de leiding van de dienst zich af, aan welk soort informatie bijvoorbeeld andere departementen behoefte hadden. De zekerheden van de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog hadden plaats gemaakt voor het besef dat er buiten de dienst veel aan het veranderen was, en dat de dienst daarin mee zou moeten gaan.

In 1984 kwam dat meer expliciet aan de orde. In juni van dat jaar belegde De Haan een conferentie met het leidinggevend kader van de dienst over de toekomst van de BVD. De conclusies van deze zogenaamde Wolfheze-conferentie werden samengevat in een achttal punten, die blijk gaven van een kritische instelling tegenover het functioneren van de eigen dienst. Na een algemene opmerking dat de dienst opereerde in een veranderende omgeving, wat bij leiding en medewerkers een open oog en de noodzakelijke flexibiliteit veronderstelde, kwam de hierboven genoemde kwestie van de prioriteitstelling weer uitgebreid aan de orde. In dat kader moest het interne besluitvormingsproces verbeterd worden en leiden tot wat genoemd werd een 'geïntegreerde besluitvorming', met name met het oog op de allocatie van mensen en middelen. Kritisch werd in dit kader ook gekeken naar 'het opstapelen van massagegevens'; deze projecten, zoals het vastleggen van reisgegevens, dienden grondig doorgelicht te worden. Besloten werd om in het najaar van 1984 te beginnen met de realisering van een geïntegreerde dienstplanning voor het begrotingsjaar 1985. Een factor die daarbij een rol speelde was ongetwijfeld het feit dat in het kader van de opgelegde bezuinigingen de omvang van de BVD de 688 personen niet te boven mocht gaan. Het woord reorganisatie is tijdens deze conferentie evenwel nauwelijks gevallen. Men had met elkaar vastgesteld, dat 'de doelstelling en de hoofdtaken van de BVD kunnen worden beschouwd als een vast gegeven' en dat daaruit de organisatie van de dienst grotendeels als het ware natuurlijkerwijs volgde.

Verschuiving in prioriteiten zou echter wel consequenties kunnen hebben voor de organisatie. In januari 1985 werd een serieuze start gemaakt met de integrale planning. Er werden mensen voor vrij gemaakt (de 'taakgroep') en er kwam een externe deskundige om die taakgroep te begeleiden. Onafhankelijk daarvan werd in hetzelfde jaar de behandeling van alle vormen van terrorisme geconcentreerd bij de directie B in een hoofdafdeling BT.

In januari 1986 vertrok De Haan naar Brussel om daar hoofd te worden van het Beveiligingsbureau van de Europese Commissie. Hij werd per 1 februari opgevolgd door zijn plaatsvervanger A. Blom. Onder diens leiding kwam in de dienst een gedachtewisseling op gang over 'de BVD in de jaren negentig'. In maart 1987 gaf een directeurenconferentie, te vergelijken met de Wolfheze-conferentie van 1984, in dat kader de aanzet tot enerzijds een informatievoorzieningsplan en anderzijds een beleidsnotitie waarin 'het strategisch beleid voor de komende jaren' zou worden vastgelegd. De discussie met minister van Binnenlandse Zaken drs. C.P. van Dijk over de nota 'Strategische Beleidsbepaling BVD' kwam in de loop van 1987 geleidelijk op gang en werd begin 1988 voortgezet. Door een samenloop van factoren werd de afronding van die discussie, en zeker de uitvoering van de in de nota neergelegde voorstellen echter sterk afgeremd. Daar was om te beginnen het gerucht dat minister-president drs. R.F.M. Lubbers de BVD veel te groot zou vinden en niet kon inzien waarom de BVD niet als alle andere ambtelijke diensten zou kunnen afslanken, zoals onder meer de Inlichtingendienst Buitenland al had gedaan. Daar was bovendien de omstandigheid dat er onder het personeel gemurmureerd werd tegen 'al die veranderingen' en dat - veel ernstiger - er een complete

vertrouwenscrisis was ontstaan tussen het hoofd van de dienst en de Overlegcommissie (later ondernemingsraad genoemd). En daar was tenslotte het feit dat al begin maart 1988 de ministerraad mr. A.W.H. Docters van Leeuwen had benoemd tot opvolger van Blom, die per 1 februari 1989 met pensioen zou gaan. Dat alles bij elkaar leidde in zekere zin tot een pas op de plaats maken, ook al omdat het nieuwe hoofd al vanaf medio augustus ging 'meedraaien'. Wel werd nog in 1988 een nieuwe fase in het automatiseringsproces ingeluid en werd definitief besloten tot de bouw van een nieuw onderkomen voor de BVD in Leidschendam dat in 1993 gereed zou zijn.

2.1.4.1. reorganisatie

Eind 1990 had de 'nieuwe dienst' zijn organisatorische vormgeving afgerond. De dienst bestond nu uit zes directies: een stafdirectie (D1) voor strategische en juridische zaken, alsmede in- en externe communicatie; een directie operationele informatievergaring (D5); een directie managementadvies en centrale faciliteiten (D6); drie directies die zich richtten op de vitale belangen in de samenleving en de eventuele risico's van aantasting daarvan: democratische rechtsorde (D2), staatsveiligheid (D3) en maatschappelijk en economisch leven (D4). In het laatste kwartaaloverzicht van 1990 deed de BVD zijn relaties mededeling van de manier waarop de dienst in de komende tijd zijn taken zou gaan vervullen.

Speciale aandacht ging daarbij uit naar mogelijke escalatie van geweld tussen allochtone jongeren en gewelddadige rechts-extremisten. Anderzijds was er ook aandacht voor antiintegratieve verschijnselen, pogingen van bepaalde fundamentalistische islamitische groeperingen de integratie van allochtonen in de Nederlandse samenleving te voorkomen of op zijn minst te bemoeilijken.

Terrorisme in zijn vele Europese en buiten-Europese verschijningsvormen bleef een relatief grote inzet van mensen en middelen eisen, terwijl ook spionage, zij het niet meer alleen vanuit het voormalige communistisch geregeerde Oost-Europa, een *fact of life* bleef. Interessant in dit verband is de uitwijzing van twee Surinaamse diplomaten omdat zij zich "als medewerkers van de Surinaamse inlichtingendienst regelmatig aan ongewenste activiteiten schuldig hadden gemaakt". Daarnaast bleef de dienst met argusogen bezien of en in hoeverre de inlichtingendiensten van het nieuwe Rusland in Nederland nog activiteiten ontplooiden. Het tegengaan van proliferatie van massavernietigingswapens kreeg een hoge prioriteit, waarbij de activiteiten op dat gebied van landen als Irak, Iran, Pakistan en Libië grote aandacht kregen.

2.1.4.2. rapportage

Zoals dat ook bij de 'oude dienst' het geval was, gaven de verschillende vormen van externe rapportage een tamelijk goed beeld van de onderwerpen en fenomenen waarmee de 'nieuwe dienst' zich bezig hield. In de *newspeak* van de BVD van de jaren negentig heetten die onderwerpen en fenomenen: de mogelijke aantastingen van de vitale belangen. Naast maand- en kwartaalberichten produceerde de dienst in 1990 een aantal rapporten over speciale onderwerpen waarin dat soort risico's worden behandeld, bijvoorbeeld computermisbruik, Sikh-terrorisme, proliferatie van wapensystemen, gewelddadig activisme tegen Apartheid (RaRa).

Over de optimale vorm waarin de BVD-producten naar buiten gebracht konden worden bleef intern discussie bestaan. In het laatste Kwartaalbericht van 1991 was een inlegvel bijgevoegd waarin werd medegedeeld dat dit het laatste kwartaalbericht was, en dat ook de maandberichten in de komende maanden niet of onregelmatig zouden verschijnen. De reden daarvan was, dat er binnen de dienst gezocht werd naar mogelijke verbeteringen van vorm en inhoud van de externe rapportage. Voor dat doel waren zelfs externe deskundigen ingeschakeld die onderzoek deden bij een aantal geselecteerde afnemers van de BVD rapportages.

Over vorm en inhoud van de externe rapportage van de dienst werd nauw overleg gepleegd met de directie communicatie van het 'moederdepartement' Binnenlandse Zaken. Het hoofd van de dienst achtte het van essentieel belang dat de BVD onderdeel is van het departement en dat dus de externe presentatie van de dienst geschiedde door of onder regie van de directie communicatie. Het was dan ook in nauwe samenwerking met deze directie dat de BVD in 1992 het eerste publieke *Jaarverslag* uitbracht, een novum voor Nederland. In dit verslag, met een voorwoord van de minister van Binnenlandse Zaken drs C.I. Dales, werden niet alleen de nieuwe organisatorische uitgangspunten samengevat, maar werden ook globaal de taakvelden van de dienst aangegeven, tezamen met de door de dienst ter zake verrichte activiteiten.

Speciaal voor de inlichtingendiensten van de politie, altijd een belangrijke relatie van de dienst, begon de BVD in 1997 met het uitgeven van een *Nieuwsbrief Hermandad* - dit ter vervanging van de Maandoverzichten waarvan de uitgave was stopgezet. De soms wat breedvoerige 'regeringsbrieven' werden op termijn opgevolgd door meer zakelijke adhoc-rapportages en door ambtsberichten, met name aan het Openbaar Ministerie, op basis waarvan politie en Justitie opsporing en vervolging van strafbare feiten konden starten.

Een laatste innovatie op het gebied van de externe communicatie was het verschijnen van de BVD op de website van Binnenlandse Zaken. In september 1997 waren daar te vinden het Jaarverslag 1996, de brochure 'Zicht op de BVD' en het rapport 'Proliferatie van massavernietigingswapens'.

2.1.4.3. relaties (nationaal)

Zoals hierboven al was gebleken op het gebied van de externe communicatie, was het nauwer aanhalen van de banden met het 'moederdepartement' bewust beleid van de minister en van het hoofd van de dienst. In die context kreeg laatstgenoemde zitting in de Bestuursraad van Binnenlandse Zaken, het college van directeurs-generaal dat eenmaal per week vergadert onder leiding van de secretaris-generaal.

Behalve de geïntensiveerde relaties met (onderdelen van) het eigen departement onderhield en zo mogelijk verbeterde de dienst de van oudsher bestaande relaties, zoals die met Justitie, de politie en de 'zusterdiensten' Inlichtingendienst Buitenland (IDB) en Militaire Inlichtingendienst (MID). De relatie met de politie, die traditioneel te lijden had gehad van het feit dat er twee politie-ministeries waren, werd beter toen Binnenlandse Zaken het enige politiedepartement was geworden en de politie in regio's werd opgedeeld. Per regio sloot de BVD convenanten met de desbetreffende inlichtingendiensten, de Regionale Inlichtingendiensten (RID-en). De eerste twee van die convenanten sloot de BVD in 1994 met de politieregio's Utrecht en Gelderland-Zuid. Ook met de MID werd in 1994 een convenant betreffende de samenwerking getekend. Met het hoofd van de IDB stelde het hoofd van de BVD eind 1989 een nota op over de samenwerking in de toekomst. Zoals bekend strekte die toekomst zich niet verder uit dan tot 1 januari 1994 toen de IDB werd opgeheven. Voor zover dat binnen de wettelijke grenzen mogelijk was, werden de taken van de IDB overgenomen door de beide overblijvende diensten MID en BVD. Om beter voeling te kunnen houden met de buitenwereld en het maatschappelijk draagvlak van de dienst te vergroten werd met instemming van minister Dales een Klankbordgroep samengesteld uit vertegenwoordigers van politiek, bestuur, wetenschap, religie en cultuur. Deze Klankbordgroep is enige keren bijeen geweest, maar is na enige tijd in stilte uit het zicht verdwenen.

2.1.4.4. relaties (internationaal)

De gevolgen van het einde van de Koude oorlog deden zich met enige nadruk gelden in de sfeer van de internationale relaties van de BVD. De in het vorige hoofdstuk genoemde bi- en multilaterale betrekkingen bleven bestaan en werden aangevuld met - eerst nog voorzichtige - contacten met landen van het voormalige Warschau Pact. Hongarije was het eerste land dat begin december 1990 vanuit Nederland werd bezocht door de minister van Binnenlandse Zaken, vergezeld door de directeur Staatsveiligheid van de Binnenlandse Veiligheidsdienst. Daarna werden in de eerste helft van de jaren negentig in rap tempo contacten gelegd met de diensten van andere Midden- c.q. Oost-Europese landen. Ook en vooral omdat minister Dales daaraan grote waarde hechtte speelde de BVD een initiërende en faciliterende rol bij het tot elkaar brengen van deze diensten in de Midden-Europa Conferentie (MEC). De boodschap van de BVD daarbij was, dat het in een democratisch land mogelijk is, een veiligheidsdienst democratisch te legitimeren en te controleren.

Behalve dat de relatiekring van de dienst hierdoor een aanzienlijke uitbreiding onderging, was de nieuwe post-Koude Oorlog-situatie voor de BVD aanleiding de internationale relaties op een meer structurele basis te gaan onderhouden. Daartoe kwamen er enkele Inlichtingenofficiërs Buitenlandse Relaties (IBR) die de diensten van de Europese nabuurlanden (ruim genomen) stelselmatig zouden gaan bezoeken. Een echt novum voor de BVD was het accrediteren van liaison-medewerkers in enkele strategisch geachte hoofdsteden: Washington, Singapore, Amman, Caracas en als (voorlopig ?) laatste Moskou. Aan het eind van de twintigste eeuw is informatiebeveiliging een steeds dringender noodzaak gebleken. Internationaal overleg daarover vindt plaats in het zogenaamde G5-overleg, waaraan behalve Duitsland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Zweden ook Nederland deelneemt.

De Nederlandse delegatie wordt voorgezeten door de BVD. Belangrijk onderwerp van bespreking in dit forum is de ontwikkeling op het gebied van de cryptografie. Aan het begin van de 21e eeuw beschikt de BVD wereldwijd over een relatienetwerk waarin meer dan honderd inlichtingen- en veiligheidsdiensten een plaats hebben - sommige uiteraard wat nadrukkelijker dan andere.

2.1.4.5. coördinatie

Sinds de instelling van het Comité Verenigde Inlichtingendiensten Nederland (CVIN) bekleedden de opeenvolgende coördinatoren het voorzitterschap van dit college. Het heeft een coördinerende taak en moet de samenwerking tussen de diensten bevorderen. In het CVIN hebben verder zitting het hoofd van de BVD en de directeur van de MID, aangevuld met vertegenwoordigers van Buitenlandse Zaken en Justitie. In voorkomende gevallen worden vertegenwoordigers van andere departementen uitgenodigd aan de besprekingen deel te nemen. In 1999 waren dat bijvoorbeeld Economische Zaken, Financiën en Verkeer en Waterstaat.

Het CVIN is ook het ambtelijk voorportaal van de Ministeriële Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (MICIV) - zie hieronder. Ter voorbereiding van de MICIV-vergaderingen kwam het CVIN bijeen tezamen met de secretarissen-generaal van de in de MICIV vertegenwoordigde departementen, het zogenaamde CVIN-plus.

2.1.4.6. politieke sturing

De minister van Binnenlandse Zaken (en Koninkrijksrelaties) bleef politiek verantwoordelijk voor de Binnenlandse Veiligheidsdienst.

De minister had qualitate qua zitting in de hierboven al even genoemde MICIV. Dit college bepaalt het algemeen beleid en coördineerde op het hoogste politieke niveau de inzet en activiteiten van MID en BVD. De MICIV werd voorgezeten door de minister-president. Verder maakten de ministers van Defensie, Buitenlandse Zaken, Justitie, Financiën, Economische Zaken en Verkeer en Waterstaat er deel van uit.

2.1.4.7. controle

Sinds in 1952 de Commissie voor de BVD werd ingesteld is de parlementaire controle op het doen en laten van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten in niet geringe mate geïntensiveerd. In de vorige hoofdstukken is daaraan al aandacht besteed. De Tweede Kamer-commissie voor de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, bestaande uit de voorzitters van de vier grootste fracties, wordt sinds het einde van de jaren tachtig gevraagd en ongevraagd op de hoogte gehouden van alle relevante ontwikkelingen op het gebied van de binnenlandse veiligheid. Deze commissie brengt een jaarverslag uit, dat in de Kamer besproken wordt. Daarnaast bracht ook de BVD zelf een jaarverslag uit, dat eveneens voorwerp van parlementaire discussie kan zijn. In dit jaarverslag doet de dienst vooral mededeling van de onderwerpen die in de verslagperiode de aandacht van de dienst hebben geëist. Een geheime versie van dit jaarverslag gaat naar de minister van BZK en naar de commissie voor de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Door de genoemde ontwikkelingen heeft deze commissie zich in de loop van de jaren ontwikkeld van een klachteninstantie tot een effectieve politieke controleinstantie, terwijl ook de Kamer als geheel zich geleidelijk aan meer inhoudelijk met het beleid ten aanzien van de BVD is gaan bezig houden.

Voor klachten over het doen en/of laten van de BVD kan de burger zich wenden tot de Nationale ombudsman of, wanneer het gaat om klachten met betrekking tot veiligheidsonderzoeken, gebruik maken van de in de Algemene Wet Bestuursrecht voorziene klacht- en beroepsprocedure. De Wet Openbaarheid van Bestuur (WOB) tenslotte bood, zij het in beperkte mate, de mogelijkheid het handelen van de BVD in het verleden nader te bezien. In elk geval is het mogelijk dat burgers hun eigen dossier - indien aanwezig - ter inzage krijgen, zij het ontdaan van persoonsgegevens van derden en aanwijzingen omtrent bronnen, werkwijze en actueel kennisniveau van de dienst. Na het in werking treden van de nieuwe Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten per 29 mei 2002 is de WOB niet langer van toepassing op de BVD, die vanaf dat moment overigens Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) is gaan heten. De regeling die daarvoor in de plaats is gekomen en in de WIV is opgenomen is inhoudelijk echter niet of nauwelijks afwijkend van de tot dan nog geldende WOB.

2.1.5. ALGEMENE INLICHTINGEN- EN VEILIGHEIDSDIENST 2002 - HEDEN

Met de invoering van de WIV 2002 kreeg de AIVD een nieuwe taak: de inlichtingentaak buitenland. Om die reden bracht de WIV 2002 een naamsverandering met zich mee van Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) naar Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst. De AIVD is sinds medio 2002 een gecombineerde inlichtingen- en veiligheidsdienst. Dat wil zeggen dat de AIVD informatie mag verzamelen om de nationale veiligheid te beschermen (defensief) en tegelijkertijd inlichtingen in het buitenland mag verzamelen (offensief).

2.1.5.1. Wetgeving³

Het Koninklijk Besluit (KB) dat in 1949 de taken van de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD), de Buitenlandse Inlichtingendienst (BID) en de militaire inlichtingendiensten formuleerde en hun onderlinge samenwerking en de samenwerking met het OM en de Politie regelde, werd niet gepubliceerd en geclassificeerd als 'vertrouwelijk'. Naar verluidt, was de belangrijkste reden hiervoor dat de BID wilde voorkomen dat bekend zou worden dat Nederland in het buitenland spioneerde. Het KB werd wel ter vertrouwelijke inzage gelegd bij de Eerste en Tweede Kamer. Op aandringen van de Tweede Kamer werd het KB in 1972 uiteindelijk toch gepubliceerd. In 1975 nam de Tweede Kamer een motie aan dat het 'in verband met de democratische controle op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten van belang is de taak, organisatie, werkwijze en samenwerking van die diensten een wettelijke grondslag te geven'. De regering achtte het mogelijk om zo'n wettelijke regeling te maken 'zonder de doelmatigheid van het optreden van de diensten te schaden'. De regering stelde een interdepartementale commissie in, die in 1981 een wetsontwerp opleverde dat de basis zou vormen voor de eerste Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (WIV 1987). Deze beknopte wet leek inhoudelijk sterk op het KB, waarvan in de juridische literatuur al was gesteld dat het niet voldeed aan de eisen van het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). Ook die nieuwe WIV zou daarom, volgens mensenrechtensdeskundigen, de toets aan het EVRM waarschijnlijk niet doorstaan. Het KB zou teveel ruimte bieden voor inbreuken op de persoonlijke levenssfeer. In 1991 kwam de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens (ECRM) tot de conclusie dat het KB inderdaad niet voldeed aan het EVRM. Het KB was ondertussen vervangen door de WIV 1987, maar de kritiek van het ECRM was evengoed op de WIV van toepassing. Het KB maakte volgens het ECRM onvoldoende duidelijk in welke omstandigheden en onder welke voorwaarden de diensten bevoegd waren een onderzoek te verrichten. Ook was het toezicht op de diensten door de Vaste commissie voor de inlichtingen- en veiligheidsdiensten van de Tweede Kamer en de Nationale ombudsman niet in het KB vastgelegd. Dat was volgens de ECRM in strijd met artikel 8 EVRM (recht op eerbiediging van privéleven, familie- en gezinsleven).

In 1994 bevestigde de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State dat de WIV 1987 inderdaad niet aan het EVRM voldeed, in twee zaken die waren aangespannen door de heren Van Baggum en Valkenier. De Afdeling bestuursrechtspraak oordeelde dat de WIV onvoldoende duidelijk maakte wanneer de BVD persoonsgegevens mocht verzamelen, registreren en verstrekken. Ook maakte de wet onvoldoende duidelijk welke bevoegdheden de BVD daarbij mocht inzetten. Dit was volgens de Afdeling in strijd met artikel 8, tweede lid, van het EVRM, dat voorwaarden formuleert waaronder een inmenging in de persoonlijke levenssfeer gerechtvaardigd kan zijn. Er moet dan sprake zijn van een legitiem doel (in dit geval de nationale veiligheid), de inmenging moet bij wet zijn voorzien en noodzakelijk zijn in een democratische samenleving. Deze voorwaarden waren in de jaren '80 met betrekking tot I&V-diensten nader uitgewerkt door het EHRM, met name in de uitspraken *Malone*, *Leander* en *Klass*.

De Afdeling constateerde dat de artikelen 16 juncto 8, tweede lid, van de WIV 1987 wel aangaven over welke categorieën van personen de BVD gegevens mocht verzamelen, maar niet onder welke omstandigheden, en ook niet welke middelen de BVD daarbij mocht inzetten. Volgens de Afdeling was er daarmee geen deugdelijke wettelijke grondslag voor inmenging in de persoonlijke levenssfeer door de BVD, en was de WIV in strijd met artikel 8 van het EVRM. Door de onvolledige wettelijke regeling kon de Afdeling geen inhoudelijk oordeel geven over de vraag of de minister terecht had geweigerd om te melden of de BVD gegevens over Van Baggum en Valkenier had verzameld, en zo ja, of de minister terecht had geweigerd om Van Baggum daar inzage in te verlenen. De Afdeling oordeelde verder dat personen over wie gegevens werden verzameld geen 'daadwerkelijk rechtsmiddel' in de zin van artikel

³ Dit hoofdstuk gebaseerd op Hfst. 3 van het Rapport van de Evaluatiecommissie. Evaluatie Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002: Naar een nieuwe balans tussen bevoegdheden en waarborgen, december 2013. Voor de bijbehorende noten zij verwezen naar dit rapport.

13 EVRM hadden om inzage af te dwingen. Een klacht bij de Nationale Ombudsman kon in de ogen van de Afdeling niet gelden als een daadwerkelijk rechtsmiddel, omdat die laatste geen bindende beslissingen kan nemen. De andere mogelijkheid, een klacht indienen bij de Vaste commissie voor de inlichtingen- en veiligheidsdiensten van de Tweede Kamer, voldeed op zijn beurt om verschillende redenen ook niet.

De Afdeling besloot daarom artikel 16 WIV buiten toepassing te laten en in plaats daarvan de Wet openbaarheid van bestuur van toepassing te verklaren. Op grond daarvan vernietigde de Afdeling het besluit van de minister omdat dit onvoldoende was gemotiveerd. De minister had moeten motiveren waarom de veiligheid van de staat (art. 4 Wob (oud)) zich verzette tegen het inwilligen van de verzoeken van Van Baggum en Valkenier. De minister willigde vervolgens de verzoeken in en verleende inzage in een klein deel van de gegevens die over hen waren verzameld.

In reactie op deze rechterlijke uitspraken kondigde het kabinet in 1995 aan dat de WIV zou worden uitgebreid met een nadere omschrijving van de middelen die de diensten mogen inzetten. Verder zou er een bepaling komen dat de inzet van nieuwe middelen en de invulling van bepaalde operationele middelen vooraf met de Vaste commissie voor de inlichtingen- en veiligheidsdiensten van de Tweede Kamer moest worden besproken. Ook zou er een regeling worden toegevoegd over de proportionaliteit en subsidiariteit van middelen in een concreet geval. Het kabinet kondigde aan dat het zou gaan studeren op de vraag of de WIV duidelijk zou kunnen omschrijven onder welke omstandigheden middelen ingezet kunnen worden, of een inhoudelijke controle op de diensten nader gestalte kon worden gegeven, bijvoorbeeld door het instellen van een inspectie en of er een nieuwe openbaarheidsregeling in de WIV moest worden opgenomen. De meeste fracties in de Tweede Kamer konden zich vinden in deze aanpak.

Drie jaar later werd een wetsvoorstel bij de Tweede Kamer ingediend, dat een bijna geheel nieuwe WIV behelsde. Naast de onderwerpen die in 1995 al waren genoemd in reactie op de uitspraken in de zaken-Van Baggum en -Valkenier wilde de regering een aantal onderwerpen regelen die 'in enige relatie staan tot de implementatie van het kabinetsstandpunt', met name een aantal nieuwe bijzondere bevoegdheden voor de diensten. Verder wilde men drie onderwerpen regelen die geen verband hielden met Van Baggum en Valkenier, namelijk het onderzoek door de diensten betreffende andere landen, de wijziging van de naam BVD in AIVD en de naam MID in MIVD en de verwerking van de aanbevelingen van de Commissie-Van Traa ten aanzien van de BVD.

Volgens de memorie van toelichting waren de voorgestelde wijzigingen zo omvangrijk dat ze niet op een nette manier in de oude wet waren te verwerken. Vooral het nieuwe hoofdstuk 3 (gegevensverwerking) vond men moeilijk in de structuur van de WIV 1987 in te passen. Daarom stelde de regering voor om een nieuwe wet vast te stellen. Tegelijk had men veel van de artikelen van de WIV 1987 ongewijzigd in het wetsvoorstel opgenomen.

Tot slot waren de bepalingen van de Privacyregeling BVD en de Privacyregeling MID in het wetsvoorstel opgenomen omdat men die een formeel-wettelijke status wilde geven.

Het wetsvoorstel kreeg veel aandacht in de Tweede Kamer. Het was daar drie jaar in behandeling, onder andere omdat de regering in 1999 nog een uitgebreide nota van wijziging indiende waarover zij advies aan de Raad van State vroeg. In juni 2001 werd het ondertussen op vele punten gewijzigde wetsvoorstel met een grote meerderheid aangenomen door de Tweede Kamer. In de Eerste Kamer kostte de behandeling een half jaar. In februari 2002 werd het door de Eerste Kamer aangenomen zonder stemming.

De WIV 2002 is uitgebreider dan zijn voorganger. De WIV 1987 had 26 artikelen, de WIV 2002 heeft er 106. De uitbreiding van de wet zit voor een groot deel in hoofdstuk 3, dat een uitputtende regeling bevat van de bevoegdheden om gegevens te verzamelen, die in de WIV 1987 nog geheel ontbrak. Andere belangrijke vernieuwingen zijn de oprichting van de Commissie van toezicht betreffende de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (CTIVD), de notificatieplicht, de plicht om een openbaar jaarverslag uit te brengen, de koppeling van de taken van de diensten aan het begrip 'nationale veiligheid', een eigen regime voor de kennisneming van gegevens (inzage), samenwerking tussen de diensten en met andere instanties, en het toekennen van een nieuwe taak aan beide diensten, namelijk het verrichten van onderzoek betreffende andere landen. Kenmerkend voor de nieuwe WIV – zeker vergeleken met een vergelijkbare wet als de Politiewet – is tot slot het vrijwel ontbreken van bepalingen over de organisatie, inbedding en sturing van de diensten.

Met de nieuwe WIV wilde de wetgever een stevige basis bieden voor de bescherming van de nationale veiligheid met inachtneming van de beginselen van de democratische rechtsstaat. De considerans van de wet somt op welke onderwerpen daarvoor geregeld moesten worden: 'de verwerking van gegevens door de diensten, de inzage in de door deze diensten verwerkte gegevens, het toezicht en de behandeling van klachten.'

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) vatte het doel van de WIV als volgt samen tijdens de plenaire behandeling van het wetsvoorstel in de Eerste Kamer: 'In het belang van de nationale veiligheid moeten wij kunnen beschikken over goed toegeruste diensten en middelen die deze diensten ter beschikking staan om hun taken effectief te kunnen vervullen. De democratische rechtsstaat stelt eisen aan de voorzienbaarheid, transparantie en controle van overheidsoptreden en de bescherming van grondrechten.'

De minister was van mening dat het spanningsveld tussen deze twee polen tijdens de behandeling in de Tweede en Eerste Kamer diepgaand was verkend, en dat het gelukt was om daar een evenwicht tussen te vinden. De wet zou model kunnen staan voor de wetgeving in veel andere Europese landen, vond de minister.

Het ging dus om het vinden van een balans tussen twee fundamentele belangen: het beschermen van de nationale veiligheid enerzijds en de beginselen van de democratische rechtsstaat anderzijds. De wet moest daarom de inlichtingen- en veiligheidsdiensten in staat stellen om de van hen gevraagde bijdrage aan de bescherming van de nationale veiligheid te leveren. Tegelijk vroeg het noodzakelijkerwijs geheime karakter van het werk van de diensten, waarbij soms inbreuk wordt gemaakt op grondrechten, om een stevige inbedding in de democratische rechtsstaat.

Een manier om de juiste balans te vinden zocht de wetgever in het zo precies mogelijk vastleggen van de manier waarop en de voorwaarden waaronder de diensten in het geheim gegevens mogen verzamelen. Dit sluit aan bij het criterium 'voorzien bij wet' dat een vereiste is bij de rechtvaardiging van inbreuken op grondrechten die beschermd worden door het EVRM. In de jurisprudentie over artikel 8 van het EVRM (recht op privacy) is de voorzienbaarheid van overheidsoptreden een belangrijk element.

De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State had in de zaken Van Baggum en Valkenier uitgesproken dat de WIV 1987 op dit punt duidelijk tekortschoot.

Een tweede manier om de juiste balans te vinden was het vergroten van de controleerbaarheid van het handelen van de diensten. De nieuwe wet zou de mogelijkheden voor controle door het parlement en andere instanties verstevigen, aldus de regering, waarbij vooral de oprichting van de CTIVD met haar vergaande onderzoeksbevoegdheden in het oog sprong. Ook andere vernieuwingen zoals de notificatieplicht en de jaarverslagen van de diensten moesten de controleerbaarheid vergroten.

Sinds 2002 is de WIV slechts in beperkte mate gewijzigd. Naast enkele meer wetstechnische wijzigingen zijn er twee inhoudelijke wijzigingen aangebracht: de wijziging van de taakstelling van AIVD en MIVD als gevolg van hun rol in het nieuwe Stelsel bewaken en beveiligen en de uitbreiding van het toepassingsgebied van de WIV per 10 oktober 2010 tot de BES-eilanden.

In 2006 heeft de regering een vrij omvangrijk voorstel tot wijziging van de WIV bij de Tweede Kamer ingediend. Dit moest in de eerste plaats leiden tot betere mogelijkheden om onderzoek te doen naar terroristische gevaren. De directe aanleiding hiervoor waren de bomaanslagen in Madrid op 11 maart 2004. Daarom wordt dit wetsvoorstel ook wel het post-Madrid wetsvoorstel genoemd. Het bepaalde dat bestuursorganen en bepaalde categorieën van personen en instanties (werkzaam in de sector financiële dienstverlening en de sector vervoer) verplicht konden worden om gegevens te verstrekken aan de AIVD en de MIVD. Er was ook een wijziging voorzien van de bevoegdheden tot het opvragen van abonnee- en verkeersgegevens bij providers.

Het voorstel werd aangenomen door de Tweede Kamer, maar in de Eerste Kamer riep met name het stelsel van verplichte informatieverstrekking de nodige vragen op. De Eerste Kamer vroeg het College bescherming persoonsgegevens (CBP) om advies over het wetsvoorstel. Het CBP was niet overtuigd van de noodzaak van de verplichte gegevensverstrekking en had ook vragen met betrekking tot de subsidiariteit en proportionaliteit in relatie tot de huidige bevoegdheden van de diensten. Het CBP had verder kritiek op een voorgestelde bepaling over data-analyse, en op het ontbreken van een beveiligingsbepaling en een evaluatie- en/of horizonbepaling.

De Minister van BZK reageerde uitvoerig op het advies, maar in de Eerste Kamer bleven twijfels bestaan over de 'checks and balances' en over de balans tussen privacy en veiligheid. Enkele fracties vonden de diverse voorstellen onvoldoende onderbouwd, waardoor een goede afweging van de proportionaliteit en subsidiariteit niet gemaakt kon worden. Verder werden vragen gesteld over het verplichte karakter van gegevensverstrekking, de financiële gevolgen hiervan, de garanties voor de bescherming van gegevens, de aanwijzing van gegevens bij algemene maatregel van bestuur, en de relatie met artikel 8 EVRM en artikel 10 Grondwet.⁸⁸ De regering heeft hierop in 2011 besloten het wetsvoorstel in te trekken.

Het wetsvoorstel bevatte ook een aantal bepalingen waarop geen (ernstige) kritiek werd geuit. De regering kondigde aan dat deze niet-controversiële onderdelen in een nieuw wetsvoorstel worden opgenomen, waarin ook een aantal bevindingen uit het CTIVD-toezichtrapport nr. 28 op het terrein van Signals Intelligence zouden worden meegenomen

In een Algemeen Overleg dat de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) op 8 december 2011 had met de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken werd gesproken over de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD). Tweede Kamerlid de heer Elissen (PVV) bracht in dat overleg naar voren dat binnenkort de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten uit 2002 (WIV 2002) tien jaar zou bestaan en dat deze nog nooit was geëvalueerd. In een plenair debat naar aanleiding van dit algemeen overleg op 1 februari 2012 is door de heer Elissen vervolgens een motie⁸ ingediend, waarbij de regering werd verzocht een evaluatie van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002 uit te voeren en daarbij nadrukkelijk in te gaan op het toezicht op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Deze motie is aangehouden in afwachting van de reactie van het kabinet. Deze reactie, die op 19 maart 2012 aan de Tweede Kamer is gezonden, kwam erop neer dat een evaluatie door alle bij de WIV betrokken bewindslieden werd ondersteund, maar dat een evaluatie pas zou kunnen plaatsvinden indien een reeds in gang gezet traject tot wijziging van de wet zou zijn voltooid. Voorts zegde de Minister van BZK toe dat voor de zomer een voorstel over de wijze waarop de evaluatie zou kunnen worden ingevuld aan de Kamer zou worden gezonden. Aansluitend vond op 17 april 2012 de stemming plaats over de (gewijzigde) motie van Elissen, mede ondertekend door de heer Çorüz (CDA). Deze motie werd door een meerderheid van de Kamer aanvaard. Bij brief van 25 juni 2012 aan de Tweede Kamer heeft de Minister van BZK, mede namens de Minister van Defensie, aangegeven dat het kabinet de motie zou uitvoeren en de hoofdlijnen van de voorgenomen evaluatie geschetst.

De Commissie evaluatie WIV 2002 werd in februari 2013 ingesteld onder voorzitterschap van mr. drs.C.W.M. Dessens (de evaluatiecommissie).

De evaluatie diende het karakter te hebben van een wetsevaluatie en betrekking te hebben op de volle breedte van de wet – inclusief de wijzigingen die sinds de inwerkingtreding zijn aangebracht. Daarbij dienen de volgende vragen te worden beantwoord:

- a. heeft de wet datgene gebracht wat de wetgever daarmee voor ogen had (realisatie van de doelstellingen van de wet)?;
- b. is de wet in de praktijk een werkbaar instrument gebleken voor de taakuitvoering van de diensten?;
- c. welke knel- en aandachtspunten zijn in de toepassingspraktijk van de wet te onderkennen?

Bijzondere aandacht dient voorts te worden geschonken aan een tweetal aspecten:

- a. zijn de bevoegdheden van de diensten toereikend en voldoen de waarborgen die zijn gesteld. Daarbij dient tevens acht te worden geslagen op huidige en toekomstige ontwikkelingen, zoals op technologisch vlak en op het vlak van cyber
- b. voldoet het toezicht op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten.

De evaluatiecommissie vertaalde deze vraagstelling in een centrale vraag met deelaspecten. De centrale vraag luidt: Beantwoordt de toepassing en uitvoering van de wet aan de met die wet beoogde doelstelling, en behoeft de wet in dat licht aanpassing?

De evaluatiecommissie onderkende de volgende deelaspecten:

- Wat heeft de wetgever destijds beoogd met de bepalingen in de WIV 2002?
- Worden door de (uitvoering van de) wet de grondrechten voldoende gewaarborgd?
- Welke wetswijzigingen zijn sinds 2002 in de wet aangebracht en welke wijzigingsvoorstellen zijn in voorbereiding?
- Is er sprake van een transparante uitvoering van de wet, zoals de wetgever heeft beoogd?
- Zijn de in de wet geregelde bijzondere bevoegdheden afdoende om het inlichtingen- en veiligheidswerk adequaat te kunnen uitvoeren?
- Welke technologische en andere ontwikkelingen doen zich voor en wat betekent dat voor de taakuitvoering van de diensten, en daarmee voor de toepassing van de wet?
- Op welke wijze vindt sturing en toezicht op de diensten plaats en doen zich hierbij problemen voor?
- Tegen welke (praktische) knelpunten lopen de diensten en andere betrokkenen aan bij de uitvoering van de wet?
- Hoe verloopt globaal de samenwerking tussen de diensten onderling en tussen de diensten en andere organisaties, en doen zich daarbij problemen voor die een gevolg zijn van de wettelijke regeling?

De Commissie Dessens kwam op 2 december 2013 met haar rapport over de WIV.

In dit is het belangrijk te vermelden dat de commissie zich ook heeft gebogen (in hoofdstuk 7.6) over de vernietiging en archivering van gegevens.

Het merendeel van de aanbevelingen van de commissie-Dessens werd door het kabinet overgenomen. In de brief die op 11 maart 2014 naar de Kamers werden gestuurd enkele punten nader uit- en toegelicht:

- voor het jaarplan en prioritering komt een 'Geïntegreerde Aanwijzing I&V', naar voorbeeld van het Aanwijzingsbesluit voor de buitenlandstaak;
- HAIVD wordt DG AIVD;
- de rol van de coördinator op de I&V diensten wordt duidelijker;
- de beleids- en adviescapaciteit op het departement wordt uitgebreid
- de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CIVD) blijft zoals zij is;
- toezicht door de Algemene Rekenkamer gebeurt niet alleen door de president persoonlijk;
- onderzocht moet worden hoe de WIV periodiek geëvalueerd kan worden;
- het toezicht van de CTIVD wordt niet uitgebreid;
- de samenwerking met collega-diensten moet goed in de wet geborgd zijn, uitwisseling van bulkdata moet voortaan met ministeriële toestemming;
- een maatregel van bestuur ten aanzien van agenten die strafbare feiten mogen plegen is niet nodig;
- er moet een leidraad opgesteld worden voor burgers voor verzoeken tot kennisneming (inzageverzoeken);
- de CTIVD wordt de formele klachtenbehandelaar bij klachten over de diensten;
- de archieven van de AIVD en MIVD moeten beschikbaar zijn, met inachtneming van de wettelijke bepalingen; agenten- en informantendossiers zijn daarvan uitgezonderd.

2.1.5.2. Aandachtsgebieden⁴

Sinds zijn ontstaan is de AIVD geconfronteerd met een niet aflatende reeks van gebeurtenissen en incidenten op zijn werkterrein en met vele, nieuwe vraagstukken. Vraagstukken die door de wetgever ten tijde van de vaststelling van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten in 2002 grotendeels onvoorzienbaar waren.

De nog steeds toenemende mondiale impact van het terrorisme, de verschuivende internationale machtsverhoudingen en veranderende contexten vragen op internationaal vlak voortdurend de aandacht.

Daarnaast zijn de bedreigingen voor de nationale veiligheid ook van karakter veranderd.

Technologische ontwikkelingen brengen nieuwe vraagstukken met zich mee. 'Door internet en (sociale) media zijn we mondiaal steeds nauwer met elkaar verbonden. Tegelijkertijd vormen cyberaanvallen een van de grootste veiligheidsdreigingen van deze tijd'.

Uit het derde Cyber Security Beeld Nederland van de Minister van Veiligheid en Justitie blijkt dat cybercriminaliteit en digitale spionage de grootste dreigingen voor overheid en bedrijfsleven zijn. 'De potentiële impact van incidenten wordt steeds groter waardoor de mogelijkheid van verstoring van de vitale infrastructuur en mogelijke maatschappelijke ontwrichting ook toeneemt. Dit komt door de toenemende afhankelijkheid van ICT door ontwikkelingen als hyperconnectiviteit, cloudcomputing en de mate waarin internet wordt ingezet'.

Cybercrime en cyberterrorisme vormen grote bedreigingen voor de nationale veiligheid en vergen een eigensoortige, vaak transnationale aanpak. Bij de bestrijding daarvan moet worden samengewerkt met andere landen. Andere landen vormen soms echter, in het kader van hun eigen inlichtingen- en veiligheidsbehoefte, zelf weer een bedreiging voor de belangen waarvoor de Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten staan. Ieder land heeft zijn eigen nationale veiligheidsbelangen en daarmee behoefte aan een inlichtingenapparaat dat in staat is om een eigenstandige oordeelsvorming te ondersteunen.

Naar aanleiding van het rapport van de Commissie van Onderzoek Besluitvorming Irak (de Commissie-Davids) werd het belang van zelfstandig ingewonnen inlichtingen voor Nederland benadrukt.

Waar de diensten dus aan de ene kant vanwege de veranderende aard van bedreigingen voor de nationale veiligheid gedwongen worden om transnationaal samen te werken, is er ook de noodzaak zelfstandig te kunnen opereren, in een aantal gevallen zelfs om te kunnen signaleren en adresseren wat veiligheidsdiensten van andere landen doen.

De wereldwijde groei en afhankelijkheid van internet voor het creëren, verspreiden en opslaan van data voegen een dimensie toe aan spionage.

De AIVD signaleerde dan ook dat het aantal digitale spionageaanvallen in de loop der jaren sterk is toegenomen en dat ze bovendien winnen aan complexiteit en impact.

Technologische ontwikkelingen scheppen vele nieuwe mogelijkheden voor burgers in een vrije samenleving om zich te kunnen ontplooiën en te verheffen, om de garanties en rechten die een democratische rechtsstaat biedt te kunnen benutten. Echter ook hier is een keerzijde. De persoonlijke

⁴ Dit hoofdstuk gebaseerd op de Beschouwing van het Rapport van de Evaluatiecommissie. Evaluatie Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002: Naar een nieuwe balans tussen bevoegdheden en waarborgen, december 2013. Voor de bijbehorende noten zij verwezen naar dit rapport.

vrijheid en veiligheid van mensen kan door de technologische ontwikkelingen, maar ook door wat mensen bijvoorbeeld (onbewust) prijsgeven op het internet, onder druk komen te staan. Dit heeft geleid tot een hernieuwde aandacht voor de bescherming van de privacy en de vrije meningsuiting, maar bijvoorbeeld ook tot vragen over de noodzaak van de bevoegdheid om nieuwe communicatiemiddelen te kunnen intercepteren. Burgers kunnen door veiligheidsdiensten niet worden beschermd voor gevaren in domeinen die door die diensten zelf niet kunnen worden gesurveilleerd.

Niet alleen de aard van de bedreigingen verandert, ook de identiteit van diegenen die bedreigingen veroorzaken. Waar I&V-diensten zich voorheen richtten op statelijke actoren en hun (militaire) capaciteiten, is de inlichtingenbehoefte tegenwoordig tevens gericht op niet-statale actoren en hun intenties.

Het tijdsbestek waarbinnen diensten moeten reageren is korter geworden. Verder is ook het aantal afnemers van inlichtingen de afgelopen decennia sterk vergroot en is er meer behoefte aan op maat gesneden en unieke inlichtingen waarmee handelingsperspectief wordt geboden.

In de loop van de besproken periode zijn er een groot aantal gebeurtenissen te noemen die de (Nederlandse) samenleving hebben opgeschrikt en onrust hebben veroorzaakt. Welke dat zijn geweest is terug te lezen in de jaarverslagen van de AIVD en in een aantal gevallen weerspiegeld in onderzoeken die door diverse Commissies en CTIVD zijn gedaan.

Op het moment van schrijven heeft naast de bovengenoemde cybersecurity, het jihadistisch terrorisme de meeste aandacht.

Ook de opstelling van Rusland tegenover de NAVO en de Oekraïne is het afgelopen jaar een belangrijk punt van aandacht geworden.

2.1.5.3. Functie en Taken⁵

De functie van de AIVD is om door gegevensverstrekking andere overheidsorganen en/of particulieren in staat te stellen adequate maatregelen te treffen: hetzij met het oog op het wegnemen van een bepaalde dreiging, hetzij met het oog op het verhogen van de eigen weerstand c.q. beveiliging. Deze functie heeft nader invulling gekregen in een vijftal taken, waarin ook de tegen dreigingen te beschermen belangen worden benoemd.

Bij de totstandkoming van de WIV 2002 is nauwelijks gediscussieerd over de vraag of de taken van de diensten goed aansluiten bij de doelen die de wetgever nastreefde. De taken die in de nieuwe wet werden opgenomen, kwamen voor een belangrijk deel overeen met de opsomming in de WIV 1987 en de KB's die daaraan voorafgingen. De belangrijkste uitbreiding was de zogeheten buitenlandtaak, die voorheen door de in 1994 opgeheven Inlichtingendienst Buitenland werd uitgevoerd en die daarna voor een deel door de MID en de BVD was overgenomen. De diensten voerden hun overige taken al enkele decennia uit en het vrijwel ontbreken van een discussie over het takenpakket als zodanig, wijst op het bestaan van een brede consensus dat dit ook de taken waren die de diensten in het belang van de nationale veiligheid moesten hebben. In 2006 hebben de diensten er een belangrijke taak bij gekregen in het kader van het Stelsel bewaken en beveiligen.

In de artikelen 6, lid 2, en 7, lid 2, van de WIV worden de taken van de AIVD en de MIVD opgesomd. De aanhef van lid 2 van beide artikelen bepaalt dat de diensten hun taken uitoefenen in het belang van de nationale veiligheid.

De regering introduceerde het begrip 'nationale veiligheid' halverwege het wetgevingsproces als overkoepelend beginsel waarmee de taken van de diensten werden afgebakend. De regering werd bij herhaling gevraagd wat 'de nationale veiligheid' precies inhield. De regering stelde dat het begrip niet vastomlijnd was en in de loop der tijd kon veranderen. Ze verwees naar de jurisprudentie van het EHRM en naar het reguliere spraakgebruik. Het begrip werd door de regering ontleend aan artikel 8 van het EVRM, dat bepaalt dat inbreuken op de persoonlijke levenssfeer (onder andere) gerechtvaardigd kunnen zijn 'in the interest of national security'.

Uit de jurisprudentie over artikel 8 EVRM valt geen duidelijke definitie van dit begrip af te leiden. Wel is er een aantal fenomenen waarvan het EHRM heeft geaccepteerd dat ze een bedreiging van de nationale veiligheid kunnen opleveren, namelijk spionage, terrorisme, afscheidingsbewegingen en het aanzetten van militairen tot desertie. In een recentere uitspraak heeft het EHRM uitgesproken dat het niet mogelijk is om een alomvattende definitie van het belang van de nationale veiligheid te geven, en

⁵ Dit hoofdstuk gebaseerd op Hfst. 3.5 van het Rapport van de Evaluatiecommissie. Evaluatie Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002: Naar een nieuwe balans tussen bevoegdheden en waarborgen, december 2013. Voor de bijbehorende noten zij verwezen naar dit rapport.

dat de uitvoerende macht een grote beoordelingsruimte heeft om te bepalen wat in het belang van de nationale veiligheid is. Maar het begrip mag ook weer niet worden opgerekt tot voorbij zijn 'natuurlijke betekenis'. Volgens het Hof was het enkele feit dat iemand in drugs handelde geen bedreiging voor de nationale veiligheid.

Het begrip heeft dus in de jurisprudentie van het EHRM een ruime betekenis. Volgens de regering vielen alle toenmalige en toekomstige activiteiten van de I&V-diensten eronder en was dat in andere landen ook het geval. In de wetenschappelijke literatuur werd op dat moment wel verdedigd dat het begrip niet sloeg op een bedreiging van de veiligheid op lokaal of regionaal niveau, maar dit werd door de regering bestreden. Het begrip zou jaarlijks nader ingevuld worden door de aandachtsgebieden en taakvelden die worden gedefinieerd in de openbare jaarverslagen van de diensten, aldus de regering. De regering stelde wel voor om de inlichtingentaak buitenland niet alleen af te bakenen met het belang van de nationale veiligheid, maar ook 'vitale economische belangen van Nederland' als oogmerk op te nemen. Daarmee wilde de regering voorkomen dat twijfel zou ontstaan of de taken die de AIVD van de in 1994 opgeheven Inlichtingendienst Buitenland zou overnemen wel allemaal onder het begrip 'nationale veiligheid' vielen.

Het ging dan met name om het vergaren van informatie over ontwikkelingen in het buitenland met potentieel grote gevolgen voor de Nederlandse economie. De regering meende dat dit onder het begrip 'nationale veiligheid' viel, maar wilde twijfels daarover wegnemen, en ook de mogelijkheid scheppen dat de AIVD op dit terrein onderzoeken zou doen als de nationale veiligheid niet in het geding was.

De evaluatiecommissie vond geen doorslaggevende argumenten dat een wijziging van de WIV op het punt van de wettelijke formulering van de taken noodzakelijk zou zijn.

De evaluatiecommissie achtte het niet noodzakelijk om in de WIV expliciet op te nemen dat de taakstelling van de AIVD mede ziet op de economische veiligheid of economische belangen van Nederland. Het begrip 'nationale veiligheid' is ruim en flexibel, zo vond de commissie-Dessens, en het kan gebruikt worden om de taken van I&V-diensten op een goede manier aan te duiden en af te bakenen. Het verhindert ook niet dat onderzoek wordt gedaan naar ontwikkelingen met potentieel grote gevolgen voor de Nederlandse economie.

De oudste taken van de AIVD en de MIVD (en de rechtsvoorgangers van deze diensten) zijn vastgelegd in de eerste onderdelen van de artikelen 6, lid 2 en 7, lid 2. Voor de AIVD is de a-taak omschreven als 'het verrichten van onderzoek met betrekking tot organisaties en personen die door de doelen die zij nastreven, dan wel door hun activiteiten aanleiding geven tot het ernstige vermoeden dat zij een gevaar vormen voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde dan wel voor de veiligheid of voor andere gewichtige belangen van de staat'. Deze taak heeft de AIVD/BVD reeds sinds 1949 (zij het vroeger in een iets andere formulering).

Een andere taak die de I&V-diensten al sinds het begin van hun bestaan hebben, is de bevordering van het treffen van veiligheidsmaatregelen door andere organisaties (c-taak AIVD, d-taak MIVD).

Ook het verrichten van veiligheidsonderzoeken (de b-taak van beide diensten) is een taak die al langer uitgeoefend wordt. Deze taak is nader geregeld in de Wet veiligheidsonderzoeken uit 1996 (Wvo). In het kader van deze onderzoeken – en de jurisprudentie daarover – spelen enkele bepalingen uit de WIV een rol. Verder zijn op dit moment actueel de kwestie van het doorberekenen van de kosten van veiligheidsonderzoeken aan de markt, het harmoniseren van de werkwijze en het wederzijds erkennen van de uitkomsten van veiligheidsonderzoeken door de AIVD en de MIVD.

De taak om onderzoek te verrichten 'betreffende andere landen', de zogeheten buitenlandstaak (d-taak AIVD, e-taak MIVD) werd tot 1994 verricht door de Inlichtingendienst Buitenland en is daarna slechts gedeeltelijk door andere diensten overgenomen. In de loop van de jaren '90 bleek er bij de regering echter 'meer dan ooit' behoefte te bestaan aan eigen inlichtingen over situaties in voor Nederland relevante landen. Deze taak werd in de WIV 2002 voor het niet-militaire gedeelte aan de AIVD opgedragen. De MIVD kreeg deze taak 'ten aanzien van onderwerpen met een militaire relevantie'.

De onderwerpen waar de diensten onderzoek naar moeten doen, worden periodiek vastgelegd in een ministerieel besluit dat wordt vastgesteld door de Minister-President in overeenstemming met de Ministers van BZK en Defensie. De toelichting op dit besluit stelt dat de diensten op grond van deze taak informatie moeten vergaren die 'de Nederlandse regering in staat stellen bij het bepalen van standpunten over het buitenlandse beleid en bij het voeren van internationale onderhandelingen, te beschikken over informatie die via andere, bijvoorbeeld diplomatieke, kanalen niet of moeilijk te verkrijgen is. Het gaat hier om het inwinnen van ontbrekende maar met het oog op de nationale veiligheid van belang zijnde gegevens die uitsluitend bij buitenlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten voorhanden zijn of alleen maar met eigen inspanningen van één of beide diensten verkregen kunnen worden.'

De nieuwste taak van de AIVD en MIVD is het opstellen van dreigings- en risicoanalyses (e-taak AIVD, f-taak MIVD). Deze taak is onderdeel van het 'Stelsel bewaken en beveiligen', dat in het leven werd geroepen op advies van de Commissie Feitenonderzoek Veiligheid en Beveiliging Pim Fortuyn. Op gezamenlijk verzoek van de Minister van BZK en de Minister van Veiligheid en Justitie (VenJ) stellen de AIVD en MIVD dreigings- en risicoanalyses op over personen, diensten en objecten die worden aangeduid in de Politiewet, of die op basis van die wet worden aangewezen door de Minister van VenJ.

Het gaat daarbij onder andere om leden van het Koninklijk Huis, de Minister-President en andere bewindspersonen, Kamerleden, maar ook ambassadeurs, ambassades en bepaalde internationale (militaire) organisaties. Kenmerkend is het nationale belang dat is gemoeid met hun veiligheid en ongestoord functioneren.

De diensten verstrekken op basis van deze taak informatie aan de Eenheid Bewaken en Beveiligen van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV), die kan beslissen of maatregelen noodzakelijk zijn. De MIVD stelt dreigingsanalyses op voor zover het gaat om personen, objecten of organisaties met een militaire relevantie.

De artikelen 6a en 7a, die in 2006 zijn toegevoegd aan de WIV, bepalen dat de analyses alleen worden opgesteld naar aanleiding van gegevens die worden verstrekt door een limitatief aantal opgesomde personen en organisaties. De diensten mogen alleen gegevens verzamelen indien de door deze personen en organisaties verstrekte gegevens

dat noodzakelijk maken. De WIV bevat verder geen bepalingen die specifiek op deze taak zien.

De AIVD voert aldus onderstaande taken uit:

- a. het verrichten van onderzoek met betrekking tot organisaties en personen die door de doelen die zij nastreven, dan wel door hun activiteiten aanleiding geven tot het ernstige vermoeden dat zij een gevaar vormen voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde, dan wel voor de veiligheid of voor andere gewichtige belangen van de staat;
- b. het verrichten van veiligheidsonderzoeken als bedoeld in de Wet veiligheidsonderzoeken;
- c. het bevorderen van maatregelen ter bescherming van de onder a genoemde belangen, waaronder begrepen maatregelen ter beveiliging van gegevens waarvan de geheimhouding door de nationale veiligheid wordt geboden en van die onderdelen van de overheidsdienst en van het bedrijfsleven die naar het oordeel van Onze ter zake verantwoordelijke Ministers van vitaal belang zijn voor de instandhouding van het maatschappelijk leven;
- d. het verrichten van onderzoek betreffende andere landen ten aanzien van onderwerpen die door Onze Minister-President, Minister van Algemene Zaken, in overeenstemming met Onze betrokken Ministers zijn aangewezen;
- e. het opstellen van dreigings- en risicoanalyses op verzoek van Onze Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Onze Minister van Veiligheid en Justitie gezamenlijk ten behoeve van de beveiliging van de personen, bedoeld in de artikelen 4, derde lid, onderdeel b, en 42, eerste lid, onder c, van de Politiewet 2012 en de bewaking en de beveiliging van de objecten en de diensten die zijn aangewezen op grond van artikel 16 van die wet.

2.1.5.4. Bevoegdheden

De AIVD beschikt over vergaande bevoegdheden om bepaalde taken uit te voeren.

De WIV 2002 (artikel 17 t/m 33) geeft een uitputtende opsomming van de bevoegdheden. Analooq aan de Wet Bijzondere Opsporingsbevoegdheden is ervoor gekozen om in de WIV een nauwkeurig stramien vorm te geven, waarin is aangegeven onder welke voorwaarden en met wiens toestemming de AIVD welke bevoegdheden mag gebruiken.

De AIVD kan veel informatie en gegevens opvragen, bewerken en verspreiden.

Artikel 17 van de WIV – de algemene inlichtingenbevoegdheid – stelt dat de AIVD zich voor het verzamelen van gegevens mag wenden tot bestuursorganen, ambtenaren en verder eenieder die geacht wordt de benodigde gegevens te kunnen verstrekken. Deze bepaling is echter niet verplichtend voor de door de AIVD benaderde instantie of persoon. Onder het artikel valt ook de bevoegdheid om gegevens op te vragen bij 'houders van gegevensbestanden' zonder daarbij gehinderd te worden door de Wet bescherming persoonsgegevens. Daarnaast beschikt de AIVD over een groot aantal bijzondere bevoegdheden, ook wel bijzondere inlichtingenmiddelen genoemd. De AIVD mag personen observeren en volgen, agenten runnen (natuurlijke personen die voor de AIVD informatie verzamelen), infiltranten inzetten (zowel medewerkers van de AIVD als burgers), besloten plaatsen en gesloten voorwerpen doorzoeken, brieven openen, binnendringen in een geautomatiseerd werk, elke vorm van gesprek af luisteren, niet-kabelgebonden telecommunicatie in binnen- en buitenland ontvangen en opnemen, informatie vragen van aanbieders van telecommunicatienetwerken.

De AIVD heeft toegang tot elke plaats voor zover dat redelijkerwijs noodzakelijk is.

Ten behoeve van elk van deze bevoegdheden is precies omschreven wanneer de bevoegdheid mag worden ingezet en wie daarvoor toestemming moet geven.

Voor de zwaardere bevoegdheden is toestemming van de minister van BZK vereist, voor andere bevoegdheden is toestemming van het hoofd/DG AIVD of via mandaat van anderen binnen de AIVD voldoende. De eisen van proportionaliteit en subsidiariteit zijn voor de inzet van bepaalde bevoegdheden van de AIVD volledig van toepassing.

In de WIV is tevens een zogenaamde notificatieplicht opgenomen die de AIVD verplicht na vijf jaar verslag uit te brengen van het gebruik van bijzondere bevoegdheden aan de betrokkenen, tenzij zich daar gewichtige belangen tegen verzetten. De bijzondere bevoegdheden mogen alleen worden benut ten behoeve van de A- en de D-taak van de AIVD, met in achtneming van de beginselen van subsidiariteit en proportionaliteit.

De bijzondere bevoegdheden zijn veelal gericht op het verzamelen van informatie. Hiervan kan worden afgeweken met de mogelijkheid om een natuurlijke persoon ('agent'), op specifieke wijze te belasten met het bevorderen of treffen van maatregelen ter bescherming van door de dienst te behartigen belangen. De AIVD kan een bepaalde voorgenomen actie van personen of organisaties die de AIVD in onderzoek heeft laten verstoren. Het betreft hier situaties waarin de democratische rechtsorde, de staatsveiligheid of andere gewichtige belangen van de staat geschaad dreigen te worden. De omstandigheden die meewegen of de dienst zelf tot optreden overgaat zijn onder andere: tijdtekort, bronbescherming, onvoldoende bewijsmateriaal of onduidelijke verantwoordelijkheid bij derden. De versturende maatregelen die de dienst kan laten treffen zijn bijvoorbeeld het hinderlijk opvallend volgen of het aanspreken van targets, het verspreiden van desinformatie of het frustreren van voorgenomen gewelddadige acties. De AIVD maakt met enige regelmaat gebruik van deze mogelijkheid, waarbij kleine vormen van verstoring redelijk frequent worden gehanteerd, terwijl ingrijpende maatregelen slechts sporadisch worden getroffen.

De AIVD is geen opsporingsinstantie. De medewerkers hebben geen opsporingsbevoegdheid, zoals politiemedewerkers die hebben. In Nederland bestaat een strikte scheiding tussen de inlichtingen- en veiligheidsdiensten aan de ene kant en de opsporingsdiensten aan de andere kant. Indien de AIVD beschikt over informatie die relevant is voor een opsporingsonderzoek dan kan deze informatie (kennis hebben van een strafbaar feit of het voornemen strafbare feiten te plegen) via de Landelijk Officier van Justitie voor de AIVD als ambtsbericht ter beschikking gesteld worden aan het OM en de politie, die vervolgens zelf een opsporingsonderzoek moeten verrichten. Het gebruik van informatie van de AIVD in opsporingsonderzoeken is onderwerp geweest van verschillende gerechtelijke procedures.

Van de bijzondere bevoegdheden (ook wel bijzondere inlichtingenmiddelen genoemd) mag pas gebruik worden gemaakt "indien de daarmee beoogde verzameling van gegevens niet of niet tijdig kan geschieden door raadpleging van voor eenieder toegankelijke informatiebronnen of van informatiebronnen waarvoor aan de dienst een recht op kennisneming van de aldaar berustende gegevens is verleend".

In de praktijk wordt deze wettelijke lijn gevolgd en getoetst door de Commissie van Toezicht op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CITVD). Daarbij komt dat de inzet van bijzondere inlichtingenmiddelen een kostbare aangelegenheid is en dus relatief schaars is.

2.1.5.5. Acquisitie in het cybertijdperk

Om gegevens te kunnen verstrekken moet AIVD eerst informatie vergaren.

Het vergaren van – voor de uitoefening van de taken relevante – informatie wordt ook wel aangeduid met de term 'acquisitie'. De dienst kan op velerlei wijze aan zijn informatie komen. Daarbij kan onderscheid worden gemaakt tussen informatie 'halen' en 'brengen'. Soms komt de informatie als het ware als vanzelf naar de dienst toe. Een burger meldt iets opmerkelijks, een collegadienst meldt de aanwezigheid van een staatsgevaarlijk persoon op Nederlandse bodem, een ambtenaar (bijvoorbeeld van de IND) doet een melding etc. De stroom van de naar de dienst 'gebrachte' informatie is moeilijk te beïnvloeden. De waarde ervan moet niet onderschat worden.

Voor wat betreft de informatie die door collega-diensten wordt aangereikt is het *quid pro quo* principe dat hier vaak geldt van groot belang, tenzij het in het eigen belang van een land is om aan een inlichtingendienst van een ander land iets te melden.

Informatie kan worden gehaald uit open bronnen of verzameld worden door de inzet van (bijzondere) bevoegdheden. De AIVD maakt veelvuldig gebruik van informatie uit open bronnen. Dit is belangrijker

dan menigeen denkt. De informatie wordt immers in groter verband en door getrainde professionals op zijn merites beoordeeld.

Gewoonlijk wordt onderscheid gemaakt tussen informatie (ruwe data) en inlichtingen. De veelheid aan ruwe informatie krijgt waarde als deze na verschillende selecties met elkaar en met reeds bestaande inzichten en hypothesen wordt gecombineerd en op basis daarvan wordt geanalyseerd en omgezet in inlichtingen.

Inlichtingen zijn derhalve gevalideerde, in samenhang gepresenteerde gegevens, vaak afkomstig uit meerdere bronnen. Zij zijn het product van volgens een bepaalde werkwijze (inlichtingencyclus) verzamelde en verwerkte informatie.

De⁶ wijze waarop er wordt gecommuniceerd en met informatie wordt omgegaan is de laatste jaren sterk veranderd. Vroeger werd informatie veelal in geschreven vorm vastgelegd en verliep de communicatie veelal in briefvorm. Dat veranderde in de afgelopen eeuw. De telegraaf, radio, telefoon en fax vormden de eerste grootschalige toepassingen van het elektromagnetisme en later de elektronica. Door de opkomst van nieuwe informatie- en communicatietechnologie (ICT) heeft informatiedeling en communicatie niet alleen vele nieuwe vormen aangenomen (e-mail, chat, tweet, cloudcomputing) maar verloopt het ook via nieuwe routes op kabels, en via de ether in verschillende vormen van frequenties en modulaties.

De revolutie in ICT heeft het vervolgens mogelijk gemaakt om grote hoeveelheden data op te slaan, te ver- en bewerken, te transporteren en in toenemende mate te versnijden. In feite gaan, sinds de introductie van de glasvezelkabel als transportmedium en het internet, de ontwikkelingen op het terrein van informatie en communicatie steeds sneller en groeit het nieuwe domein van cyber exponentieel. De aard van de informatie verandert en wordt steeds complexer. In het cyberdomein wordt niet alleen geïnformeerd, maar ook gestuurd, gecontroleerd en soms ook gemanipuleerd. Meer en meer wordt het cyberdomein het hart- en vaatstelsel van de maatschappij. Zo zijn mondiale ontwikkelingen inmiddels 24 uur per dag, real time, en via een grote hoeveelheid aan middelen inzichtelijk voor (potentieel) iedereen ter wereld. De wereld wordt hierdoor in zeker opzicht steeds kleiner. Dit schept ontelbare nieuwe mogelijkheden en uitdagingen op bijvoorbeeld politiek, cultureel en economisch terrein. Het versterkt ook wederzijdse afhankelijkheden en creëert soms zelfs tegenstellingen. Naast nieuwe mogelijkheden en uitdagingen veroorzaakt de voortschrijdende technologie ook nadelen.

De steeds 'digitaler' benutte infrastructuur schept nieuwe kwetsbaarheden: dreigingen van cybercrime en cyberspionage nemen toe, als gevolg waarvan grondrechten (zoals het recht op privacy) eerder geschonden kunnen worden.

De digitalisering van informatieverwerking en communicatie zal zich in de (nabije) toekomst verder doorzetten. Dit zal gepaard gaan met een sterke toename (in aantal, diversiteit, complexiteit en dynamiek) van datacentra en elektronische communicatienetwerken. (Glasvezel)kabelnetwerken vormen nu al de spil van de wereldwijde elektronische communicatie en verzorgen het overgrote deel van het communicatieverkeer.

Steeds meer netwerken zullen in staat zijn om IP-verkeer af te handelen waarbij de daadwerkelijke transportroute van de uitgewisselde informatie (het verkeer) wordt bepaald door vraag en aanbod. Communicatieverkeer (bijvoorbeeld IP-pakketten) verloopt in toenemende mate en ook in wisselende samenstelling (pakketjes), afwisselend (ook wat betreft verschillende providers) door de ether en kabelnetwerken.

Deze ontwikkelingen in het informatie- en communicatielandschap gaan in de nabije toekomst leiden tot een toenemende dekking van de digitale snelweg over de wereld en een daarmee gepaard gaande afhankelijkheid van overheid, burgers, samenlevingen en markten van die snelweg. Die vergrote afhankelijkheid brengt als gezegd ook risico's met zich mee. De privacy van burgers blijkt keer op keer kwetsbaar vanwege het open karakter van bijvoorbeeld het internet dat gebruik maakt van deze digitale infrastructuur. Het beschermen van die privacy van de burger is in de virtuele, digitale wereld veel lastiger dan in de fysieke wereld.

Ook het beschermen van vitale economische of bedrijfsbelangen is in een digitale omgeving lastiger. Het beveiligen van belangen en rechten van burgers en bedrijven wordt in de digitale wereld nog verder bemoeilijkt door het toenemende gebruik van versleuteling van gegevens (encryptie). Het gebruik van deze technologie neemt sterk toe vanwege de behoefte zich te beschermen tegen toegang van anderen tot gevoelige informatie. Er is voor veel particuliere en publieke gebruikers alle reden om de beveiliging van elektronische communicatie te verbeteren en op verschillende manieren vorm te

6 Onderstaand gedeelte is overgenomen uit hoofdstuk 5.2. van het Rapport van de Evaluatiecommissie. Evaluatie Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002: Naar een nieuwe balans tussen bevoegdheden en waarborgen, december 2013. Voor de bijbehorende noten zij verwezen naar dit rapport.

geven; uit de enorme datavolumes zijn immers zeer veel interessante gegevens af te leiden voor hen die daarin geïnteresseerd zijn. De komende jaren zal de 'wedloop' tussen het verbeteren van de beveiliging van datacommunicatie en netwerken en het inbreken of uitvoeren van aanvallen hierop ongetwijfeld voortduren. De verbetering van encryptie (groei in volume, sterkte, diversiteit) heeft echter het paradoxale gevolg dat het voor een overheid die kwetsbare (grondrechtelijke) belangen van burgers alsmede marktbelangen van een samenleving wil beschermen, veel lastiger is in de digitale wereld te 'surveilleren' en gevaren en risico's voor burgers en bedrijven te ondervangen dan in de fysieke wereld het geval is.

De gevolgen voor de beschermingstaak van de overheid zijn aldus groot. De verantwoordelijkheid van de overheid blijft hetzelfde (bescherming van de democratische rechtsstaat, grondrechten, veiligheid, etcetera) maar de mogelijkheden om dat werkelijk te doen nemen af. Meer in het algemeen veranderen de risico's en dreigingen voor de samenleving en de nationale veiligheid als geheel van karakter. Niet alleen de aard en de intensiteit van de risico's veranderen, ook de (onbekende) veroorzakers ervan bedienen zich razendsnel van de mogelijkheden van de voortschrijdende techniek. Waar de dreigingen voor de belangen van burgers, samenleving en markten tot voor enkele decennia geleden bij de overheid wel enigszins 'bekend' waren (machtsblokken met gekende militaire middelen, groeperingen of individuen die een mogelijke bedreiging voor de veiligheid konden betekenen) zijn de dreigingen en risico's in de 21ste eeuw veel minder inzichtelijk omdat ze afkomstig zijn van een grote hoeveelheid aan nieuwe, ook niet-statelijke, actoren met talloze nieuwe mogelijkheden, waaronder binnen het nieuwe domein van cyber. Cyberaanvallen, de rol van sociale media en andere technologische mogelijkheden kunnen tegenwoordig grote maatschappelijke bewegingen veroorzaken en het verloop van conflicten, en daarmee de geopolitieke constellatie, ingrijpend veranderen. Recente gebeurtenissen en talloze incidenten hebben dit laten zien.

Fenomenen als terrorisme en cybercrime hebben een sterk internationaal karakter waarbij grenzen tussen staten geen rol meer spelen. Dat alles heeft grote betekenis voor de wijze waarop de overheid de burgers en de samenleving moet beschermen, de wijze waarop nationale veiligheid kan worden geborgd, en de rol die inlichtingen- en veiligheidsdiensten daarbij spelen. Afnemers hebben steeds vaker, sneller en met meer diepgang behoefte aan een op maat gesneden, integraal inlichtingenbeeld. Deze inlichtingenbehoefte is tevens steeds vaker direct technologie-gerelateerd, bijvoorbeeld met betrekking tot politiek-economische schade als gevolg van digitale aanvallen, digitale spionage of met betrekking tot beveiligingsbevorderende maatregelen.

Om een adequate inlichtingenpositie te bereiken en te behouden moeten de inlichtingendiensten over voldoende mogelijkheden beschikken om inlichtingen te kunnen verwerven en verwerken. De WIV beschrijft nauwkeurig de bevoegdheden die de diensten daartoe momenteel hebben. De WIV kent de diensten bijzondere bevoegdheden toe waarmee zij berichtenverkeer kunnen onderscheppen. Onder de verzamelnaam en inlichtingendisdiscipline Sigint wordt in dit kader verstaan het vergaren en nader verwerken van informatie of communicatie uit de ether (satelliet- en radioverkeer, in de WIV aangeduid als niet-kabelgebonden telecommunicatie). De bijzondere bevoegdheden die de WIV aan de diensten toekent zijn gerichte interceptie (artikel 25 WIV), selectie na ongerichte interceptie (artikel 27 WIV) en searchen (artikel 26 WIV).

Bij gerichte interceptie (artikel 25) is de afzender van communicatie in beginsel bekend. Communicatieverkeer via een kabel mag op basis van de WIV slechts gericht worden geïntercepteerd. Gerichte interceptie staat ook wel bekend als 'tappen'. Volgens artikel 27 lid 1 WIV zijn de diensten bevoegd tot het met een technisch hulpmiddel ongericht ontvangen en opnemen van niet-kabelgebonden telecommunicatie.

'Ongerichte' interceptie wil zeggen dat de interceptie zich niet richt op berichten die afkomstig zijn van een bepaalde persoon of organisatie of gerelateerd zijn aan een technisch kenmerk, maar dat bijvoorbeeld al het berichtenverkeer van een bepaald satellietkanaal uit de ether wordt gehaald en opgeslagen. Artikel 27 geeft niet de bevoegdheid kabelgebonden telecommunicatie ongericht te intercepteren. Voor de bevoegdheid tot ongerichte interceptie is, ingevolge artikel 27 lid 2 WIV, geen toestemming vereist als bedoeld in artikel 19 WIV. Er wordt hier nog geen kennis genomen van de inhoud van de telecommunicatie waardoor er volgens de wetgever nog geen sprake is van een inbreuk op de persoonlijke levenssfeer, meer in het bijzonder het telefoon- en telegraafgeheim. Van een dergelijke inbreuk is volgens de wetgever pas sprake op het moment dat de gegevens geselecteerd worden. Met de ontvangen en opgenomen telecommunicatie kan door de diensten niets worden gedaan, behalve dat eventuele versleuteling van de gegevens ongedaan gemaakt mag worden (artikel 27 lid 1 WIV).

In artikel 27 leden 3 tot en met 6 WIV zijn de mogelijkheden voor de selectie van de telecommunicatie opgenomen. Het betreft hier de mogelijkheid tot selectie aan de hand van (a) gegevens betreffende de identiteit van een persoon of een organisatie, (b) een nummer of technisch kenmerk, en (c) aan een nader omschreven onderwerp gerelateerde trefwoorden (lid 3).

Met search (art. 26 WIV) wordt de bevoegdheid aangeduid om te verkennen wat de aard van de telecommunicatie is die over bepaalde frequenties in de ether loopt (technische kenmerken) en welke persoon of organisatie de telecommunicatie verzendt (de identiteit van de afzender) ofwel het verkennen van satelliet- en radioverkeer door het (kort) te beluisteren om de aard en de afzender vast te kunnen stellen. Ten tijde van de totstandkoming van de WIV 2002 gebruikte de Militaire Inlichtingendienst (MID, rechtsvoorganger van de MIVD) search om het verkeer op high frequency radiokanalen in kaart te brengen. Die kanalen waren vooral in gebruik bij buitenlandse strijdkrachten. Search werd door de toenmalige ministers aangeduid als het voortraject van gerichte interceptie (art. 25)¹⁴⁵ en kon tevens ondersteunend zijn voor ongerichte interceptie (art. 27).

De searchbevoegdheid werd beperkt tot telecommunicatie via de ether die zijn oorsprong of bestemming in het buitenland heeft. Er was geen binnenlands gebruik van HF-kanalen of satellietcommunicatie die relevant was voor de diensten, aldus de ministers.

De WIV bepaalt dat de diensten tijdens het searchen eventuele versleuteling mogen doorbreken en kennis mogen nemen van de inhoud van de communicatie. Dat was volgens de ministers essentieel om de aard en de afzender van de communicatie te kunnen vaststellen. Kennis nemen van de inhoud is dus niet een doel op zichzelf maar slechts een hulpmiddel om een identiteit vast te stellen.

Zodra dat is gelukt, mag geen kennis meer worden genomen van de inhoud. Voor search is geen toestemming van de minister vereist, als bedoeld in art. 19 WIV.

De CTIVD constateerde in toezichtrapport nr. 28, 2011 reeds dat twee van de drie gehanteerde searchpraktijken van de MIVD zeer dicht raakten aan (of de facto al neerkwamen op) nieuwe selectie, waarvoor toestemming benodigd is. De CTIVD gaf hierop in overweging te bezien of het, met inachtneming van de privacybescherming, noodzakelijk zou dat aan de MIVD (en de AIVD) ruimere bevoegdheden worden toegekend die beter aansluiten op deze (gewenste) praktijk.

De regeling van interceptiebepalingen (artt. 25 tot en met 27 WIV) is geënt op de praktijk zoals deze meer dan tien jaar geleden gold. De wetgever voorzag eind jaren 90 niet dat het internetverkeer en steeds meer andere vormen van communicatie zich zouden verplaatsen van de ether en de satelliet naar kabelnetwerken. De bedreiging voor de Nederlandse veiligheidsbelangen is de laatste jaren steeds meer op het vlak te liggen van digitale toepassingen en communicatievormen.

De explosieve groei van internationale (glasvezel) kabelnetwerken heeft ertoe geleid dat naar schatting circa 80 tot 90% van het internationale dataverkeer nu via vaste netwerkverbindingen verloopt. De huidige juridische mogelijkheden voor ongerichte interceptie door de diensten zijn daardoor gereduceerd tot 10% à 20% van het telecommunicatie- en internetverkeer. Als gevolg van technologische- en geografische beperkingen zijn de diensten in staat om hiervan slechts een zeer gering deel daadwerkelijk te interceperen.

Dit betekent dat grote hoeveelheden relevante informatie al bij voorbaat van onderzoek zijn uitgesloten hetgeen in de visie van de diensten en anderen een risico voor de nationale veiligheid oplevert. Door het snel groeiende verkeersvolume en het afnemende aandeel hiervan 'op de satelliet' maar ook door de toename van WiFi-netwerken, nieuwe informatie-infrastructuren, transitie van internetprotocollen en 'nomadisch communicatiegedrag' nemen de mogelijkheden voor ongerichte maar ook gerichte interceptie snel af, waardoor de vrees ontstond dat de diensten op termijn 'doof en blind' dreigden te worden.

De evaluatiecommissie kwam tot de conclusie dat de techniekafhankelijke interceptiebepalingen van de WIV 2002 op basis van het onderscheid tussen de ether en de kabel, niet meer rijmen met de snel voortschrijdende technologische ontwikkelingen op het gebied van dataverkeer en communicatie. De Commissie vond daarom een aanpassing van de interceptiebepalingen, i.e. de artikelen 25 tot en met 27, noodzakelijk. De interceptiebepalingen worden daarmee techniekonafhankelijk.

De Commissie verbond daaraan wél een verstevigd kader van toestemmingsvereisten en rechtmatigheidstoezicht door de CTIVD en reikte daarvoor ook handvatten aan.

Een voortdurende stroom aan publicaties over internet- en telefoonintercepties (PRISM) gedurende een groot deel van de onderzoeksperiode van de evaluatiecommissie onderstreepten de potentieel vergaande gevolgen van de technologische ontwikkelingen voor de privacy van de burger nog eens.

Het kabinet merkte in zijn reactie op het rapport-Dessens het volgende op.

"In zijn algemeenheid wordt aangenomen dat waar het gaat om telecommunicatie, dat hoe dichter bij de inhoud van die communicatie (de 'content') wordt gekomen ook de inbreuk groter wordt. Naar het oordeel van het kabinet is het hieraan ten grondslag liggende onderscheid tussen inhoud (content) en niet-inhoud (metadata) niet het enige bepalende element bij het vaststellen van de ernst van de inbreuk en bij het daarop toe te snijden model van toestemming, zoals dat in een mogelijk voor te bereiden wetsvoorstel zal worden neergelegd. Evenzeer is van belang de schaal waarop gegevens worden verzameld en hoe ingrijpend de gehanteerde ontsluitingsmethodiek is voor de privacy van de burger. Bulk interceptie en de toepassing van verfijnde methodieken van metadata-analyse kunnen

onder omstandigheden ingrijpender zijn dan een kortstondige interceptie van de inhoud van de telecommunicatie.

Het kabinet is zich bewust van de spanning tussen veiligheid en privacy die ook doorklinkt in het maatschappelijk debat. Het juicht de discussie daarover toe, wil daaraan actief deelnemen en ziet het als zijn opdracht te voorkomen dat de balans tussen veiligheid en privacy wordt verstoord.”

Op het moment van schrijven bestudeert het kabinet nog hoe de grote technische veranderingen sinds de WIV 2002 een volgens de Commissie niet langer relevant onderscheid (wel- versus niet kabel gebonden ongerichte interceptie), kan worden vervangen door een relevante norm, waarbij de privacy van Nederlandse burgers blijft gewaarborgd.

2.1.5.6. Rapportage

De hoofdfunctie van de AIVD is, zoals eerder aangegeven, om door gegevensvertrekking andere overheidsorganen en/of particulieren in staat te stellen adequate maatregelen te treffen, hetzij met het oog op het wegnemen van een dreiging, hetzij met het oog op het verhogen van de eigen weerstand c.q. beveiliging.

Het verstrekken van gegevens is aan regels gebonden (artikel 36 WIV). Gegevensverstrekking over bij de AIVD geregistreerde personen dient beperkt te worden met het oog op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer.

Tegelijkertijd moeten inlichtingen wel geëxploiteerd worden, dat wil zeggen leiden tot gerichte actie door derden. Het wetsartikel geeft ook aan wie afnemers van de AIVD-informatie kunnen zijn. De afnemers van AIVD-informatie worden ook wel aangeduid met de term ‘belangendragers’. In de wet is geen uitputtende lijst van belangendragers opgenomen.

Het behoeft geen betoog dat een adequaat proces van gegevensverzameling tot de belangrijkste processen van een inlichtingen- en veiligheidsdienst behoort.

Sinds 2002 heeft het aantal exploitatieproducten continu een stijgende lijn te zien gegeven. In de jaarverslagen wordt over de exploitatie verslag gedaan.

Om een idee te geven van de aantallen: De AIVD produceerde in 2013 ruim 400 inlichtingenproducten over ontwikkelingen in het kader van de D-taak, zoals korte inlichtingenrapporten, langere analyses, ambtsberichten en antwoorden op zogenaamde requests for information (rfi's) van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ), de NAVO of de Europese Unie. Daarnaast verzorgde de AIVD presentaties in de reguliere vergaderingen van het Comité Verenigde Inlichtingendiensten Nederland (CVIN) en de Raad voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten, en vele specifieke briefings en presentaties over internationale ontwikkelingen voor (leden van) de CIVD, de leden van de RIV, individuele ministers en beleidsbepalende ambtenaren.

Daarnaast publiceert de AIVD regelmatig fenomeenstudies. Alle publicaties zijn toegankelijk gemaakt middels een kennisbank op de website van de AIVD.

2.1.5.7. Organisatiestructuur

De AIVD is een operationele dienst alsmede een functioneel directoraat-generaal dat ressorteert onder het ministerie van BZK, naast vier andere directoratengeneraal:

Openbaar Bestuur; Veiligheid; Management en Openbare Sector; Constitutionele Zaken en Koninkrijksrelaties.

Hoewel de AIVD formeel een directoraat-generaal is, heette de hoogste leidinggevende van de AIVD tot 2015 geen directeur-generaal maar hoofd AIVD (HAIVD).

De dienstleiding bestaat uit een hoofd (HAIVD, sinds 2015 DG AIVD) en een plaatsvervangend hoofd (PHAIVD, en plv. DG AIVD). Samen fungeren zij als directeur-generaal van BZK. In die hoedanigheid wordt wekelijks de vergadering van de Bestuursraad bijgewoond.

- Toen de BVD in 1989 ingrijpend reorganiseerde werd gekozen voor een organisatiemodel van directies. Dit werd als de meest effectieve indeling gezien om de wettelijke taken uit te voeren. Bij de totstandkoming van de AIVD in 2002 werd dit organisatiemodel gehandhaafd. De verschillende directies voerden een taak uit die was afgeleid van de taakopdracht zoals die in de WIV 2002 was vermeld. Aldus kende de AIVD tot 2009 de volgende directies Staatsveiligheid, Democratische Rechtsorde en Inlichtingen Buitenland.
- Bij de directie Bijzondere Inlichtingenmiddelen was de inzet van de bijzondere bevoegdheden ten behoeve van het inlichtingenproces ondergebracht.

- Het uitvoeren van veiligheidsonderzoeken werd ondergebracht in de afdeling Veiligheidsonderzoeken.
- Een aparte positie nam en neemt het Bureau Nationale Verbindingsbeveiliging (NBV) in. Dat was vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken ondergebracht bij de BVD.

In het laatste kwartaal van 2001 maakte een interne werkgroep een discussienota met betrekking tot het idee om, in plaats van de bestaande functies van bewerker, analist, senior-onderzoeker en operateur, een brede groepsfunctie Intelligence Officer (GIO) te creëren. De nota voorzag ook in de wijze waarop een dergelijke functie in het bestaande functiegebouw kon worden ingebed. Het MT van de AIVD nam het voorstel over. Het voorstel voor de GIO bood een oplossing voor een aantal gerezen problemen:

- Flexibiliteit en werkdrukverdeling. De vastomlijnde functieomschrijving werkte flexibiliteit binnen het inlichtingenproces tegen. Met de oude functiestructuur kon onvoldoende flexibel op snel veranderende omstandigheden worden ingespeeld. Daarnaast sloot het functiegebouw onvoldoende aan bij individuele ontwikkelingsmogelijkheden van medewerkers;
- Onevenwichtig functiegebouw en ontwikkelingsmogelijkheden. Er was geen goed evenwicht tussen de functies operateur, analist en bewerker. De doorgroeimogelijkheid voor bewerkers was onvoldoende ten opzichte van analisten en operateurs, waardoor bewerkers eerder geneigd waren van functie over te stappen of de dienst te verlaten. Hiermee ging waardevolle bewerkerskennis verloren waar juist verdieping en specialisatie van deze functie gewenst is;
- Kwaliteit. De kwaliteit van de huidige medewerkers in het operationele proces werd binnen de AIVD niet altijd als adequaat gevoeld. Het gedeelde beeld was dat medewerkers in het operationele proces beter functioneren als zij meer kennis hebben uit de praktijk, beter begrijpen wat rollen van anderen zijn en welke eisen, beperkingen en mogelijkheden elders in het inlichtingenproces van toepassing zijn.

In 2003 werden de groepsfuncties ingevoerd bij de directies die zich bezighielden met de A- en D-taak. Tussen directies werd personeel gerouleerd. Het gebruikelijk moeten worden om een functie voor een periode van minimaal drie jaar te vervullen.

In april 2007 startte de AIVD met de herijking van functies. Het doel van de herijking was het bouwen van een handzaam en modern functieboek voor de dienst, waarbij recht wordt gedaan aan het bijzondere karakter van de dienst. Door het opstellen van het nieuwe functieboek kregen medewerkers geen andere functies, wel andere functiebeschrijvingen.

Alle binnen de dienst voorkomende werkzaamheden werden naar hun feitelijke aard en inhoud ondergebracht in een functiestructuur en vervolgens per niveau beschreven en gerangschikt. Het functiehuis bood daardoor ook zicht op functie(s)(gebieden) die op elkaar aansluiten en ontwikkelingsmogelijkheden bieden.

In 2004 deed Commissie Bestuurlijke Evaluatie Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst haar aanbevelingen. Eén van daarvan was dat "Om alle taken op een verantwoorde en volwaardige manier te kunnen uitvoeren is het noodzakelijk de AIVD in kwantiteit en kwaliteit te laten groeien. Vooral ten aanzien van de A-taak en de D-taak dient op korte termijn een substantiële uitbreiding gerealiseerd te worden. Alleen op die manier kan ook in de toekomst worden voldaan aan gerechtvaardigde verwachtingen en kunnen relevante bedreigingen het hoofd worden geboden. De Commissie benadrukt dat een kwantitatieve groei van de AIVD gepaard moet gaan met een kwalitatieve ontwikkeling. Dit was de opmaat naar een reorganisatie en een groei van de AIVD naar 1495 fte in de periode tot 2011.

Reorganisatie Koers (2009)

Koers beoogde een organisatieverandering om de dienst beter te kunnen besturen, efficiënter te kunnen werken en slagvaardiger en flexibeler te kunnen opereren. Door het inlichtingenproces als centraal werkproces te positioneren moest een heldere samenhang ontstaan tussen alle activiteiten van de AIVD. In dat kader werd ook proces- en resultaatsturing ingevoerd. Deze organisatieverandering moest de AIVD tevens in staat stellen sneller en beter te reageren op (internationale) ontwikkelingen en gebeurtenissen.

In tijden van snel veranderende en moeilijk grijpbare risico's en dreigingen moet de dienst tijdig nieuwe (potentiële) risico's voor de nationale veiligheid kunnen onderkennen en zijn aandacht niet onnodig lang of diep op bepaalde fenomenen blijven richten. De AIVD ging daarom investeren in onder andere trendanalyses, toekomstverkenningen en verkennend onderzoek. Daarnaast in een dienstbrede, eenduidige wegings- en prioriteringssysteem ten behoeve van de (re)allocatie van mensen en middelen over de verschillende aandachtsgebieden en onderzoeken.

Die wegings- en prioriteringssystematiek, die in 2009 werd ontwikkeld, zorgde ervoor dat de AIVD snel en flexibel kon insprijken op veranderingen in het dreigingsbeeld, door afgewogen keuzes te kunnen maken met betrekking tot intensiveringen en extensiveringen van zijn aandacht op de diverse aandachtsgebieden.

Voortaan kende AIVD eenheden en business units in plaats van directies.

- De eenheid Binnenlandse Veiligheid was verantwoordelijk voor de bescherming van de democratische rechtsorde, voor de staatsveiligheid en voor veiligheidsbevordering, zoals bedoeld met de A-, de C- en de E-taak uit de WIV.
- De eenheid Inlichtingen Buitenland was verantwoordelijk voor de buitenlandtaak, de D-taak uit de WIV.
- De eenheid Strategie en Beleid (SB) zorgde voor een adequate advisering en ondersteuning van het MT van de AIVD.
- De Eenheid Regie zorgde voor sturing op het inlichtingenproces en duidelijke en transparante besluitvorming. Daarnaast zorgde Regie voor een beter overzicht van en inzicht in onderzoeksprocessen, onderzoeksresultaten en de producten die de AIVD leverde. Ook maakte Regie de benodigde kwaliteit van processen en producten zichtbaar.
- Het Kenniscentrum Verbetermanagement en Innovatie bevorderde in algemene zin de kwaliteit van de bedrijfsprocessen.
- De eenheid Dienstencentrum was verantwoordelijk voor alle generieke, standaard dienstverlening binnen de dienst. Dit ging om personele en financiële administratie, personeelsadvies, registratie en archief, inkoop, huisvesting, interne veiligheid, vervoer, catering en kantooormiddelen.
- De eenheid OPEX ondersteunde de inzet van een breed scala aan inlichtingenmiddelen voor teams en afdelingen, verzorgde opleidingen en was verantwoordelijk voor het operationeel relatiebeheer met een aantal samenwerkingspartners en buitenlandse collegadiensten.
- De Businessunit Veiligheidsonderzoeken (BuVO) droeg zorg voor een doeltreffend proces van aanwijzing van vertrouwensfuncties en verrichtte veiligheidsonderzoeken.
- De Businessunit Nationaal Bureau Verbindingsbeveiliging (BuNBV) bevorderde de beveiliging van gevoelige informatie. Het NBV gaf (en geeft) advies over informatiebeveiliging, beoordeelde beveiligingsproducten en ondersteunde bij de implementatie ervan. Ook liet het NBV beveiligingsproducten ontwikkelen als er geen producten beschikbaar waren die voldoen aan de beveiligingseisen.
- De eenheid Informatiemanagement (IM) had als taakopdracht om enerzijds de continuïteit, de betrouwbaarheid en de beschikbaarheid van de huidige ICT-voorzieningen binnen de AIVD te garanderen en anderzijds de noodzakelijke vernieuwing van de ICT-voorzieningen binnen de AIVD onder regie te realiseren en in beheer te nemen.

In 2012 besloot de minister dat ook de AIVD moest aansluiten bij het Functiegebouw Rijk, deze operatie is in 2014 voltooid.

Reorganisatie David

Naar aanleiding van het regeerakkoord van het kabinet Rutte II diende een taakstelling te worden gerealiseerd bij de AIVD. De bezuinigingen zouden een groot effect op de formatie van de dienst te hebben, met name in de staf en ondersteuning.

Veel medewerkers verlieten op eigen initiatief de organisatie, maar ook kon een groot aantal van de medewerkers intern op een andere functie geplaatst worden.

De herplaatsing van medewerkers was mogelijk doordat in de zomer van 2014 het kabinet besloot het kabinet om 25 miljoen euro per jaar toe te voegen aan de begroting van de AIVD. Bestemd voor de versterking van het inlichtingenproces, het operationele proces: het hart van de organisatie.

Jihadgangers, onrust aan de grenzen van Oost-Europa en cyberdreiging hebben de noodzaak dusdanig vergroot dat extra geld werd vrijgemaakt

De reorganisatie, die naar aanleiding van de taakstelling in gang was gezet, werd echter niet teruggedraaid. Sinds 1 januari 2015 bestaat de AIVD uit drie directies: Inlichtingen, Operatiën en Veiligheidsonderzoeken en Bedrijfsvoering. Een centrale staf ondersteunt deze directies.

Uitgangspunten van de nieuwe organisatie zijn: resultaatsturing op basis van vertrouwen en transparantie, verantwoordelijkheden en bevoegdheden zo laag mogelijk beleggen, korte hiërarchische lijnen, een compact MT managementteam en een efficiënte staf.

Een aanzienlijk deel van de financiële impuls wordt besteed aan uitbreiding van de personele onderzoekscapaciteit. Daarnaast wordt de operationele inzet (zoals observatie) versterkt en geïnvesteerd in technische middelen. Eind 2014 is gestart met de externe werving van nieuwe medewerkers.

2.1.5.8. Werkwijze

De primaire processen van de AIVD zijn gericht op het voortbrengen van informatie, advies en/of operationele preventie ten behoeve van dragers van vitale belangen in de samenleving, door het zichtbaar maken van verschijnselen en activiteiten die, naar verwachting, een ernstige, doelgerichte bedreiging zijn of kunnen gaan vormen, waarbij het normale maatschappelijke weerstandsvermogen voorspelbaar onvoldoende is of zal zijn.

Voor het uitvoeren van de A- en D-taak wordt gewerkt met een teamstructuur aan de hand van specifieke teamopdrachten. Teamopdrachten bepalen de onderzoekszet door middel van een heldere vraagstelling en doelformuleringen. De teams zijn meestal georganiseerd op 'fenomenen', bijvoorbeeld radicaalislamitisch terrorisme. Er zijn ook teams met een specifieke inhoudelijke expertise, bijvoorbeeld financiële expertise. Een fenomeen kan door één of meerdere teams worden onderzocht. Het aantal teams en de omvang ervan zijn sterk afhankelijk van de aard en duur van het project. Deze relatief lange duur heeft ook te maken met de lange lead-time van projecten. Zo kost bijvoorbeeld het succesvol infiltreren in een organisatie vaak maanden en soms jaren.

De werkzaamheden binnen een operationeel team kent de volgende rollen: teamhoofd, analist, operateur, audiobewerker, bewerker, documentair informatie bewerker.

De informatie binnen de teams kan onder voorwaarden verstrekt worden aan andere teams. De AIVD werkt met betrekking tot informatie-uitwisseling nog steeds vanuit het 'need-to-know'-principe. Dit principe, dat erop neer komt dat ook AIVD-ers alleen het noodzakelijke van elkanders vertrouwelijke werkzaamheden weten, is een principe dat ook internationaal bij inlichtingen- en veiligheidsdiensten wordt toegepast. Het principe is waardevol wanneer het gaat om informatie die niet kan worden gedeeld zonder dat gevaar bestaat voor onder meer de bronnen die de informatie hebben geleverd. Om als organisatie optimaal te kunnen functioneren is een zeker (minimaal) niveau van informatie-uitwisseling en intra-organisatorische communicatie noodzakelijk. In verschillende AIVD stukken staat dat de informatie-uitwisseling tussen directies/eenheden binnen de AIVD een punt van zorg is dat continu aandacht behoeft.

2.1.5.9. Sturing en controle

De WIV begint in artikel 2 met de bepaling dat de diensten hun taak in gebondenheid aan de wet en in ondergeschiktheid aan de minister vervullen. Voor de AIVD is dat de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK).

De minister is daarmee verantwoordelijk voor het totale beleid (de prioritering en de posterioritering), de aansturing van de dienst (waaronder bedrijfsvoering) en de interne controle. De WIV heeft een centrale rol gegeven aan de ministeriële verantwoordelijkheid. Dat is het scharnier tussen de taakuitvoering van de diensten enerzijds en de controle door de minister en het parlement anderzijds. Sturing, controle en toezicht zijn dan ook niet los van elkaar te zien. Om de sturingstaak goed te kunnen uitoefenen moet de minister zich intern laten adviseren.

In de Raad voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (RIV), een onderraad van de ministerraad, bespreken de Minister-President en de Ministers van BZK, Veiligheid en Justitie, Defensie en Buitenlandse Zaken vraagstukken op het terrein van de nationale veiligheid. De RIV is een belangrijk overleg bij de voorbereiding van het kabinetsbeleid over onderwerpen die de nationale veiligheid raken. Deze onderraad wordt ambtelijk voorbereid in het Comité Verenigde Inlichtingendiensten Nederland (CVIN). De coördinator IVD (de secretaris-generaal van het ministerie van Algemene Zaken) is voorzitter van dit CVIN. In het CVIN hebben verder zitting de plaatsvervangend coördinator IVD (van Algemene Zaken), de raadsadviseur bij Algemene Zaken voor Buitenland en Defensie, Hoofd AIVD en Directeur MIVD, de hoofddirecteur Beleid (van Defensie), de Nationaal Coördinator Terrorismedebestrijding en Veiligheid (van Veiligheid en Justitie) en de directeur-generaal Politieke Zaken (Buitenlandse Zaken).

De Evaluatiecommissie vond het opmerkelijk dat er, afgezien van het hoofd AIVD, geen leidinggevende van BZK-zijde in het CVIN participeert. Om de betrokkenheid van het kerndepartement van BZK bij datgene wat in het CVIN besproken wordt te vergroten beviel de commissie aan dat een hoge vertegenwoordiger van het kerndepartement ook deel gaat uitmaken van het CVIN.

Voor de uitvoering van de inlichtingentaak buitenland bestaat er verder een verantwoordelijkheid voor de Minister-President. De Minister-President stelt namelijk, in overeenstemming met de Ministers van BZK en Defensie en in overleg met de Minister van Buitenlandse Zaken, de aanwijzing op die aangeeft op welke landen en onderwerpen de AIVD en MIVD zich met betrekking tot de buitenlandstaak moet richten (Aanwijzingsbesluit buitenland).

De rol van de Coördinator inlichtingen- en veiligheidsdiensten (beschreven in de artikelen 4 en 5 van de WIV) wordt ingevuld door de secretaris-generaal van het ministerie van Algemene Zaken. De coördinator kan op deze manier de rol en verantwoordelijkheid van de Minister-President bij het functioneren van de diensten invulling geven. Een belangrijk onderdeel van die verantwoordelijkheid is het opstellen van het Aanwijzingsbesluit buitenland.

Tijdens de Kamerbehandeling van het wetsvoorstel WIV 2002 is door de regering over de coördinator het volgende opgemerkt: 'de taak van de coördinator is nauw gerelateerd aan het feit dat de Minister-President voorzitter is van de Ministeriële Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (MICIV, thans Raad voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten, RIV). Voor een goede taakuitvoering zijn de hoofden van de diensten verplicht de coördinator alle medewerking te verlenen en hem daartoe alle nodige inlichtingen te verschaffen. De werkzaamheden van de RIV worden voorbereid in het Comité Verenigde Inlichtingendiensten Nederland (CVIN). De coördinator is voorzitter van dit comité. De coördinator informeert en adviseert de Minister-President over de zaken die in de RIV aan de orde komen. Voorts coördineert hij de werkzaamheden van de diensten. Deels vindt dit plaats in het CVIN, deels geschiedt dit op ad hoc basis in rechtstreeks contact met de diensten. Ook hierover informeert en adviseert de coördinator de Minister-President, opdat deze zijn coördinerende verantwoordelijkheid waar kan maken. In het CVIN kunnen enerzijds de belangen van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten naar behoren worden behartigd, terwijl anderzijds de belangen van de ministeries (belangendragers of behoeftezoekers), wier werkzaamheden op enigerlei wijze raakvlakken hebben met die van de AIVD of de MIVD, worden gewogen. De coördinator speelt in die belangenbehartiging een centrale rol'. Ten aanzien van de rol van de coördinator van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten sloot de evaluatiecommissie zich aan bij de opvatting uit eerdere rapporten (van de CITVD) namelijk dat deze onvoldoende uit de verf komt, met name door een gebrek aan doorzettingsmacht.

Naast de ministeriële (intern departementale) controle zijn er diverse externe organen die betrokken zijn bij de sturing en het toezicht op de I&V-diensten. De WIV noemt de coördinator inlichtingen- en veiligheidsdiensten (coördinator IVD), de Commissie van Toezicht betreffende de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (CTIVD) en de Nationale Ombudsman.

Daarnaast is er sprake van parlementaire controle, in de vorm van de vaste Kamercommissies (voor openbare informatie) en een speciale parlementaire commissie (de Commissie voor de Inlichtingen en Veiligheidsdiensten (CIVD), voor geheime informatie) en de Algemene Rekenkamer die financieel toezicht houdt op grond van de Comptabiliteitswet.

De Evaluatiecommissie doet een aantal aanbevelingen om het toezicht op de doelmatigheid van de diensten te verbeteren.

2.1.5.10. Relaties (nationaal)

De AIVD verricht zijn taken niet in een vacuüm. Naast de eerder beschreven sturings- en controlerelaties, heeft de AIVD te maken met een groot aantal nationale en internationale organisaties. Deze nationale en internationale organisaties vormen verschillende arena's waarbinnen de AIVD functioneert.

De AIVD bevindt zich in het maatschappelijk krachtenveld van burgers, maatschappelijke organisaties en bedrijven. De relatie tussen de AIVD en burgers, maatschappelijke organisaties en bedrijven is wederkerig. De AIVD informeert en attendeert burgers, bedrijven en andere maatschappelijke organisaties op relevante dreigingen en ontwikkelingen, terwijl zij omgekeerd de AIVD kunnen attenderen op potentiële bedreigingen van de nationale veiligheid. Bij de relatie met bedrijven gaat het in het bijzonder om bedrijven die vitale functies voor de Nederlandse samenleving vervullen.

Het bestuur (zowel het rijk als het lokale bestuur) is verantwoordelijk voor het waarborgen van de veiligheid in Nederland. In het inlichtingen- en veiligheidsjargon wordt het bestuur wel getypeerd als een belangendrager. Belangendragers zijn personen en instellingen die tot taak hebben bepaalde belangen te beschermen, al dan niet met behulp van informatie van de AIVD. Belangendragers kunnen zowel bestuursorganen als bedrijven zijn.

De AIVD is één van de diensten die binnen de Nederlandse context een bijdrage leveren aan het waarborgen van de veiligheid. De AIVD staat aan het begin van de opsporingsketen waarin het Openbaar Ministerie, de politie, de IND en de bijzondere opsporingsdiensten onderzoek en opsporing verrichten. De AIVD kan door het verstrekken van informatie aan het OM of anderen aanzetten geven tot onderzoek en opsporing door andere organisaties.

MIVD

Met de MIVD wordt op vele onderzoeksterreinen samengewerkt. De wijze waarop dat gebeurt varieert van gezamenlijke organisatieonderdelen, zoals het Team Caraïbisch Gebied, de Unit Contra-proliferatie en de Joint Sigint Cyber Unit, naar intensieve samenwerkingsverbanden (Projectgroep Syrië/Libanon en Rusland/Oekraïne/MH17), tot het verlenen van wederzijdse operationele ondersteuning en het uitwisselen en afstemmen van gegevens op het terrein van contra-terrorisme.

Op dit laatste terrein zijn de onderzoeken van de diensten van belang voor zowel het borgen van de veiligheid van Nederlandse militairen in missiegebieden als voor de beveiliging van Nederland tegen terroristische aanslagen. Op vele terreinen veel gebieden raken de werkzaamheden van beide diensten aan elkaar en wordt er samengewerkt en afgestemd.

Een goed voorbeeld van de samenwerking is de oprichting van de Joint Sigint Cyber Unit in 2014. De Joint Sigint Cyber Unit (JSCU) verwerft Sigint- en cybergegevens maakt deze toegankelijk en verwerkt ze voor beide diensten.

Naast dat de dienstleidingen over en weer participeren in het management van de andere dienst, worden de gezamenlijke teams aangestuurd door uit beide diensten samengesteld bestuursorganen. Maandelijks vindt op managementniveau een 'operationeel afstemmingsoverleg' plaats waarin de wederzijds van belang zijnde dossiers worden besproken, die voor beiden van belang zijn en eventuele geschillen worden opgelost. Ook over de inzet van bijzondere inlichtingenmiddelen voor beide diensten vindt wekelijks overleg plaats.

In 2014 is besloten dat de diensten in beginsel op termijn zullen gaan samenwonen, dat wil zeggen op één locatie zullen worden gehuisvest. Alhoewel realisatie daarvan nog meerdere jaren op zich zal laten wachten, betekent deze keuze voor samenwonen dat de samenwerking tussen beide diensten zich in de komende jaren verder zal verdiepen.

Onderzocht zal worden of en zo ja op welke terreinen producten en diensten te zijner tijd vanuit één – gezamenlijk – loket kunnen worden aangeboden. Naar verwachting zal dit vooral het geval zijn bij eenheden die ondersteunend zijn aan het inlichtingen operationele proces.

NCTV

De Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid is een van de strategische partners van de AIVD. De NCTV en de AIVD werken samen op verschillende terreinen, zoals de bestrijding en preventie van terrorisme, radicalisering en extremisme, en de bevordering van veiligheidsmaatregelen. Grondgedachte daarbij is dat de AIVD inlichtingen verzamelt en daarmee de NCTV de gelegenheid bieden om passende maatregelen te nemen.

NCSC

Het Nationaal Cyber Security Centrum maakt dat deel uit van van de NCTV. De AIVD levert substantiële bijdragen voor het 'Cybersecuritybeeld Nederland', dat het NCSC jaarlijks opstelt. Onder coördinatie van de NCTV heeft de AIVD, samen met tal van andere publieke en private partijen, bijgedragen aan het opstellen van de 'Nationale Cyber Security Strategie 2.0'.

De AIVD en het NCSC hebben intensief samengewerkt bij de opzet van de pilot Nationaal Detectie Netwerk. Netwerkdetectie is erop gericht om aanvallen op digitale netwerken te onderkennen. Wij gebruiken hiervoor eigen technische kennis en inzicht en kennis verkregen van collega-diensten, die vaak nog niet bekend is bij commerciële IT-beveiligingsbedrijven.

CT-infobox

In de CT-infobox wisselen AIVD, MIVD, politie, OM, bijzondere opsporingsdiensten en andere relevante organisaties operationele informatie uit. Uitgangspunt daarbij is dat alle relevante informatie gedeeld kan worden opdat optimaal de meerwaarde van de inlichtingen van de verschillende organisaties benut kan worden.

Regionale Inlichtingendiensten en Bijzondere Diensten

Bij de Nationale Politie, de Koninklijke Marechaussee, de Belastingdienst en het Korps Politie Caraïbisch Nederland zijn diensten ingericht die op basis van artikel 60 van de WIV 2002 werkzaamheden uitvoeren voor de AIVD. Deze diensten zijn een verlengstuk van de AIVD in hun werkgebied. Zij beschikken over een netwerk binnen de samenleving en binnen hun eigen organisaties.

De AIVD werkt met deze diensten samen op verschillende niveaus. Zo is zijn er, naast het overleg met de hoofden, ook een overleg nauwe contacten met andere functionarissen binnen het operationele proces voor de analisten respectievelijk de bewerkers. Voor de acquireurs van de artikel 60 WIV diensten is in 2014 eveneens een overleg ingericht .

Op het moment van schrijven is de volledige scheiding van de openbare orde en de nationale veiligheidswerkzaamheden van de artikel 60-WIV diensten nog niet voltooid. Na voltooiing van de splitsing zullen de artikel 60 WIV diensten van de Nationale Politie nog uitsluitend voor de AIVD werken. Om de aansluiting optimaal te laten zijn, is doorgewerkt aan de uitrol van een nieuw automatiseringssysteem voor de artikel 60 WIV diensten.

Ministeries van Algemene Zaken, Buitenlandse Zaken en Defensie

De informatie van de AIVD over ontwikkelingen in het buitenland helpt de Nederlandse ministeries bij het vormen en uitvoeren van buitenlands beleid, zowel bilateraal als door het innemen van posities in internationale organisaties als de VN, EU en NAVO. De ministeries die hiervan het meest gebruik maken zijn de Ministeries van Algemene Zaken en van Buitenlandse Zaken. De AIVD brengt inlichtingenberichten uit met betrekking tot specifieke ontwikkelingen en verzorgt briefings. Daarnaast werkt de AIVD samen met het Ministerie van BZ op het gebied van bijvoorbeeld reisadviezen en de ondersteuning van de uitvoering van het exportcontrolebeleid.

2.1.5.11. Relaties (internationaal)

De ontwikkelingen van de laatste jaren tonen aan dat het werk van de AIVD een steeds internationaler karakter krijgt en dat internationale samenwerking van groot belang is en zal blijven.

De AIVD werkt samen met een groot aantal inlichtingen- en/of veiligheidsdiensten in het buitenland. De meeste relaties met buitenlandse diensten zijn georganiseerd in breder NAVO en EU-verband. Door deze samenwerking is de AIVD beter in staat de dreigingen voor de nationale veiligheid te onderkennen, te onderzoeken en te duiden en de betrokken partijen te informeren.

De wijze van samenwerking met buitenlandse partners kan variëren van zeer beperkt tot zeer intensief. Hierbij heeft de AIVD nadrukkelijk aandacht voor het rechtsstatelijke en wettelijke kader waarbinnen een dienst opereert, alsmede de ervaringen die de AIVD in het verleden heeft opgedaan met de betreffende dienst. Deze factoren worden in onderling verband zorgvuldig gewogen, waarna de intensiteit van de samenwerking met een buitenlandse dienst wordt bepaald.

Deze veelheid aan relaties stelt eisen aan de wijze waarop de partners worden bediend. Dat vergt een groot vermogen tot differentiatie in de producten die de AIVD levert, alsook in de wijze waarop de AIVD met de verschillende relaties communiceert.

Om de informatiepositie van de AIVD internationaal goed te ondersteunen, beschikt de AIVD over een netwerk van in het buitenland gestationeerde liaisons en over liaisons die vanuit Nederland intensieve contacten onderhouden met collegadiensten.

2.2. Ordeningsstructuur van de archieven, de aansluiting tussen selectie en informatiebeheer

In artikel 5, lid 2 van het herziene Archiefbesluit 1995 is bepaald dat de 'systematische opsomming van categorieën archiefbescheiden' in overeenstemming moet zijn met de voor het archief geldende ordeningsstructuur. Voor enkele van de informatiesystemen die de AIVD in gebruik heeft, geldt dat hierin de ordening van de selectielijst toegepast wordt. Hieronder worden enkele belangrijke informatiesystemen die archiefwaardige informatie bevatten beschreven en de aansluiting van deze informatiesystemen op selectie en het informatiebeheer.

Deze selectielijst zal ook worden gebruikt bij de bewerking en selectie van gevormde papieren archieven vanaf 1946. De reeds gevormde archieven kunnen worden geselecteerd (d.w.z. er zullen geen archiefblokken zijn die niet kunnen worden geselecteerd met deze selectielijst) aan de hand van deze selectielijst, omdat de sturende en primaire processen van de AIVD en zijn voorgangers vanaf 1946 minimaal zijn veranderd.

Gezien de omvang van en veelvormigheid van deze nog niet geselecteerde archieven is het ondoenlijk om een overzicht te geven hoe deze selectielijst aansluit op de ordeningsstructuur van de archieven uit de periode vanaf 1946.

Bij de AIVD vallen twee grote informatie- of documentstromen te onderscheiden: de operationele en de niet-operationele stroom (ook wel 'open'-stroom genoemd).

Onder de operationele informatie- of documentenstromen wordt alle neerslag en relevante data gerekend die voortkomt uit processen waarbij met behulp van bijzondere inlichtingenmiddelen informatie wordt vergaard.

Onder de 'open' informatie- of documentstroom wordt de archivering van alle overige informatie (incl. relevante data) van de besturende- en primaire processen gerekend. Deze 'open' stroom heeft geleid tot diverse bestanden, zoals het bestand veiligheidsonderzoeken.

Per te bewerken bestand zal een archiefbewerkingplan worden opgesteld, waarin is vastgelegd hoe de selectie en waardering aan de hand van deze selectielijst wordt toegepast. Archiefbewerkingplannen worden in overleg met het Nationaal Archief vastgesteld.

In het documentair structuurplan (DSP) van de AIVD is een ordeningsstructuur opgenomen gebaseerd op de sturende, primaire, en ondersteunende werkprocessen van de dienst. Via een mapping in het DSP (ordeningsstructuur) is de systematische opsomming van categorieën archief van alle informatiesystemen en papieren archieven vanaf 1945 herleidbaar.

2.2.1. Hoofdprocessen

De processen van de AIVD zijn afgeleid van de zes hoofdprocessen zoals hieronder afgebeeld.

Ten aanzien van de ontwikkelingen op het gebied van procesmanagement, is er een MT besluit genomen om zes hoofdprocessen te onderkennen en daar proceseigenaren aan toe te kennen. Per 1 januari 2015 zullen, conform de Beheersregeling Documentaire Informatievoorziening (DIV) de verantwoordelijkheden van de processen er als volgt uitzien:

		Proceseigenaar
Soort proces	Overall (over hoofdprocessen heen)	Directeur-Generaal AIVD
<u>Besturende processen</u>	1. Besturingsprocessen a. bepalen visie, strategie en beleid b. monitoren en sturen (planning en control) c. Veranderen (organisatie)	Plaatsvervangend Directeur-Generaal AIVD (CIO)
<u>Primaire processen</u>	2. Inlichtingenproces a. sturing op onderzoeken b. kwaliteitsontwikkeling en inzetbaarheid middelen	2.a. Directeur Inlichtingen 2.b. Directeur Operatiën
	3. Uitvoeren van veiligheidsonderzoeken	Directeur Veiligheidsonderzoeken & Bedrijfsvoering
	4. Uitvoeren van verbinding- en informatiebeveiliging	Directeur Operatiën
<u>Ondersteunende processen</u>	5. Leveren van advies en ondersteunende generieke en standaard middelen en diensten (Personeel, Informatie, ICT, Organisatie, Financiën, Algemene Zaken, Communicatie en Huisvesting (PIOFACH))	Directeur Veiligheidsonderzoeken & Bedrijfsvoering (V&B)

2.2.2. Documentair Structuurplan (DSP)

De AIVD maakt gebruik van een procesmoduleerapplicatie waarin alle sturende, primaire en ondersteunende processen van de AIVD beschreven door de unit-, en afdelingshoofden, in de rol van proceseigenaar.

De afdeling Registratie- en Archiefdiensten (RAD) gebruikt de procesmoduleer applicatie als beheeromgeving van het documentair structuurplan (DSP) van de AIVD. De sturende, primaire en ondersteunende processen van de AIVD zijn in het ordeningsplan in het DSP uitgewerkt volgens een model gebaseerd op het Toepassingsprofiel Metagegevens Rijk. Dit model wordt binnen de AIVD het 'Model ordeningsstructuur' genoemd.

Het model is verdeeld over 5 niveaus, waarbij op elk niveau een specifieke set metagegevens toegekend is. Elk niveau kan als een aggregatie gezien worden van het onderliggende niveau. De eerste 3 niveaus volgen de ordening van het ordeningsplan. De laatste 2 niveaus betreffen de dossiermap en het lagere aggregatieniveau record. Op het derde niveau (3), het dossier, is er een koppeling met de selectielijst. Hierdoor krijgt elk dossier een waarderingstermijn (vernietigingstermijn).

In het DSP heeft de AIVD op basis van de GWR-methodiek per proces in het ordeningsplan, de selectie en waardering, volgens een vast stramien, onderzocht, beschreven, en/of gekoppeld. De processen van de AIVD in het ordeningsplan zijn vertaald naar een mappenstructuur, conform het model ordeningsstructuur. Deze mappenstructuur bestaat, zoals hierboven beschreven uit 5 niveaus. Op het derde niveau zijn de volgende elementen beschreven en gekoppeld:

- Een korte omschrijving van het doel van het proces;
- De voornaamste neerslag en/of activiteiten per proces;
- De koppeling met de waardering uit deze selectielijst;
- De vastgestelde waarderingstermijn uit deze selectielijst. Of een voorstel voor een waarderings- termijn, wanneer het een nieuwe of gewijzigde waardering betreft die nog vastgesteld moet worden, middels een vaststellingstraject selectielijst en door tussenkomst van de archiefcommissie;
- Een risicoanalyse (zie bijlage 2);
- Een trendanalyse: van de onderzochte trends die voorkomen in de AIVD archieven vanaf 1945. De trends zijn getoetst aan het Trendanalyserapport van het Nationaal Archief over het domein (zorg voor) veiligheid. Aan de hand van de trendanalyse zijn de waarderungen per categorie bepaald in '4. de lijst van waarderungen' en bij het bepalen van de '3.4. Criteria voor het maken van uitzondering', conform artikel 5^e van het archiefbesluit 1995. Zo hebben bepaalde trends geleid tot waardering 'Bewaren' voor de corresponderende neerslag.
- Een systeemanalyse: de besluitvorming van de AIVD als onderdeel van het ministerie van Binnenlandse Zaken (BZK) en de gevolgen voor de voornaamste neerslag en/of activiteiten in het proces. De systeemanalyse is nog concept, maar heeft geholpen om aan de hand van bestaande besluitvormingsprocessen te bepalen waar bepaalde (secretariaat) archieven bewaard moeten worden of werden. Hiermee is ook duidelijk welke selectielijst van toepassing is. Bijvoorbeeld: bij het moederdepartement, de AIVD, commissies, overlegorganen. Maar ook als het gaat om de ter beschikking gestelde archieven van andere zorgdragers.
- De grondslag van het proces, zoals: wetten (o.a. WIV, WVO), besluiten e.d.;
- De proceseigenaar (verantwoordelijk en bevoegd functionaris conform de beheersregeling documentaire informatievoorziening AIVD).

2.2.3. Documentmanagement systeem

Sedert 14 mei 2013 gebruikt de AIVD een documentmanagement systeem (DMS) met recordmanagement systeem (RMS) functionaliteiten. Dit systeem is nog in ontwikkeling en zal uitgebreid gaan worden met aanvullende recordmanagement functionaliteiten, zodat het mogelijk wordt om archiefbescheiden in de toekomst digitaal over te dragen aan het Nationaal Archief. In dit systeem wordt dossiergericht gewerkt. De binnenkomende documenten worden gescand of geïmporteerd en vervolgens opgeslagen in een zaakdossier. Volgens een vaste dossierlevenscyclus (dossierbeheerder, dossiereigenaar) wordt een dossier behandeld, afgesloten en vervolgens geautomatiseerd overgedragen aan het semi-statisch archief (SSA) van de AIVD. De afdeling Registratie en Archiefdiensten (RAD) is beheerder van de fysieke archiefbescheiden en digitaal afgesloten dossiers. Ook de fysieke archiefstukken worden volgens de dossierlevenscyclus geautomatiseerd overgedragen en fysiek geborgen bij het SSA.

De ordeningsstructuur, de primaire ordening, van dit systeem is gebaseerd op de AIVD-organisatie en via de DSP-mapping herleidbaar tot processen.

Vanaf 1 september 2009 gebruikt de AIVD voor proces veiligheidsonderzoeken (B-taak) een aparte DMS.

Ook in dit systeem wordt proces- en dossiergericht gewerkt. Het proces veiligheidsonderzoeken wordt digitaal ondersteund, maar na afronding van een veiligheidsonderzoek wordt het fysieke dossier overgedragen aan het SSA van de RAD.

Na de vaststelling van de selectielijst zal gestart worden met de uitbreiding van RMS functionaliteiten, zodat digitale en fysieke documenten eenduidig geselecteerd, gewaardeerd en waar nodig vernietigd kunnen worden.

De ordeningsstructuur in dit systeem komt overeen met de beschreven processen in het DSP.

Binnen de AIVD is in het DSP en de beheersregeling DIV vastgelegd dat alle archiefwaardige informatie van de besturende- en primaire processen vastgelegd moeten worden. Er zijn ook koppelingen met andere informatiesystemen om deze afspraak technisch af te vangen.

Oude registratiesystemen voor het vastleggen archiefwaardige informatie zijn grotendeels gemigreerd naar het DMS. De oude registratiessystemen die nog niet zijn gemigreerd, zijn in plannen opgenomen en zullen op termijn aan de hand van deze selectielijst worden (gedeeltelijk) overgedragen, uitgefaseerd of gemigreerd naar het huidige DMS.

Om veiligheidsredenen mogen merknamen van systemen die door de AIVD gebruikt worden niet vermeld worden in openbare stukken. De AIVD maakt gebruik van een US Department of Defence (DOD-5015-2 versie 3) gecertificeerd DMS/RMS systeem.

3. TOTSTANDKOMING SELECTIELIJST

3.1. Uitwerking van het Generiek Waarderingsmodel Rijksoverheid (GWR)

De GWR is een lijst met categorieën, hoofdprocessen en processen. Deze lijst is gestandaardiseerd voor het Rijk. De AIVD heeft samen met de MIVD deze GWR uitgewerkt voor zijn eigen specifieke situatie en gekoppeld aan alle beschreven processen. Per proces is aangegeven of de archiefstukken blijvend bewaren worden, dan wel na welke termijn de bescheiden voor vernietiging in aanmerking komen (waarderingen).

De volgende categorieën uit het GWR zijn niet opgenomen in de selectielijst, omdat de AIVD deze categorieën niet uitvoert of i.v.m. PIOFACH-functies onder de selectielijsten van BZK vallen:

- 2.3. (adviseren aan andere overheidsorganisaties over (uitvoering) van beleid);
- 3.3 (formulieren en tarieven);
- 4.1 (opstellen van de rijksbegroting en de ramingen voor de volgende jaren);
- 6. (uitoefenen van toezicht op overheidsinstanties);
- 7.1 (Goedkeuring onteigeningsbesluiten lagere overheden);
- 9. (verlenen van ondersteunende diensten);
- 11. (het heffen en innen);
- 12. (het vertegenwoordigen van de Minister of de Staat in bestuursrechtelijke procedures voor (inter)nationale gerechtelijke instanties).

3.2. Selectiedoelstelling

Waardering, selectie en acquisitie van archieven heeft tot doel het bijeenbrengen en veiligstellen van bronnen die het voor individuen, organisaties en maatschappelijke groeperingen mogelijk maken hun geschiedenis te ontdekken en het verleden van staat en samenleving (en hun interactie) te reconstrueren. Daartoe dienen die archieven of onderdelen van archieven veilig gesteld te worden die:

- a. representatief zijn voor hetgeen in de samenleving is vastgelegd;
- b. representatief zijn voor de activiteiten van de leden (personen en organisaties) van een samenleving;
- c. door waarnemers als belangrijk, bijzonder of uniek worden beschouwd omdat ze de belangrijke, bijzondere en unieke maatschappelijke ontwikkelingen, activiteiten, personen en organisaties in een bepaalde periode weerspiegelen.

(Kamerbrief van OCW en BZK van 17 december 2010, met als onderwerp 'selectieaanpak archieven' en kenmerk (NA) 2010/S&B/6.639).

3.3. Verantwoording waarderingen

Bij het toekennen van de waarderingen in deze selectielijst is in eerste instantie uitgegaan van de suggesties (defaults) die in het GWR zijn opgenomen. Deze defaultwaarderingen uit het GWR zijn niet in alle gevallen in deze selectielijst overgenomen. Zo kan het zijn dat er vanuit het oogpunt van bedrijfsvoering reden is om een langere bewaartermijn te hanteren of dat er cultuur-historische redenen zijn om een waardering vernietiging om te zetten in waardering blijvend bewaren.

Bij het bepalen van de waarderingen is uitgegaan van:

1. de algemene selectiecriteria (bewaarcriteria);
2. de risicoanalyse (m.n. voor vernietigingstermijnen);
3. de trendanalyse (m.n. voor uitzondering en waarderingen)
4. de systeemanalyse (m.n. voor besluitvorming en juiste archiefplaats)
5. bewaartermijnen in relevante wetgeving.

Bewaren vindt plaats volgens een van de volgende criteria:

ALGEMENE SELECTIECRITERIA	
<i>Processen die gewaardeerd worden met B(ewaren)</i>	
<i>algemeen selectie criterium</i>	<i>Toelichting</i>
1. <i>Processen die betrekking hebben op voorbereiding en bepaling van beleid op hoofdlijnen</i>	Hieronder wordt verstaan agendavorming, het analyseren van informatie, het formuleren van adviezen met het oog op toekomstig beleid, het ontwerpen van beleid of het plannen van dat beleid, alsmede het nemen van beslissingen over de inhoud van beleid en terugkoppeling van beleid. Dit omvat het kiezen en specificeren van de doeleinden en de instrumenten.
2. <i>Processen die betrekking hebben op evaluatie van beleid op hoofdlijnen</i>	Hieronder wordt verstaan het beschrijven en beoordelen van de inhoud, het proces of de effecten van beleid. Hieronder valt ook het toetsen van en het toezien op beleid. Hieruit worden niet per se consequenties getrokken zoals bij terugkoppeling van beleid.
3. <i>Processen die betrekking hebben op verantwoording van beleid op hoofdlijnen aan andere actoren</i>	Hieronder valt tevens het uitbrengen van verslag over beleid op hoofdlijnen aan andere actoren of ter publicatie.
4. <i>Processen die betrekking hebben op (her)inrichting van organisaties belast met beleid op hoofdlijnen</i>	Hieronder wordt verstaan het instellen, wijzigen of opheffen van organen, organisaties of onderdelen daarvan.
5. <i>Processen die bepalend zijn voor de wijze waarop beleidsuitvoering op hoofdlijnen plaatsvindt</i>	Onder beleidsuitvoering wordt verstaan het toepassen van instrumenten om de gekozen doeleinden te bereiken.
6. <i>Processen die betrekking hebben op beleidsuitvoering op hoofdlijnen en direct zijn gerelateerd aan of direct voortvloeien uit voor het Koninkrijk der Nederlanden bijzondere tijdsomstandigheden en incidenten</i>	Bijvoorbeeld in het geval de ministeriële verantwoordelijkheid is opgeheven en/of wanneer er sprake is van oorlogstoestand, staat van beleg of toepassing van noodwetgeving.

Deze selectielijst bevat tevens processen welke op een lager niveau zijn uitgewerkt en die niet voorkomen in het GWR. Dit is met name het geval in de categorie 7 en 10. De waarderingen op de lagere procesniveaus wijken soms aanzienlijk af van de defaultwaardes zoals gesuggereerd in het GWR. Hiervoor zijn meerdere redenen aan te voeren.

Een reden om af te wijken van de defaultwaarde is het belang van de bedrijfsvoering en/of het verzekeren van de mogelijkheid om verantwoording af te kunnen leggen, het verantwoordingsbelang. Risicoafwegingen kunnen bijdragen aan het verlengen van de bewaartermijn.

De risicoanalyse wordt gebruikt als structureel beheersinstrument voor de DIV binnen de AIVD. Processen die als hoog risico zijn aangemerkt krijgen voor wat betreft de DIV hogere prioriteit bij het toewijzen van middelen in de vorm van geld, personeel en hulpmiddelen. Zoals blijkt uit de selectielijst, resulteert een hoog risico voor de bedrijfsvoering en het kunnen afleggen van

verantwoording vaak in de waardering bewaren of in een lange bewaartermijn. Dat hoeft echter niet altijd. Een hoog risico kan ook voor kortere termijn gelden. Hoog risico resulteert dus niet *automatisch* in de waardering bewaren of een lange bewaartermijn. Een voorbeeld hiervan is de neerslag van beveiligingstaken.

Daarnaast kunnen vanwege het cultureel en historisch belang standaardwaarden worden omgezet van vernietigen op termijn naar bewaren.

Zie voor nadere uitleg: Bijlage 2: Risicoanalyse

Een trendanalyse beschrijft de trends die voorkomen in de AIVD archieven vanaf 1945. De trends zijn getoetst aan het Trendanalyserapport van het Nationaal Archief over het domein (zorg voor) veiligheid. Aan de hand van de trendanalyse zijn de waarderingen per categorie bepaald in '4. de lijst van waarderingen' en bij het bepalen van de '3.4. Criteria voor het maken van uitzondering', conform artikel 5^e van het archiefbesluit 1995.

De concept systeemanalyse beschrijft de besluitvorming van de AIVD als onderdeel van het ministerie van Binnenlandse Zaken (BZK) en de gevolgen voor de voornaamste neerslag en/of activiteiten in het proces. Aan de hand van bestaande besluitvormingsprocessen te bepalen waar bepaalde (secretariaat) archieven bewaard moeten worden of werden. Hiermee is ook duidelijk welke selectielijst van toepassing is. Bijvoorbeeld: bij het moederdepartement, de AIVD, commissies, overlegorganen. Maar ook als het gaat om de ter beschikking gestelde archieven van andere zorgdragers.

3.4. Criteria voor het maken van uitzonderingen

Op grond van artikel 5e van het Archiefbesluit 1995 kunnen in bijzondere gevallen archiefbescheiden die in de selectielijst zijn gewaardeerd als te vernietigen alsnog geselecteerd worden als te bewaren. Hierbij kan worden gedacht aan neerslag betreffende gebeurtenissen, incidenten, politieke van bijzonder cultureel of maatschappelijk belang.

Op basis van de uitgevoerde trendanalyse worden bij de AIVD met en in aanvulling op de vastgestelde selectielijst o.a. historische gegevens over treinkapingen, (moord-) aanslagen, terreurbewegingen, naslagen (specials) naar nieuwe leden van de koninklijke familie, bewindslieden, burgermeesters. vanwege het maatschappelijk belang van vernietiging uitgezonderd.

Een selectie steekproef van burgerbrieven, inzageverzoeken, beroep- en bezwaarschriften die media-aandacht hebben gekregen of betrekking hebben op personen van enige bekendheid e.d., zullen bewaard worden. Ook voorbeelden van types brieven die de diensten ontvangen worden bewaard (dus ook bv. het type brief van een op de diensten gefocuste persoon die elke mogelijke aanleiding aangrijpt om brieven te sturen, hetgeen niet direct in de media komt maar wellicht wel kenmerkend is voor het soort aandacht dat de diensten krijgen).

De AIVD heeft sinds 2014 een Archiefcommissie. Deze Archiefcommissie kan gevraagd en ongevraagd advies uitbrengen over de selectie, waardering en vernietiging van archiefstukken. De commissie kan voorstellen doen voor heroverwegingen van reeds genomen selectiebeslissingen. Aanleidingen hiertoe kunnen incidenten, politieke en maatschappelijke ontwikkelingen zijn.

3.5. Verslag besluitvorming

In augustus 2014 is de ontwerp-selectielijst aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) aangeboden. Het overleg over de ontwerp-selectielijst tussen de vertegenwoordigers van de zorgdrager en de vertegenwoordigers van de algemene rijksarchivaris vond mondeling en schriftelijk plaats in de daaropvolgende periode. De selectielijst werd in februari 2015 ter advisering voorgelegd aan de benoemde externe deskundige, in overeenstemming met artikel 3, sub d, van het per 1 januari 2013 gewijzigde Archiefbesluit 1995. Van het gevoerde overleg is een verslag gemaakt, dat met de selectielijst ter inzage is gelegd.

Vanaf 1 april 2015 lag de selectielijst gedurende zes weken ter publieke inzage bij de registratiebalie van de studiezaal en op de website van het Nationaal Archief, hetgeen was aangekondigd in de Staatscourant.

Naar aanleiding van de terinzagelegging is er één zienswijze over deze ontwerp-selectielijst ingediend. De indiener van de zienswijze pleit met name voor de bewaring van alle onderwerps- en persoonsdossiers van de AIVD, vanuit de gedachte dat het om een uniek archief gaat. De zienswijze gaf geen aanleiding tot inhoudelijke herziening van de waarderingsvoorstellen, maar leidde tot een aanscherping van de in paragraaf 3.4 opgenomen informatie.

Vervolgens werd de selectielijst aangeboden aan de Tweede Kamer, op basis van eerdere toezeggingen door bewindspersonen van WVC, OCW, BZK en Defensie.⁷ De vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft in de procedurevergadering van 11 februari 2016 de selectielijst voor kennisgeving aangenomen.

Daarop werd de selectielijst op 25 maart 2016 vastgesteld door de algemene rijksarchivaris namens de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en door de directeur-generaal van de Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst namens de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Deze beschikking is gepubliceerd in de Staatscourant (*Stcrt.* 2016, nr. 20699, d.d. 25 april [NA/2016/16431]).

3.6. Afspraken en vooruitblikken

3.6.1. Evaluatie selectielijst binnen vijf jaar

De selectielijst van de AIVD wordt binnen vijf jaar met het Nationaal Archief en de MIVD geëvalueerd. De belangrijkste redenen hiervoor zijn:

- een vastgestelde selectielijst gebaseerd op processen is voor de AIVD een grote vooruitgang om haar achterstanden te kunnen wegwerken om zo te kunnen voldoen aan haar wettelijke verplichtingen;
- om de archivering op orde te brengen om in de toekomst achterstanden te voorkomen;
- de AIVD is zich er van bewust dat een nieuwe selectieaanpak, die in ontwikkeling is, tot mogelijke veranderingen kan leiden.

3.6.2. Groeipad selectielijst

In het Strategisch Informatieoverleg (SIO) tussen het Nationaal Archief, AIVD en de MIVD zullen nadere afspraken gemaakt worden over het vervolgtraject.

Die nadere afspraken gaan over:

1. de wijze waarop de toepasbaarheid van de selectielijst wordt geëvalueerd;
2. de toepassing van de nieuwe waarderingsmethode;
3. het bewaken van de afstemming tussen AIVD en MIVD ten aanzien van selectielijsten.

⁷ O.a. TK 1991-92, 22 036, nr. 3, TK 2004/2005, 29 800 VII, nr. 4, Brief van MNZK van 30 juni 2014, AO Wiv 16 april 2014.

DEEL II CATEGORIEËN VAN TE BEWAREN EN TE Vernietigen ARCHIEFBESCHEIDEN

4. LIJST VAN WAARDERINGEN EN PROCESSEN

4.1. Sturing van de organisatie

De (interne) sturing en beheersing van bedrijfsprocessen binnen een organisatie om de beleidsdoelstellingen te kunnen realiseren. Het betreft sturing en beheersing van zowel de primaire als de ondersteunende processen die hiervoor faciliterend zijn.

Bedrijfsfuncties in dit cluster zijn: Interne sturing; Interne beheersing.

Nummer:	1.			
Categorie:	Het maken en uitvoeren van afspraken inzake inrichting en besturing van de organisatie.			
Toelichting	Binnen het bereik van deze categorie valt alle neerslag met betrekking tot de inrichting van de organisatie, zoals bijvoorbeeld het instellen van dienstonderdelen. Voorbeelden van overige neerslag zijn: jaarplannen, managementcontracten, directieplannen, samenwerkingsovereenkomsten, het afleggen van verantwoording over geleverde ondersteuning aan de organisatie (jaarverslagen, rapportages)			
Nr.	Proces	Risico	Waardering	Toelichting !! Attentie • Voornaamste neerslag en/of activiteiten per proces
1.1	Het inrichten van de AIVD-organisatie	Hoog	B 4	Instellings- en opheffingsbesluiten, onder andere adviesorganen en commissies, directies van de AIVD. Hier ook reorganisaties van de AIVD. !! Het instellen moet met een formeel instellingsbesluit gebeuren. • <i>Het instellen en/of wijzigen van organisatieonderdelen, raden, commissies en werkgroepen van de AIVD.</i> • <i>Het verzelfstandigen en inrichten van de AIVD met overheidstaken inzake uitvoering, normstelling en controle.</i>
1.2	Het benoemen van voorzitters, secretarissen, leden en ambtelijke adviseurs van formeel ingestelde adviesorganen, stuurgroepen en organisaties van de AIVD	Laag	V 7 jaar na vervallen	Benoemingsbesluit/ontslagbesluit <i>Het (instemmen met) benoemen, schorsen of ontslaan van de voorzitters, secretarissen, leden en ambtelijke adviseurs van adviesorganen, stuurgroepen en organisaties van de AIVD.</i>
1.3	Sturing van de AIVD-organisatie op SG/hoofddirecteurniveau	Hoog	B 1	<i>Sturing van de organisatie op het niveau Directeur-generaal (DG) van de AIVD. Zie 2.3.2 matrix hoofdprocessen: overall sturing door DG AIVD (over hoofdprocessen heen) en de besturende processen: a. bepalen visie en strategie langere termijn en veranderen van de organisatie.</i> Hieronder ook: • Beraden gericht op

				besluitvorming: Producten: bijv. management rapportages, bedrijfsplannen, activiteitenplan, financiële rapportages. !! Zie ook risicoanalyse (bijlage 2): als hoog risicoproces binnen de AIVD zijn aangewezen: Processen, incidenten of activiteiten die een grote impact hebben op de politieke verantwoordelijkheid van onze minister. De processen binnen de bestuurstaf en voor het bureau SG van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zijn daarbij essentieel, maar ook vergelijkbare besturende processen bij de AIVD. (BESTURING)
1.4	Sturing van de AIVD-organisatie op lagere niveaus (lager dan het niveau Directeur-generaal van de AIVD)	Hoog	V 20 jaar	Sturing van de AIVD op lagere niveaus. Op het niveau hoofden van de organisatie-eenheden van de AIVD. Zie 2.3.2 <i>matrix hoofdprocessen: sturing proceseigenaren (directeuren in geval van de AIVD) per proces.</i> Producten: bijv. management rapportages, bedrijfsplannen, activiteitenplan, jaarplannen !! Let op input aan bepalen visie strategie, veranderen van organisatie langere termijn valt onder 1.3.
1.4.1	Het voeren van structureel overleg op directie- en afdelingsniveau en met de ondernemingsraad van de AIVD	Laag	V 5 jaar	<i>Valt te denken aan regulier overleg m.b.t. besluitvorming over werkafspraken binnen directie, afdelingen, teams e.d. Ook overleg met de ondernemingsraad m.b.t. ondernemingsraadvraagstukken:</i> <i>Vergaderstukken werkoverleggen;</i> !! Let op overleggen van de ondernemingsraad met DG AIVD en de SG vallen onder 1.3
1.5	Beheersen van de AIVD-organisatie	Hoog	V 20 jaar	Planning en controlecyclus, werkgroepen m.b.t. inrichting van de AIVD. Het besturen van de organisatie onder meer door de inzet van managementinstrumenten en het houden van hierop gericht overleg. Zie 2.3.2 <i>matrix hoofdprocessen: sturing PDG AIVD 1.b. monitoren (planning en control)</i>

				<i>Valt te denken aan:</i> • <i>Voorjaars- en najaarsnota's</i> • <i>Inkoopplanen</i> • <i>Wervingsplannen</i> • <i>Bestedingsplannen</i> • <i>Jaarverslagen</i> !! Let op verschil met 1.1 bv. commissies vs. werkgroepen: is er wel of geen formeel instellingsbesluit?
1.5.1	Toezicht op beheersen van de AIVD-organisatie	Laag	V 7 jaar	Interne controle door de <i>afdeling Control van de Centrale Staf</i> en accountancy door de Audit Dienst Rijk. Zie 2.3.2 <i>matrix hoofdprocessen: monitoring door PDG AIVD 1.b. monitoren (planning en control).</i> <i>Valt te denken aan evaluatie-, review- en auditactiviteiten met het oog op strategische risicobeheersing.</i>

4.2. Primaire functies

Het omzetten van middelen (geld, mensen, informatie, enz.) in producten/prestaties die zijn gericht op het realiseren van de taken en doelen van de organisatie. De primaire functies dragen dus rechtstreeks bij aan het realiseren van de doelstellingen van de Rijksdienst. In die hoedanigheid zijn ze direct te relateren aan het leveren van (domeinafhankelijke) diensten aan bewindslieden, burgers, bedrijven en instellingen (waaronder andere overheidsorganisaties).

Bedrijfsfuncties in dit cluster zijn: Beleidsvorming, Beleidsontwikkeling en Beleidsimplementatie, Wet- en Regelgeving, Externe Voorlichting, Beleidsevaluatie.

Nummer:		2.		
Categorie:		Het maken, verantwoorden en uitdragen van beleid.		
Toelichting		Voornaamste neerslag en/of activiteiten per proces die hieronder vallen zijn: beleidsnotities, -nota's, verkenningen, rapporten, adviezen, strategieplannen, meerjarenprogramma's, visiedocumenten, rekenkameronderzoeken, jaarverslagen (op het gebied van beleid) en verslagen van acties zoals nationale veiligheid door tijdige dreigingen, internationale politieke ontwikkeling en risico's te onderkennen dit niet direct zichtbaar zijn.		
Nr.	Proces	Risico	Waardering	Toelichting !! Attentie • <i>Voornaamste neerslag en/of activiteiten per proces</i>
2.1	Het maken, verantwoorden en uitdragen van beleid door de AIVD	Hoog	B 1	Beleid waar de AIVD voor is ingesteld. !! Bij congressen, conferenties e.d. geldt: als de AIVD die organiseert wordt de voornaamste neerslag bewaart. !! Hieronder ook beleid dat een directe impact heeft op het primaire beleid, zoals bijvoorbeeld (inter) nationale veiligheidsdreigingen, politieke risico's etc. • Het voeren van overleg met betrokken actoren • Het adviseren van de ambtelijke en politieke leiding • Het ontwikkelen en evalueren van beleid • Het gereedmaken van beleid voor implementatie • Het beantwoorden van Kamervragen en vragen van het Europese Parlement • Het (internationaal) uitdragen van beleid • Het organiseren van (internationale) congressen, conferenties, symposia, burgerpanels en burgerenquêtes betreffende het beleid • Het (beleidsmatig en financieel) afleggen van verantwoording aan de politiek over gevoerd beleid

				(hieronder vallen ook parlementaire enquêtes) • Het voorbereiden van een standpunt ter inbrenging in de Ministerraad, onderraden, Staten-Generaal en/of (inter)nationale gremia <i>Valt te denken aan: Aurora-verslagen</i>
2.2	Het opstellen en verantwoorden van het beleid op het gebied van ondersteuning (PIOFACH) van de AIVD	N.v.t.	N.v.t.	De neerslag betreffende de PIOFAH-functies 'het opstellen en verantwoorden van het beleid op het gebied van ondersteuning (PIOFACH) van de AIVD' vallen buiten de reikwijdte van deze selectielijst, maar onder de verantwoordelijkheid van de vastgestelde (basis) selectielijsten van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Dit is afgestemd met de CIO van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Met beleid op het gebied van ondersteuning wordt bedoeld: beleid m.b.t. personeel, informatie, organisatie, financiën, algemene zaken, communicatie en huisvesting (PIOFACH).

Nummer:		3.		
Categorie:		Het maken van wet- en regelgeving.		
Toelichting		Het gaat binnen deze handeling om een breed spectrum van wetgeving. Er zijn wetten die alleen van toepassing zijn op het grondgebied van Nederland, maar er zijn ook wetten die gelden voor het gehele grondgebied van het Koninkrijk der Nederlanden. Daarnaast zijn er BES-wetten, die betrekking hebben op Bonaire, St. Eustatius en Saba. Verder is er Europese wet- en regelgeving.		
Nr.	Proces	Risico	Waardering	Toelichting !! Attentie • <i>Voornaamste neerslag en/of activiteiten per proces</i>
3.1	Maken van wet- en regelgeving door de AIVD	Hoog	B 5	Wanneer de AIVD zichzelf als (mede-) wetgever beschouwt. Ook internationale verdragen, algemene maatregelen van bestuur, Koninklijke Besluiten en ministeriële besluiten. !! Wetten, algemene maatregelen van bestuur, Koninklijke Besluiten en ministeriële regelingen. !! Aanwijzingen van de BS BZK, SG, H-AIVD et cetera vallen hier niet onder maar worden geplaatst onder opstellen en

				verantwoord beleid op het gebied van ondersteuning (zie 2.2) • <i>Het evalueren van wet- en regelgeving.</i> (WIV, WVO et cetera)
3.2	Adviseren over wet- en regelgeving aan andere departementen door de AIVD	Laag	V 20 jaar	Wanneer de AIVD zichzelf niet als (mede-) wetgever beschouwt. Bewaard bij de ontvangende partij. <i>Let op: adviezen die vanwege rubriceringsniveau door andere overheidsorganisatie terug worden gestuurd naar de AIVD, worden B(blijvend) bewaard door de AIVD.</i>

Nummer:	4.
Categorie:	Het (mede) opstellen van de rijksbegroting en de ramingen voor de volgende jaren.
Toelichting	De neerslag betreffende de PIOFACH-functies. Het opstellen van de rijksbegroting valt niet onder de reikwijdte van deze selectielijst, maar onder de verantwoordelijkheid van de vastgestelde (basis) selectielijsten van de minister van BZK te laten vallen. Dit is afgestemd met de CIO van het ministerie van BZK.

Nummer:		5.		
Categorie:		Het geven van voorlichting en verstrekken van informatie aan burgers, bedrijven, instellingen en andere overheden.		
Toelichting		Voorbeelden van neerslag van deze handeling zijn bijvoorbeeld: folders, WoB-verzoeken (voor de AIVD, inzageverzoeken gebaseerd op de WIV), burgerbrieven, adviezen.		
Nr.	Proces	Risico	Waardering	Toelichting !! Attentie <i>Voornaamste neerslag en/of activiteiten per proces</i>
5.1.1	Het voorbereiden van het geven van publieksvoorlichting door de AIVD	Laag	V 5 jaar concepten	<i>Het voorbereiden van publieksvoorlichting (o.a. persberichten, toespraken, publicaties, tv campagnes en Postbus 51) door de AIVD</i>
5.1.2	Het vaststellen van het geven van publieksvoorlichting door de AIVD	Hoog	B 5 eindproducten	<i>Het vaststellen en geven van publieksvoorlichting (o.a. persberichten, toespraken, publicaties, tv campagnes en Postbus 51)</i>
5.2	Het door de AIVD afhandelen van burgerbrieven, WOB-verzoeken (voor de AIVD, inzageverzoeken gebaseerd op de WIV) en verzoeken om informatie door de Ombudsman op grond van de Wet inlichtingen en Veiligheidsdienststen (WIV)	Laag	V 5 jaar	<i>Het reageren door de AIVD op acties van burgerorganisaties, particuliere instellingen en particulieren</i> <i>Voorbeelden van voornaamste neerslag van dit proces zijn bijvoorbeeld: folders, WOB-verzoeken, burgerbrieven, adviezen.</i> <i>Let op: Zie 3.4.Criteria voor het maken van uitzonderingen.</i>

4.3. Handhaving en toezicht

Nummer:	6.
Categorie:	Deze categorie is vervallen in deze selectielijst, omdat de AIVD deze functie niet uitvoert.

Nummer:	7.
Categorie:	Het controleren op naleving van wet- en regelgeving en handhaving ervan.
Toelichting	De AIVD en de MIVD hebben gekozen om hun primaire taken onder handhaving en toezicht onder te brengen, omdat in de toelichting en voorbeelden in GWR de taakuitvoering van inlichtingen en opsporingsdiensten, het verzamelen van inlichtingen en (internationale) uitwisseling van inlichtingen is beschreven.

Nr.	Proces	Risico	Waardering	Toelichting !! Attentie
				<i>Voornaamste neerslag en/of activiteiten per proces</i>
7.1	Het door de AIVD verantwoording afleggen aan Staten-Generaal of Europese instellingen	Hoog	B	<i>Valt te denken aan:</i> <i>Relevante correspondentie i.v.m. Europese inspecties in kader van bijvoorbeeld document security</i>
7.3	Het door de AIVD uitvoeren van incidentele/projectmatige inspecties en/of fysieke controles (ingeval) van maatschappelijke beroering of calamiteit	Hoog	B 6 in geval van maatschappelijke beroering en V10 jaar voor calamiteiten	!! Waardering V10 jaar is bedoeld voor inspecties/controles in geval van calamiteiten van een standaard karakter die niet leiden tot maatschappelijke beroering. <i>Valt te denken aan:</i> <i>inspecties bij liaisons, Schiphol e.d.</i>
7.6	Het door de AIVD houden van toezicht op de toepassing van internationale beveiligingsvoorschriften in de veiligheids- en inlichtingen sfeer	Laag	V 10 jaar	<i>Valt te denken aan: rapporten, adviezen en aanbevelingen</i> <i>Opmerking: het gaat hier o.a. om de inspectie van de beveiliging die op grond van het NAVO-verdrag van de Nederlandse overheid wordt geëist (ook EU).</i>
7.7	Het door de AIVD verrichten van veiligheidsonderzoeken als bedoeld in de Wet Veiligheidsonderzoeken	Hoog	V15 jaar V 1 jaar voor de stukken van niet benoemden	!! De AIVD doet veiligheidsonderzoeken naar personen die een vertrouwensfunctie gaan bekleden. Het verrichten van open (herhaalde) antecedenten- / betrouwbaarheids- / veiligheidsonderzoeken

				vallen ook onder deze waardering Onder deze categorie vallen ook de onderzoeken die onder de mandaat van de AIVD worden uitgevoerd naar personen door de regionale politie-eenheden, Korps Landelijke Politiediensten (KLPD) de Koninklijke Marechaussee Bijzondere dienst (KMAR BD) <i>Valt te denken aan:</i> • aanvragen aanmelding VO • opgaven persoonlijke gegevens • aanvragen clearance • afmeldingen • afspraakverzoeken • afwijzingsbrieven • brieven collegadiensten • brieven MIVD • brieven externe navragen • besluiten • handhavingen • relevante correpondentie • onderzoeksrapporten • persoonsgegevens • meldingen • zoekresultaten • reacties • lijsten contactpersonen • verzoeken • persoonskaarten • staat van inlichtingen burgerluchtvaart <i>Let op '3.4. criteria voor het maken van uitzonderingen' m.b.t. tot naslagen koninklijke familie, bewindslieden en burgermeesters.</i>
7.7.1	Het door de AIVD weigeren van het afgeven en het intrekken van 'verklaringen van geen bezwaar (VGB)'	Hoog	V 10 jaar na afgifte c.q. na weigering verklaring	!! Het intrekken of weigeren van een VGB, omdat bezwaar bestaat tegen de vervulling van een bepaalde vertrouwensfunctie door een bepaalde persoon. <i>Valt te denken aan:</i> • Besluiten afwijzingen
7.8	Het door de AIVD registreren, toetsen (naslaan) van personen	Hoog	V 5 jaar na vervallen bedrijfsvoeringsbelang	!! De AIVD doet aan het naslaan van personen die deelnemen aan (internationale) congressen in Nederland, maar ook

				bezoekers van de AIVD. <i>Valt te denken aan:</i> • Nuclear Security Summit (NSS) • Kroningen
7.9	Het door de AIVD uitvoeren van taken zoals opgelegd in de Wet Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten	Hoog	Wordt verder uitgediept in waarderin- gen 7.9.1 t/m 7.9.9	Met uitzondering van agenten- en informanten dossiers en gegevens. Wordt geregeld in de nieuwe WIV. !!De AIVD krijgt hierbij ondersteuning van regionale politie-eenheden, Korps Landelijke Politiediensten (KLPD) en de Koninklijke Marechaussee Bijzondere dienst (KMAR BD). De informatie van deze eenheden over gekende en niet-gekende dreigingen wordt rechtstreeks opgenomen in de AIVD-dossiers en valt binnen het inlichtingen proces.
7.9.1	Het door de AIVD opstellen van nadere plannen op het gebied van het verwerven van inlichtingen (sturen op inlichtingenproces)	Hoog	B 5	<i>Valt te denken aan:</i> • planningen • onderzoeksmethodes • opdrachten
7.9.2	Het door de AIVD verwerken van meldingen	Hoog	B 5 meldingen die aanleiding zijn voor exploiteren inlichtin- gen V 5 jaar voor meldingen die niet leiden tot verwerven van informatie	!! Bij het verwerken van meldingen wordt een inschatting omtrent urgentie en impact gemaakt. Onder dit proces vallen ook naslagverzoeken uit de buitenwereld in geval van incidenten en/of vragen. <i>Valt te denken aan:</i> • (uitgeschreven) telefoonberichten • schriftelijke berichten • overgedragen berichten • bevestigingen schriftelijke berichten • naslagresultaten
7.9.3	Het door de AIVD systematisch verwerven van open bron informatie	Hoog	V20 V1 jaar voor niet gebruikte open bron informatie	<i>Valt te denken aan:</i> • kranten artikelen • tijdschriften artikelen • internetpagina, artikelen
7.9.4	Het door de AIVD benaderen van informanten en agenten	Hoog	N.v.t.	Wordt geregeld in de nieuwe WIV.

7.9.5	Het door de AIVD voeren van operaties van informanten en agenten	Hoog	N.v.t.	Wordt geregeld in de nieuwe WIV.
7.9.6	Het door de AIVD verwerven van inlichtingen informatie	Hoog	V 20 jaar V 1 jaar voor de niet relevante (ruwe) informatie dan wel niet geselecteerde informatie	!! Niet alle gegevens die via interceptie worden binnengehaald zijn relevant om nader geanalyseerd of als exploitatieresultaat gebruikt te worden. Binnen de AIVD is hiervoor een beheermodel ontwikkeld, gebaseerd op de WIV en de Archiefwet. De WIV bevat artikelen hoe om te gaan met verwerking van gegevens. <i>Voorbeelden van niet relevante informatie:</i> - gegevens (open bronnen, telefoontaps, internettaps, hack-opbrengsten, ambtelijke bronnen, sociale media, databanken e.d.) die als bulk zijn binnengehaald, maar niet gebruikt wordt of in onderzoeksdossiers opgenomen worden. - gegevens die onjuist zijn of ten onrechte verwerkt zijn. (conform WIV artikel 43.2 zo spoedig mogelijk vernietigen) <i>Valt te denken aan:</i> - reismeldingen - visumaanvragen - meldingen - rapporten - relevante informatie kennisniveau onderzoeksonderwerpen - onderzoeksvragen - voorstellen inzet onderzoeksmogelijkheden - afwijzing inzetadviezen - akkoord voorstellen - relevante informatie extra middelen capaciteit - geoperationaliseerde onderzoeksvragen - relevante informatie middelen capaciteit (sub) optimale inzetadviezen - optimale inzetvoorstellen - ingevulde aanvragen - herinneringen verlenging inzet - getoetste aanvragen (on)geregistreerde

				<i>aanvragen</i> • <i>afgekeurde aanvragen</i> • <i>ingewonnen informatie (voldoende)</i> • <i>actuele informatie</i> • <i>informatie nodig voor inzet</i> • <i>aanvullende informatiebehoefte</i> • <i>overgedragen berichten</i> • <i>geadresseerde berichten</i> • <i>(on)geïdentificeerde ingewonnen informatie</i> • <i>relevante informatie voor (andere) teams</i> • <i>toegankelijk gemaakte informatie</i>
7.9.7	Het door de AIVD exploiteren van de geanalyseerde informatie door het uitbrengen van exploitatieproducten aan belangenhebbenden	Hoog	B5	<i>Valt te denken aan het uitbrengen van de volgende inlichtingen en veiligheids-exploitatieproducten:</i> • <i>ambtsberichten</i> • <i>reacties op RFI</i> • <i>dreigingsinschattingen</i> • <i>adviezen</i> • <i>risico inschattingen</i> • <i>verslagen van contacten</i> • <i>fenomeenstudies</i> • <i>informatie over relaties</i> • <i>voorstellen tot exploiteren</i> • <i>waarderingen afnemers</i>
7.9.8	Het door de AIVD na onderzoek uitbrengen van verslag aan de persoon ten aanzien van wie één van de bijzondere bevoegdheden is uitgeoefend of de commissie van toezicht op de hoogte stellen dat het verslag niet kan worden uitgebracht.	Hoog	V 10 jaar	!! Ingevolge artikel 34 van de WIV is er een notificatieplicht. De notificatieplicht houdt in dat de AIVD vijf jaar na de beëindiging van bijzondere bevoegdheden zoals genoemd in dat artikel moet onderzoeken of degene jegens wie deze bevoegdheden is uitgeoefend hiervan in kennis kan worden gesteld. De notificatieplicht is bedoeld om de burger (beter) in staat te stellen de aan hem toekomende grondrechten te effectueren. Anders gezegd, het moet de burger in staat stellen te ageren tegen vermeend onrechtmatig inzetten van bijzondere bevoegdheden door de diensten. Voor klachten geldt dat die binnen 1 jaar na het bekend worden van het handelen van de overheid (dus in dit geval binnen 1 jaar na ontvangst van de notificatiebrief) moeten worden ingediend. Zie voor afhandeling van klachten waardering 10.2

				<i>Valt te denken aan: notificaties</i>
--	--	--	--	---

4.4. Kennis en advies

Voor de gehele beleidscyclus wordt gebruik gemaakt van verschillende vormen van kennis en advies ter ondersteuning van de kwaliteit van het beleidsproces en het beleid. De politiek maakt gebruik van adviezen door (bijv.) de ingestelde onafhankelijke adviesraden. De kerndepartementen maken gebruik van diverse vormen van kennis en advies. Deels is de kennis- en adviesfunctie ondergebracht binnen de Rijksdienst zelf, maar ook daarbuiten, zowel publiek als privaat.

Nummer:	8.			
Categorie:	Het (laten) verrichten van onderzoek en het rapporteren hierover.			
Toelichting	Onder het bereik van deze categorie vallen niet alleen incidentele onderzoeksopdrachten aan overheidsorganen of externe onderzoeksbureaus, maar ook de structurele onderzoeksopdrachten van een aantal instellingen. Hierbij kan worden gedacht aan de taken van het Centraal Planbureau, het Centraal Bureau voor de Statistiek, het KNMI en het RIVM. De onderzoeksdata worden gewaardeerd op basis van de waarde van deze gegevens voor de bedrijfsvoering van het onderzoeksinstituut. De data van bijvoorbeeld het CBS, KNMI en RIVM worden permanent bewaard. Voorbeelden van neerslag van deze handeling zijn bijvoorbeeld: onderzoeksopdrachten, onderzoeksdata, modellen, rapporten. Opmerking: in een rapport kan ook een advies zijn opgenomen. Voor beleidsadvies zie 2.3			
Nr.	Proces	Risico	Waardering	Toelichting !! Attentie • <i>Voornaamste neerslag en/of activiteiten per proces</i>
8.1	Het vaststellen van onderzoeksopdrachten en het opstellen van eindrapporten, economische, politieke en/of (inter) nationale veiligheids- en inlichtingenrapportages door de AIVD	Hoog	B 5	Het onderzoek dient betrekking te hebben op het primaire proces van de AIVD, te weten (inter)nationale veiligheid. Een voorbeeld van zo'n rapport is het inlichtingenrapport, handelingsperspectief ICT-beveiliging of onderzoeksrapport (NBV en Terra). Dreigingsinschattingen, dreigingsanalyses en risicoanalyses ten behoeve van het Stelsel Bewaken & Beveiligen (E-taak) en onderhoudt de relatie met de voor het stelsel relevante partijen. Daarnaast dreigingsanalyses met betrekking tot vitale sectoren en onderhoudt de relatie met deze sectoren en andere relevante partijen (C-taak). De producten zijn voor het

			grootste deel gebaseerd op informatie van de operationele teams en voor een beperkt deel uit eigen (niet-operationeel) onderzoek. De dreigingsinschattingen, dreigingsanalyses en risicoanalyses van CE zijn bestemd voor de Coördinator Bewaking en Beveiliging (CBB) van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV), die vervolgens beslist over te nemen beveiligingsmaatregelen. CE is verdeeld in vijf clusters: Politiek, Diplomatiek, Koninklijk Huis, Internationale organisaties, Burgerluchtvaart en Vitale sectoren. !! In voorkomende gevallen ook relevante onderzoeksdata (zie uitleg 7.9.6) !! Onderzoeken op andere terreinen als (inter)nationale veiligheid, dreigingen, risico's e.d worden geplaatst onder de categorie waar ze naar hun aard het meest thuishoren. Onderzoeken op het gebied van informatievoorziening worden geplaatst onder Organisatie besturen als het onderzoek beleidsmatige aspecten bevat op het gebied van informatievoorziening en onder Ondersteuning algemeen, informatievoorziening als het meer uitvoerend van aard is. Voorbeelden: Strategische kennisagenda. !! Voor het financieren, begeleiden en uitvoeren van (wetenschappelijke) onderzoeken zie 8.3. • <i>Het opstellen van onderzoeksprogramma's</i>
--	--	--	--

				<i>en –protocollen</i> • <i>Het aanbieden van onderzoeksrapporten</i> • <i>Het vaststellen van de opdracht en het eindproduct van (wetenschappelijk) onderzoek</i> • <i>Het opstellen van eindrapporten</i>
8.3	Het financieren, begeleiden en uitvoeren van (wetenschappelijke) onderzoeken door de AIVD	Laag	V 7 jaar	Het bekostigen en begeleiding van (wetenschappelijke) onderzoeken. <i>Hier valt te denken aan financiële documenten (rapportages), beheerdocumenten van projecten m.b.t. de begeleiding.</i>

4.5. Ondersteunende functies

Bedrijfsfuncties die direct dan wel indirect de primaire functies faciliteren. Ondersteunende functies worden ook wel aangeduid als 'PIOFACH-functies'. In tegenstelling tot primaire functies zijn ondersteunende functies niet rechtstreeks te relateren aan de doelstellingen en het eindresultaat.

Bedrijfsfuncties in dit cluster zijn conform de EAR (vervanger van de MARIJ): Personeel, Informatie & ICT, Organisatie, Financiën, Algemene zaken (facilitaire zaken, inkoop en ondersteuning bij juridische verplichtingen), Communicatie en Huisvesting.

Nummer:	9.
Categorie:	Het verlenen van ondersteunende diensten.
Toelichting	De neerslag betreffende de PIOFACH-functies vallen buiten de reikwijdte van deze selectielijst, maar onder de verantwoordelijkheid van de vastgestelde (basis) selectielijsten van de minister van BZK. Dit is afgestemd met de CIO van het ministerie van BZK.

4.6. Uitvoering

Deze functie verenigt alle primaire uitvoerende processen van de overheid die gericht zijn op burgers, bedrijven en instellingen. Grofweg wordt onderscheid gemaakt tussen de bedrijfsfuncties dienstverlening en handhaving. Voorbeelden zijn: het verlenen van vergunningen, het verstrekken van subsidies, het heffen van belastingen en het handhaven van verkeersregels. De uitvoering kan onderdeel uitmaken van de Rijksdienst (waaronder agentschappen en ZBO's), lagere publiekrechtelijke lichamen, gemeenten, provincies en waterschappen, of zelfstandige (private) organisaties met een publiekrechtelijke taak.

Bedrijfsfuncties in dit cluster zijn: Dienstverlening, Handhaving (van regels door burgers, bedrijven en instellingen).

Nummer:	10.			
Categorie:	Het leveren van producten en diensten aan personen, bedrijven, instellingen en (lagere of andere) overheden.			
Toelichting	De producten en diensten worden geleverd op basis van een wettelijk opgelegde publieke taak. Hieronder ook bijvoorbeeld regelgeving en normering van alle hieronder genoemde processen. De AIVD gebruikt deze categorie ook voor intern gerichte processen, zoals planning van de eigen materieel behoefte.			
Nr.	Proces	Risico	Waardering	Toelichting !! Attentie • <i>Voornaamste neerslag en/of activiteiten per proces</i>
10.1.1	Het door de AIVD plannen van de materieel- en personeelsbehoefte	Hoog	B 1	<i>Valt te denken: strategische- en tactische (project)plannen met behoefte materieel en personeel</i>
10.1.2	Het door de AIVD verwerven van veiligheids- en inlichtingen materieel	Hoog	B5 voor materieel dat als strategisch materiaal aangemerkt is. V10 jaar voor overige materieel	Bewaard worden strategische materieelprojecten. <i>Valt te denken aan: innovatieve en langere termijn materieelprojecten gebaseerd op rijksbrede aanbestedingsregels.</i>
10.1.3	Het door de AIVD (laten) inspecteren, keuren of beproeven van (eigen) producten	Laag	V 5 jaar na buiten gebruik stelling van producten	<i>Valt te denken aan: het (laten) toetsen, keuren en inspecteren op verschillende aspecten (bijvoorbeeld: veiligheid, betrouwbaarheid, kaders) van aan te schaffen en aangeschaft materiaal, zoals: crypto, inlichtingen- en analyseproducten</i>
10.1.4	Het door de AIVD uitvoeren van onderhoud aan veiligheids en inlichtingen materieel	Hoog	V3 jaar na het plegen van onderhoud	<i>Valt te denken aan:</i> • <i>Onderhoudsrapportages</i> • <i>Plannen van aanpak</i> • <i>Checklisten</i> • <i>Onderhoudscontracten</i>
10.1.5	Het door de AIVD afstoten van veiligheids en inlichtingen materieel	Hoog	B 5 voor materieel dat als strategisch	<i>Valt te denken aan:</i> • <i>Dechargeverleningen</i> • <i>Opzeggingen van contracten</i> • <i>Verklaringen van overdracht/afstoten</i>

			materiaal aangemerkt is. V3 jaar Voor overig materieel	
10.1.6	Het door de AIVD (mede) organiseren, uitvoeren en evalueren van opleidingen en oefeningen	Laag	V 5 jaar	
10.1.7	Het door de AIVD vaststellen van cursussen en opleidingen.	Laag	B 5	Voor elke categorie medewerker in het inlichtingenproces bestaat een AIVD-specifieke opleiding, die is onderverdeeld in een algemeen- en een functioneel deel. Het algemene deel is gericht op het aanleren van basisvaardigheden. Het algemene deel wordt doorgaans gevolgd door een functieopleiding of een vaktechnische opleiding. Samen maken ze de medewerker in het inlichtingenproces geschikt voor de eerste functieervulling. De volgende opleidingen vallen hier niet onder, maar onder de categorie 9: • functieopleidingen • loopbaanopleidingen en opleidingen voor persoonlijke ontwikkeling. • het volgen van opleidingen van medewerkers (dus geen individuele dossiers).
10.1.8	Het door de AIVD leveren van algemene personele, materiële en logistieke ondersteuning aan operaties	Hoog	V 20 jaar	Hieronder onder meer: onderhouden van en inzet capaciteit bij repareren van materieel; Producten zijn bijvoorbeeld: - (volg) auto's - financiële vergoedingen - microfoons plaatsen
10.1.9	Het door de AIVD (mede) aanwijzen van functies binnen Nederlandse organisaties als vertrouwensfuncties	Hoog	B5	!! De AIVD adviseert en/of helpt Nederlandse organisaties met het aanwijzen van functies die aangemerkt moeten worden als vertrouwensfuncties. <i>Valt te denken aan: adviezen, besluiten</i>
10.2	Klachten, beroep en Bezwaar	Hoog	V 10 jaar na afhandeling klacht.	Het behandelen van beroep- en bezwaarschriften op beschikkingen. <i>Let op: Zie 3.4.Criteria voor het maken van uitzonderingen.</i>

Nummer:	11.
Categorie:	Deze categorie is vervallen in deze selectielijst, omdat de AIVD deze functie niet uitvoert.

Nummer:	12.
Categorie:	Deze categorie is vervallen in deze selectielijst, omdat de AIVD deze functie niet uitvoert.

Nummer:	13.			
Categorie:	Het onderhouden van (internationale) betrekkingen en samenwerkingsverbanden.			
Toelichting	Voor inbreng van standpunten in internationaal overleg zie categorie 2.			
Nr.	Proces	Risico	Waardering	Attentie Toelichting
				!! Attentie • <i>Voornaamste neerslag en/of activiteiten per proces</i>
13.1	Het door de AIVD verzorgen van gastheerschap voor vertegenwoordiging van landen en (inter)nationale organisaties	Hoog	B 5	<i>Het verzorgen van gastheerschap voor internationale organisaties</i> <i>Het voorbereiden en verzorgen van binnenkomende en uitgaande handelsmissies en (culturele) uitwisselingsprogramma's</i> <i>Het voeren van het secretariaat van (inter)nationale organisaties</i> <i>Valt te denken aan:</i> <i>Club de Berne</i> <i>Center Terrorist Group Forum (CTG)</i> <i>Nato Special Committee (NSC)</i> <i>Nato Civil Intelligence Committee (CIC)</i> <i>Sigint Senior</i>
13.2	Inhoudelijke bijdragen van de AIVD aan staatsbezoeken	Hoog	B 1	!! De inhoudelijke bijdragen kunnen ook gezien worden als deel van de beleidscyclus (categorie 2), maar de dossiervorming op dit punt kan ook onder bereik van dit proces. <i>Valt te denken aan:</i> <i>ondersteuning tijdens kroning, staatsbezoeken e.d.</i>
13.3	Uitvoering van belangenbehartiging door de AIVD	Hoog	B 1	<i>Het (laten) behartigen van Nederlandse belangen in het buitenland. Hieronder valt tevens het uitvoeren van belangenbehartiging voor een derde land door Nederland in het buitenland. Het besluit hiertoe is beleid</i> <i>Valt te denken aan overleg met partnerdiensten.</i>
13.4	Het door de AIVD verrichten van representatieve taken en diplomatieke uitingen	Laag	V 5 jaar	<i>Valt te denken aan liaisons die de AIVD vertegenwoordigen.</i>

13.5	Aangaan van samenwerkingsverbanden door de AIVD	Hoog	B 5	<i>Valt te denken aan: Memorandums of understanding</i>
13.6	Deelname door de AIVD aan (internationale) organisaties	Laag	V 5 jaar	<i>Valt te denken aan: agenda's, verslagen, vergaderstukken</i> <i>Let op: het voeren van het secretariaat van (inter)nationale organisaties valt onder 13.1</i>

Nummer:	14.			
Categorie:	Het leveren van overheidsdiensten bij crises en calamiteiten.			
Toelichting:	AIVD, Democratische rechtsorde en veiligheid Als hoog risico proces is aangewezen processen van het werkingsgebied algemene veiligheid. Daaronder begrepen de inzet bij nationale calamiteiten en rampen. Vorbereidingen voor crisis en calamiteiten is een kerntaak van de AIVD. Op het gebied van algemeen beleid m.b.t. crisis en calamiteiten valt de neerslag onder de categorie 2.1. Het daadwerkelijke leveren van diensten en capaciteit door de AIVD bij crisis en calamiteiten valt de neerslag onder deze categorie.			
Nr.	Proces	Risico	Waardering	Attentie Toelichting !! Attentie • <i>Voornaamste neerslag en/of activiteiten per proces</i>
14.1	Het coördineren/treffen van maatregelen bij een crises en/of calamiteit door de AIVD	Hoog	B 6	Inzetten van AIVD capaciteit <i>Valt te denken aan:</i> • <i>kapingen</i> • <i>terreurbewegingen</i> • <i>(moord)aanslagen</i>
14.2	Het door de AIVD toetsen van voorbereidingsmaatregelen in het geval van een crisis of calamiteit	Hoog	V 10 jaar	Betreft ook het mede toetsen van de voorbereidingsmaatregelen inzake crisisbeheersing.

Bijlage 1: Concordantie oude selectielijsten met categorieën nieuwe selectielijst

Een concordantie voor ingetrokken selectielijsten met de categorieën van de nieuwe selectielijst is voor de AIVD niet van toepassing, omdat er geen vastgestelde selectielijst is, die daadwerkelijk is toegepast.

Bijlage 2: Risicoanalyse

Vanwege de GWR heeft de AIVD besloten om bij het selecteren en waarderen van de voornaamste neerslag en/of activiteiten per proces een risicoanalyse toe te passen.

In het orderingsplan van het DSP van de AIVD is per proces een risicoanalyse opgenomen om de voornaamste neerslag en/of activiteiten vanuit risico's op het gebied van DIV te waarderen.

Per proces wordt aangegeven wat de potentiële risico's zijn bij vermissing of (onbevoegde) mutaties, onterecht vernietigen, of het niet tijdig kunnen vinden van documenten binnen het proces oplevert.

Tijdens de risicoanalyse is per proces de vernietigingstermijn bepaald om benoemde risico's te voorkomen. Bij twijfel over de waarderingen in de toekomst zal de Archiefcommissie binnen de regels van deze selectielijst de definitieve waardering bepalen.

Periodiek worden er door de RAD binnen de processen van de AIVD audits uitgevoerd op het gebied van DIV.

Het doel van deze audits is om een inschatting en afweging te maken van de verschillende soorten risico's die er worden gelopen indien de DIV niet op orde is.

Het resultaat van de risico-inventarisatie levert een beeld op van processen met een hoog risico en een laag risico. Het blijkt dat risicovolle processen vooral voortkomen uit de primaire en besturende processen. Ook sommige bedrijfsvoeringsprocessen (meestal in verband met beveiliging en openbare veiligheid) behoren tot de risicovolle processen.

De impact hiervan kan ingrijpende politieke gevolgen hebben, zoals een parlementaire enquête of tot een dusdanige verstoring van de bedrijfsvoering van de AIVD leiden dat de dienst als zodanig niet of nauwelijks meer functioneert.

Binnen de AIVD zijn de volgende processen met een hoog risico erkend:

- processen, incidenten of activiteiten die een grote impact hebben op de politieke verantwoordelijkheid van onze minister. De processen binnen de bestuursstaf, voor het bureau SG en de Dienstleiding van de AIVD zijn daarbij essentieel, maar ook vergelijkbare processen bij de AIVD-onderdelen (BESTURING);
- processen die invloed hebben op het inlichtingenproces. Met name het sturen (besluitvorming) van het inlichtingenproces zoals het wegen en prioriteren van nieuwe onderzoeksprojecten, het verlenen van opdrachten, het bepalen van de inlichtingenbehoefte, de verzamelmethode en het plannen (OPERATIES EN ONDERZOEKEN);
- de processen van het werkingsgebied algemene veiligheid. Het verwerven, analyseren en duiden van inlichtingen, het verrichten van veiligheidsonderzoeken, beveiligingsbevordering, de inzet bij nationale calamiteiten en rampen (INLICHTINGEN EN VEILIGHEID).
- de processen die vanuit cultureel erfgoedbelang gewaardeerd worden met een waarderingstermijn Bewaren.

Bijlage 3: Lijst gehanteerde afkortingen

AIVD	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
A-taak	Verrichten van onderzoek m.b.t. gevaren voor democratische rechtsorde, veiligheid of gewichtige belangen van de staat
BNV	Bureau Nationale Veiligheid
BSD	Basisselectiedocument
B-taak	Verrichten van veiligheidsonderzoeken
BVD	Binnenlandse Veiligheidsdienst
CID	Centrale Inlichtingendienst
CIO	Chief information officer
C-taak	Beveiligingsbevordering
CTIVD	Commissie van Toezicht betreffende de inlichtingen- en Veiligheidsdiensten
CVD	Centrale Veiligheidsdienst
CVIN	Comité Verenigde Inlichtingendiensten Nederland
DG AIVD	Plaatsvervangend Directeur-Generaal van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (per 1-1-2015)
DIV	Documentaire informatievoorziening
DMS	Documentmanagement systeem
DSP	Documentair structuurplan
D-taak	Verrichten onderzoek betreffende andere landen (inlichtingentaak buitenland)
EAR	Enterprise Architectuur Rijksdienst. EAR is de opvolger en vervanger van MARIJ en sluit aan bij de Nederlandse Overheid Referentie Architectuur (NORA)
E-taak	Verrichten van onderzoek t.b.v. het stelsel bewaken en beveiligen (rijksdomeinen)
GWR	Generiek Waarderingsmodel Rijksoverheid
HAIVD	Hoofd van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (per 1-1-2015 Directeur Generaal)
ICWIV	Interdepartementale Commissie Wet Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten
MAVIM	Procesmodelleertool voor het vastleggen van alle processen van de AIVD en beheertool van het DSP
MICIV	Ministeriële Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten
MT LID	Management lid van het managementteam
NCTV	Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid
NBV	Nationaal Bureau voor Verbindingsbeveiliging
NSR	Nieuwe selectieaanpak Rijksoverheid
PIOFACH	Personeel, Informatie, ICT, Organisatie, Financiën, Algemene Zaken, Communicatie en Huisvesting
PIVOT	Project Invoering Verkorting Overbrengingstermijn
PDG AIVD	Plaatsvervangend Directeur-Generaal van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (per 1-1-2015)
PHAIVD	Plaatsvervangend hoofd van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (per 1-1-2015 Plaatsvervangend Directeur-Generaal)
RAD	Afdeling Registratie- en Archiefdiensten
RIO	Rapport institutionele Onderzoeken
RMS	Recordmanagementsysteem
SIO	Strategisch Informatieoverleg
SSA	Semi-statisch archief
SIGINT	Een samentrekking van signals intelligence
Terra	Trendanalyse & Fenomeenonderzoek
VGB	Verklaring van geen bezwaar
VO	Veiligheidsonderzoeken
WIV	Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten
WVO	Wet veiligheidsonderzoek (WVO)

Bijlage 4: AIVD-onderdelen en bijbehorende werkprocessen

In het volgende overzicht volgt een lijst van AIVD-onderdelen (actoren), gebaseerd op de hoofdprocessen (paragraaf 2.3.2) met daaraan gekoppeld één of meerdere werkprocessen uit de selectielijst.

De actoren zijn primair geordend op AIVD-onderdeel. Waar noodzakelijk, zijn ook lagere niveaus opgenomen. Aangezien het hier een quick scan betreft is per onderdeel op hoofdlijnen aangegeven welke actor, welk proces uitvoert.

De AIVD bevindt zich op dit moment in een reorganisatietraject. In het overzicht is uitgegaan van de actoren zoals onderkend in het *concept Organisatiebesluit AIVD 2015*, de grondslag voor de organisatie zoals deze was tijdens vaststelling van de onderhavige selectielijst.

Actor	Proces
Dienstleiding AIVD	1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 7.1, 13.1, 13.2, 13.3, 13.4, 13.5, 13.6, 14.1, 14.2
Centrale Staf • Afd. Juridische Zaken • Afd. Communicatie & Exploitatie • Afd. Control • Bur. Management Team & Documentatie • Afd. Integrale Beveiliging	1.4, 1.4.1, 1.5, 1.5.1, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 5.1.1, 5.1.2, 5.2, 7.1, 7.8, 7.9.8, 8.3, 10.1.2, 10.1.7, 10.2, 13.1, 13.2, 13.3, 13.4, 13.5, 13.6, 14.1, 14.2
Directie Inlichtingen • Bestaat uit een directiestaf met verschillende Desks en Functioneel beheer en informatiemanagement	1.4, 1.4.1, 7.8, 7.9, 7.9.1, 7.9.2, 7.9.3, 7.9.4, 7.9.5, 7.9.6, 7.9.7, 10.1, 10.1.2, 10.1.3, 10.1.4, 10.1.5, 10.1.6, 10.1.7, 13.2, 13.3, 13.5, 13.6, 14.1, 14.2
Directie Operatiën • Bestaat uit een directiestaf en een aantal afdelingen • Nationaal Bureau voor verbindingsbeveiliging • Joint Sigint Cyber Unit	1.4, 1.4.1, 7.1, 7.3, 7.6, 7.8, 7.9, 7.9.1, 7.9.4, 7.9.5, 7.9.6, 7.9.7, 8.1, 8.2, 8.3, 10.1, 10.1.2, 10.1.5, 10.1.6, 10.1.7, 10.1.8 en 10.1.9, 13.1, 13.2, 13.4, 13.5, 13.6, 14.1, 14.2
Directie Veiligheidsonderzoeken & Bedrijfsvoering • Unit Informatie & Communicatie Technologie • Unit Dienstencentrum ◦ Afd. Inkoop & Financiën ◦ Afd. Registratie en Archiefdiensten ◦ Afd. Secretariële ondersteuning ◦ Afd. Interne Veiligheid ◦ Afd. Dienstverlening ◦ Afd. Huisvesting ◦ Afd. Personeel & Organisatie • Business Unit Veiligheidsonderzoeken	1.4, 14.1, 2.2, 5.2, 7.3, 7.7, 7.7.1, 7.7.2, 10.1, 10.1.2, 10.1.3, 10.1.4, 10.1.5, 10.1.6, 10.1.7, 10.1.8, 10.1.9, 13.5, 13.6